

Серія «Бібліотека словесника»

О. М. Ніколенко, Л. В. Мацевко-Бекерська,
О. В. Орлова

Книжка для вчителя

**УРОКИ
ЗІ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ
В 6 КЛАСІ**

Київ
«Грамота»
2014

УДК 821(100).09(075.3)

ББК 83.3(0)я721

С24

Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах комісією зі світової літератури Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України
(лист ІПТЗО від)

Рецензенти:

Н. І. Тарасова — кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

І. Л. Чичкало — учитель-методист світової літератури Полтавської спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів № 3.

Керівник проекту

О. М. Ніколенко — доктор філологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії імені Івана Франка

Книжка для вчителя: Уроки зі світової літератури в 6 класі
С24 (Серія «Бібліотека словесника») *О. М. Ніколенко, Л. В. Мацевко-Бекерська, О. В. Орлова та ін.* — К. Грамота, 2014. — 000 с.

ISBN 978-966-349-

Посібник укладено відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011) та нової програми зі світової літератури (2012). У виданні подано орієнтовне календарно-тематичне планування, розробки уроків, дидактичні матеріали зі світової літератури для 6 класу. Посібник входить до навчально-методичного комплексу зі світової літератури й доповнює матеріал підручника для 6 класу (автори *О. М. Ніколенко, Т. М. Конєва, О. В. Орлова та ін.*), орієнтуючи словесників у сучасних методах і технологіях роботи з художнім текстом.

Для вчителів світової літератури, методистів, студентів педагогічних закладів.

УДК 821(100).09(075.3)
ББК 83.3(0)я721

ISBN 978-966-

© Ніколенко О. М., Мацевко-Бекерська Л. В.,
Орлова О. В., Конєва Т. М., Кушнір І. Б., 2014
© Видавництво «Грамота», 2014

Мистецтво маленьких кроків

В античності слово *педагог* буквально означало «той, хто веде дитину». З тих часів нічого не змінилося. Ми ведемо наших дітей крок за кроком до відкриття вічних істин, моралі, життєвих цінностей. Чи запам'ятають учні ці кроки (наші уроки), цілком залежить від нас, учителів. Від нас залежить і те, чи зможуть наші вихованці, які згодом подорослішають, рухатися в правильному напрямку, самостійно жити, вільно мислити й високо літати на крилах думки та фантазії у ХХІ ст.

Тому ми, учителі, повинні досконало оволодіти «мистецтвом маленьких кроків». Цей вислів належить видатному французькому письменникові Антуану де Сент-Екзюпері. Створивши під час Другої світової війни повість-казку «Маленький принц», він наголосив на необхідності захищати кожну дитину, її право на свободу та мрію, а також на відповідальності дорослих за мир і щастя на Землі.

Антуан де Сент-Екзюпері склав молитву, яка допомагала йому в найскрутніші хвилини життя. Нам і нашим учням вона теж обов'язково допоможе... Ось вона: «Господи, я прошу не чудес і не міражів, а сили для кожного дня. Навчи мене мистецтву маленьких кроків... Навчи мене правильно використовувати час мого життя. Подаруй мені здатність відрізнити першорядне від другорядного... Убережи мене від наївної віри, що все в житті має відбуватися гладко. Подаруй мені ясне усвідомлення того, що труднощі, поразки, падіння та невдачі є невід'ємною частиною життя, завдяки їм ми стаємо дорослішими та впевненішими... Пошли мені в потрібний момент того, у кого вистачить мужності сказати мені правду, але сказати її з любов'ю!.. Ти знаєш, як сильно ми потребуємо дружби. Дай мені бути гідним цього найпрекраснішого й найніжнішого Дарунка Долі... Наділи мене фантазією, щоб у потрібний момент і в потрібному місці подарувати комусь тепло. Зроби мене людиною, котра вміє достукатися до інших. Навчи мене мистецтву маленьких кроків».

Отже, маленькими кроками вирушаймо разом із нашими учнями у світ художньої літератури! Повільно, удумливо, творчо, розуміючи погляд одне одного... У наших долонях — руки дітей, які нам довіряють. Ми можемо подарувати їм найпрекрасніше на Землі — Слово, що несе добро та любов.

Авторський колектив

ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ у 6 класі

*70 годин (текстуальне вивчення творів – 56 год,
розвиток мовлення – 4 год, позакласне читання – 4 год,
резервний час – 6 год)*

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
ВСТУП (1 год)				
1	Література як вид мистецтва. Художній образ	<i>Художній образ, початкові поняття про традиційний образ, вічний образ. Особливості зображення одного й того самого образу в різних видах мистецтва</i>	1	
МІФИ НАРОДІВ СВІТУ (6 год)				
2	Поняття про міф. Основні тематичні групи міфів (про створення й будову світу, про героїв, календарні та ін.). Популярні міфологічні образи, сюжети, мотиви різних народів. Грецькі міфи. Прометей	<i>Міф, мотив. Поглиблення поняття про образ (міфологічний образ). Міф і казка. Утілення міфів народів світу в мистецтві (живопис, музика, кіно, театр, мультиплікація та ін.)</i>	1	
3–4	Грецькі міфи. Геракл (1–2 міфи). Дедал та Ікар	<i>Поглиблення поняття про образ (міфологічний образ)</i>	2	
5	Індійські міфи. Творення. Про створення ночі. Про потоп. Про золоті часи	<i>Подібність елементів у міфах різних народів (образи, сюжети, мотиви). Давні міфологічні уявлення українців (про створення світу, природу, добрі й злі сили)</i>	1	
6	Єгипетські міфи. Ра та Апоп. Міф про те, як Тефнут покинула Єгипет	<i>Міф і казка. Утілення міфів народів світу в мистецтві (живопис, музика, кіно, театр, мультиплікація та ін.)</i>	1	
7	Контрольна робота. Різномірні тести (теми «Вступ» і «Міфи народів світу»)		1	

Продовження табл.

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
8	Урок позакласного читання. Ерік-Еммануель Шмітт «Оскар і Рожева Пані» або Памела Треверс «Мері Поппінс»	<i>Поглиблення поняття про художній образ</i>	1	
МУДРІСТЬ БАЙКИ (3 год)				
9	Байка як літературний жанр, її характерні ознаки, особливості художньої будови, повчальний зміст. Езоп. «Лисиця і виноград», «Вовк і Ягня», «Крук і Лисиця», «Мурашки й Цикада» (2–3 за вибором учителя). Утілення людських якостей в алегоричних образах. Мораль байок Езопа	<i>Байка, езопова мова. Поглиблення понять про алегорію, образ (алегоричний образ). Поетичне переосмислення традиційних сюжетів і образів Езопа в українських байках</i>	1	
10–11	Іван Крилов. «Квартет», «Бабка і Муравель», «Вовк і Ягня» (1–2 за вибором учителя). Моральні проблеми в байках І. Крилова. Яскравість алегоричних образів	<i>Специфіка художнього втілення сюжетів Езоп в байках І. Крилова. Поглиблення понять про алегорію, образ (алегоричний образ)</i>	2	
12	Урок розвитку мовлення. Виразне читання й інсценування байок зарубіжних письменників	<i>Утілення сюжетів і образів байок Езопа та І. Крилова в мистецтві. Українські переклади байок І. Крилова</i>	1	
ПРИГОДИ І ФАНТАСТИКА (18 год)				
13–17	Жюль Верн. «П'ятнадцятирічний капітан». Тема духовного випробування людини в романі Ж. Верна. Образ Діка Сенда, моральні якості героя, його мужність і людяність. Дік Санд і його друзі. Дік Санд і Негоро. Проблема рабства в романі. Описи природи.	<i>Поглиблення понять про роман (пригодницький роман), повість. Композиція. Утілення сюжетів і мотивів прочитаних творів у мистецтві</i>	5	

Продовження табл.

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
	Або Роберт Льюїс Стівенсон. «Острів скарбів». Особливості розвитку пригодницького сюжету у творі. Система образів (Джим Хокінс і його товариші, пірат Сільвер та ін.). Моральні цінності	<i>Висловлювання українських митців про творчість Ж. Верна</i>		
18	Контрольна робота. Письмовий твір-характеристика літературного героя (за твором «П'ятнадцятирічний капітан» Ж. Верна або «Острів скарбів» Р. Л. Стівенсона)		1	
19–23	Чарльз Діккенс. «Різдвяна пісня в прозі». Подорож Скруджа в часі й просторі. Динаміка образу Скруджа, причини його духовного переродження. Сюжет і композиція повісті. Значення образу Різдва у творі. Елементи фольклору (казки, пісні)	<i>Поглиблення поняття про композицію. Традиції фольклору (казка, пісня, народні образи) у творах Ч. Діккенса. Музей Ч. Діккенса у Великій Британії (Лондон). Висловлювання українських митців про творчість Ч. Діккенса</i>	5	
24	Урок розвитку мовлення. Написання твору-опису за картиною		1	
25–30	Микола Гоголь. «Ніч перед Різдвом». Народні традиції і звичаї у творі. Тема кохання. Образи Оксани та Вакули. Роль фантастики в повісті. Елементи фольклору (традиційні образи — відьма, чорт, місяць та ін.; різдвяні символи; елементи казки)	<i>Традиції фольклору (казка, пісня, народні образи) у творах М. Гоголя. М. Гоголь і Україна, музеї М. Гоголя в Україні (Полтавщина). Висловлювання українських митців про творчість М. Гоголя</i>	6	
31	Контрольна робота. Різномірневі тести (теми «Мудрість байки», «Пригоди і фантастика»)		1	
32	Урок позакласного читання. Даніель Дефо «Життя і незвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо» або Жуль Верн «Діти капітана Гранта»		1	

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
ЛЮДСЬКІ СТОСУНКИ (14 год)				
33–35	Антон Чехов. «Хамелеон», «Товстий і тонкий». Викриття пристосуванства, підлабузництва в оповіданнях А. Чехова. Діалог як основна форма розкриття сюжету. Майстерність письменника в змалюванні персонажів. Роль художньої деталі. Підтекст. Символічність назви	Гумор, іронія, художня деталь. Порівняння образів чеховських персонажів (Очумелов, «товстий», «тонкий»); подібність і відмінність між ними. <i>Актуальність проблематики творів.</i> <i>А. Чехов і Україна. Літературний музей А. Чехова в Україні (м. Ялта)</i>	3	
36–37	Джек Лондон. «Жага до життя». Проблеми життя і смерті, дружби й зрадництва у творі. Характеристика героїв твору. Описи природи та їх роль у тексті. Значення назви оповідання	<i>Художня деталь. Підтекст. Утілення сюжету твору в мистецтві</i>	2	
38	Резервний час. Контрольна робота. Письмовий переказ епізоду твору (за оповіданнями А. Чехова або Дж. Лондона)		1	
39–42	Гаррієт Бічер-Стоу. «Хатина дядька Тома». Проблема рабства й ставлення до людей різних рас і національностей у творі. Образи дядька Тома, Елізи, Джорджа Гарріса, Джорджа Шелбі, Евангеліни (Еви). Ідеї доброти, поваги до людини, мужності, толерантності. Викриття жорстокості й расової неприязні в романі. Або Володимир Короленко. «Сліпий музикант». Пошук головним героєм (Петро Попельський) свого місця у світі. Тема мистецтва. Петро Попельський і Евеліна. Образ Максима Яценка,	<i>Актуальність проблематики творів у контексті сучасної культури.</i> <i>Поглиблення уявлень про повість, художній образ, підтекст.</i> <i>В. Короленко та Україна. Літературні музеї В. Короленка в Україні (м. Полтава)</i>	4	

Продовження табл.

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
	твердість його переконань, увага й повага до інших. Українська природа, народні образи й традиції в повісті			
43–45	Антуан де Сент-Екзюпері. «Маленький принц». Людські взаємини, моральні цінності в казці-притчі «Маленький принц». Філософський зміст твору. Художні образи	<i>Притча. Поглиблення уявлень про художній образ, підтекст. Зіставлення літературного твору з екранізаціями, ілюстраціями до нього. Музеї А. де Сент-Екзюпері в різних країнах (Франція, Японія та ін.)</i>	3	
46	Резервний час. Контрольна робота. Різномірні тести (тема «Людські стосунки»)		1	
47	Урок позакласного читання. Юрій Олеши «Три товстуні» або О. Генрі (Вільям Сідні Портер) «Вождь червоношкірих»		1	
ПОЕТИЧНЕ БАЧЕННЯ СВІТУ (6 год)				
48–49	Мацуо Басьо. Хайку. Відображення японських уявлень про красу в поезії митця. Лаконізм форми й широта художнього змісту хайку. Зображення станів природи в ліриці М. Басьо. Роль художньої деталі. Підтекст	<i>Хайку, ліричний герой. Поглиблення уявлень про підтекст. Початкові відомості про специфіку розуміння краси в різних культурах. Видатні українські перекладачі творів М. Басьо</i>	2	
50	Роберт Бернс. «Моє серце в верховині...». Ідея любові до батьківщини у вірші Р. Бернса. Антитеза (рідний край — чужина). Елементи фольклору (традиційні образи, постійні епітети, повтори та ін.)	<i>Ліричний герой. Елементи фольклору і міфів у творах Р. Бернса. Видатні українські перекладачі творів Р. Бернса</i>	1	

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
51–52	Генрі Лонгфелло. «Пісня про Гайавату» (один розділ за вибором учителя). Міфи північноамериканських індіанців та їх утілення в поемі «Пісня про Гайавату». Елементи фольклору у творі (пісні, казки, легенди та ін.). Образ Гайавати. Ідеї миру, національного єднання, служіння народові	<i>Поема, ліричний герой. Елементи фольклору і міфів у творах Г. Лонгфелло. Видатні українські перекладачі поеми Г. Лонгфелло</i>	2	
53	Джанні Родарі. «Листівки з видами міст» . Широта світу та його сприйняття ліричним героєм вірша. Листівки як символ широти світу й прагнення до його відкриття	<i>Ліричний герой</i>	1	
54	Урок розвитку мовлення. Виразне читання улюблених віршів зарубіжних поетів (<i>конкурс</i>)		1	
ОБРАЗ МАЙБУТНЬОГО В ЛІТЕРАТУРІ (4 год)				
55–56	Рей Дуглас Бредбері. «Усмішка» . Тривога за руйнування духовних цінностей в оповіданні «Усмішка». Образ Тома, його динаміка. Значення образу Джоконди для розкриття головної ідеї твору	<i>Конфлікт. Поглиблення поняття про фантастику. Образ майбутнього в літературі й інших видах мистецтва. Українські письменники-фантасти, їхні твори для дітей</i>	2	
57–58	Роберт Шеклі. «Запах думок» . Утвердження сили людської думки у творі. Духовне й фізичне випробування Кліві. Роздуми автора про майбутнє людини та людства. Гуманістичний зміст оповідання – віра в перемогу людського розуму	<i>Поглиблення поняття про фантастику. Том і Кліві: подібність і відмінності. Образи майбутнього в літературі й інших видах мистецтва</i>	2	
59	Контрольна робота. Різномірні тести (теми «Поетичне бачення світу», «Образ майбутнього в літературі»)		1	
60	Урок позакласного читання. Олександр Беляєв «Людина-амфібія» або Рей Бредбері «Все літо в один день»		1	

Продовження табл.

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА. ЗРОСТАННЯ І ВЗАЄМИНИ ЗІ СВІТОМ (4 год)				
61–62	Астрід Анна Емілія Ліндгрєн. «Брати Лев'яче серце» або «Міо, мій Міо» (один за вибором). Основні відомості про життя і творчість письменниці, популярність її творів у різних країнах. Моральні цінності у творах А. Ліндгрєн. Образи головних героїв. Перемога добра над злом	Поглиблення понять про повість (психологічна повість, повість-казка), роман (фантастичний роман)	2	
63–64	Міхаель Андреас Гельмут Енде. «Джим Гудзик і машиніст Лукас». Фантастична країна Усландія та її мешканці (король, Лукас, пан Ермель, пані Ваас). Моральні цінності, що утверджуються у творі (дружба, кохання, сім'я, повага до інших, любов до батьківщини). Або Крістіне Нестлінгер. «Конрад, або Дитина з бляшанки». Незвичайність образу Конрада, риси його характеру. Конрад і його становлення у світі	Поглиблення понять про повість (повість-казка). Порівняння образів дітей у творах українських і зарубіжних авторів. Фентезі в різних видах мистецтва (література, кіно, живопис та ін.), комп'ютерних іграх тощо. Початкове уявлення про категорію «художність» в оцінці творів масового мистецтва	2	
65	Урок розвитку мовлення. Створення кіносценарію за мотивами літературного твору		1	
66	Контрольна робота. Різномірні тести (тема «Сучасна література. Зростання і взаємини зі світом»)		1	
ПІДСУМКИ (2 год)				
67–68	Узагальнення та систематизація навчального матеріалу		2	
69–70	Резервний час		2	

СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ в 6 класі

Згідно з новою програмою зі світової літератури для 6 класу (2012, керівник авторського колективу О. Ніколенко), учні продовжують ознайомлюватися із вершинними здобутками мистецтва слова, але (порівняно з 5 класом) уже на іншому рівні, осмислюючи програмні тексти крізь призму ключових понять літературознавства, що розглядаються і поглиблюються в процесі творчого читання. На початку навчального року учні мають отримати уявлення про *своєрідність художньої літератури як мистецтва слова й особливості художнього образу*, закономірності його створення та функціонування в різних видах мистецтва, зокрема словесному. Надалі вчитель сформує й поглибить знання школярів щодо різноманіття художніх образів (алегоричний, міфологічний, фантастичний та ін.), жанрів (байка, повість, оповідання, пригодницький роман, хайку тощо), сюжету та композиції творів, складників індивідуального стилю письменників (алегоризм, притча, підтекст тощо).

Співвідношення класики й сучасності в програмі становить приблизно 75% : 25% відповідно. Серед класичних творів — невмирущі античні міфи, а також визнані багатьма поколіннями тексти Ж. Верна, Р. Л. Стівенсона, Ч. Діккенса, М. Гоголя, А. Чехова, І. Крилова, Г. Бічер-Стоу, А. де Сент-Екзюпері, М. Басьо, Г. Лонгфелло, В. Короленка та ін. Серед сучасних творів, уміщених до програми, учні знайдуть напрочуд цікаві в контексті сьогодення тексти Р. Бредбері, Р. Шеклі, А. Ліндгрена, М. Енде, К. Нестлінгера.

Програмні твори спонукають не тільки зануритися у світ давніх образів і мотивів, а й замислитися над питаннями війни і миру («Пісня про Гайавату» Г. Лонгфелло), морального вибору в житті («Сліпий музикант» В. Короленка), поваги до людей різних рас, національностей, віросповідань («Хатина дядька Тома» Г. Бічер-Стоу), смислу існування («Маленький принц» А. де Сент-Екзюпері), майбутнього людської цивілізації («Усмішка» Р. Бредбері і «Запах думок» Р. Шеклі), збереження духовності в умовах сучасного світу (твори А. Ліндгрена, М. Енде, К. Нестлінгера).

Основним завданням вивчення світової літератури в 6 класі є формування в учнів стійкого інтересу до читання, розвиток якостей творчого читача, а також виховання моральних цінностей та орієнтирів, які допоможуть українським школярам гідно крокувати у ХХІ ст., увійти в коло цивілізованих народів Європи й усього передового світу.

Оскільки в програмі реалізовано варіативний компонент (80 % : 20 %), учителям варто створити в класі атмосферу захопливого читання, активного діалогу, пошуку необхідної книжки й вільного вибору найцікавіших для учнів текстів, за якими вони можуть звернутися до бібліотеки. Варіативність стосується передовсім великих жанрових форм («П'ятнадцятирічний капітан» Ж. Верна або «Острів скарбів» Р. Л. Стівенсона; «Хатина дядька Тома» Г. Бічер-Стоу або «Сліпий музикант» В. Короленка) і сучасної літератури (1–2 твори з чотирьох запропонованих у програмі), винесеної на кінець навчального року.

Згідно з новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (2011), актуальним залишається забезпечення *емоційно-ціннісної лінії* (створення емоційної атмосфери й акцентуації духовних цінностей літератури), *літературознавчої лінії* (формування вмінь і навичок аналізу художнього тексту із застосуванням термінів і понять), *компаративної лінії* (зіставлення художніх творів (або їх фрагментів) в оригіналах і перекладах; порівняння різних компонентів творів — окремих тем, проблем, образів, мотивів, художніх прийомів та ін.) і *культурологічної лінії* (утілення літературних творів у різних видах мистецтва, ознайомлення з літературними музеями письменників, початкові уявлення про категорію «художність» тощо).

Важливим для вивчення світової літератури в школах є *українознавчий підхід*. Світова література в 6 класі має сприяти вихованню в дітей любові до «свого», глибоконаціонального, на тлі інших зарубіжних здобутків і водночас відчуттю належності до світової спільноти, до усвідомлення тісних взаємозв'язків і взаємодії між літературами різних країн і народів, у тому числі України. У процесі вивчення світової літератури вчитель збагатить уявлення учнів про здобутки української перекладацької школи, специфіку українських перекладів зарубіжних творів, духовні скарби українських музеїв (М. Гоголя, В. Короленка, А. Чехова та ін.).

Художні твори зарубіжних письменників у 6 класі передбачені для читання в повному обсязі. Учні ознайомляться з ними в українських перекладах або (за умови володіння відповідною іноземною мовою) мовами оригіналів (англійською, німецькою, французькою тощо).

Вивчення світової літератури в 6 класі здійснюється за підручниками, що стали переможцями Всеукраїнського конкурсу підручників. Серед них — підручник зі світової літератури для 6 класу, підготовлений авторським колективом під керівництвом доктора філологічних наук, професора О. Ніколенко (*авторський колектив О. Ніколенко*,

Т. Конєва, О. Орлова, М. Зуєнко, О. Кобзар, видавництво «Грамота», Київ, 2014), який здобув 1 місце на Всеукраїнському конкурсі підручників. Підручник відповідає духовним запитам сучасної України та її прагненням до європейської інтеграції.

Структура підручника охоплює три рівні: *зміст навчального матеріалу* (основні відомості про письменників у вигляді літературних портретів, есе; художні твори (повністю або в ключових розділах, фрагментах); визначення термінів і понять та ін.); *державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів* (різномірні запитання та завдання в рубриках «Робота з текстом», «Порівнюємо», «Творче завдання» та ін.); *додаткова інформація* (рубрики «Україна і світ», «Література і мистецтво», «Цікаво знати» та ін.).

Підручник написаний доступно і живою мовою, він є цікавим для учнів 6 класу, а також для їхніх батьків, оскільки містить можливості для організації сімейного читання.

Цей підручник сприяє підвищенню мотивації школярів до читання художніх творів мовами оригіналів і в українських перекладах. Оскільки за новим Державним стандартом початкової школи (2010) перша іноземна мова вивчається з 1 класу, а друга — з 2 класу, у підручнику із світової літератури для 6 класу запропоновано твори (або фрагменти) іноземними мовами (англійською, німецькою), а також спеціальні запитання й завдання до них.

У підручнику враховано розвиток сучасних інформаційних технологій. Ефективному вивченню художніх текстів і розширенню уявлень учнів про творчість письменників сприяють завдання пошукового характеру: вийти на сайт відомого письменника, здійснити віртуальну екскурсію музеєм, підготувати повідомлення і презентацію ілюстрацій до нього тощо.

До навчально-методичного комплексу зі світової літератури для 6 класу входять:

1) Підручник «Світова література. 6 клас» (автори *О. М. Ніколенко, Т. М. Конєва, О. В. Орлова та ін.*);

2) Робочий зошит (автори *О. М. Ніколенко, Р. А. Бекерська*);

3) Зошит для контрольних робіт (автори *О. М. Ніколенко, Р. А. Бекерська*);

4) Книжка для вчителя. Уроки зі світової літератури (автори *О. М. Ніколенко, Л. В. Мацевко-Бекерська, О. В. Орлова та ін.*);

5) Мультимедійний посібник (диск) (автор *О. М. Ніколенко*).

Усі ці видання допоможуть зробити вивчення світової літератури в 6 класі цікавим і корисним.

ВСТУП

УРОК № 1

Тема. «Мистецтво не має меж» (Вільям Шекспір)
(Література як вид мистецтва. Художній образ)

Мета. *Дати* учням уявлення про специфіку різних видів мистецтва; *установити* своєрідність літератури в системі видів мистецтва, її характерні риси; *визначити* поняття «художній образ» і його різновиди — «традиційний образ», «вічний образ»; *розвивати* вміння розрізняти види мистецтва й художніх образів; *формувати* в школярів любов до мистецтва, потребу духовного вдосконалення.

Обладнання: ілюстрації («Гой, хто сидить і пише» — одна з найдавніших статуй Єгипту (бл. 2600–2500 рр. до н. е.), О. Роден. «Рука Творця» (1898), А. Рубльов. «Трійця» (1411 або 1425–1427), К. Хокусай. «Переможний вітер. Ясний день» (або «Червона Фудзі») (1826–1833), Л. да Вінчі. «Таємна вечеря» (1495–1498), Рафаель. Сікстинська мадонна (1514–1515) або інші — *за вибором учителя*).

Підготовка учнів до уроку: підготувати зв'язну розповідь про улюблений твір літератури або іншого виду мистецтва.

ХІД УРОКУ

Призначення мистецтва в тому,
щоб надати духовний зміст світу.

М. Лукаш

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Вступне слово вчителя.

— Що таке мистецтво? У чому його призначення? Навіщо людині мистецтво? У чому специфіка його видів, зокрема літератури? Над цими запитаннями замислювалися протягом віків різні покоління. Сьогодні над ними задумуємося й ми...

2. Виразне читання вірша вчителем.

Сила мистецтва

Мистецтво незбагненне й незрівнянне —
Його не може розум осягнути,

Є в ньому вічна і священна тайна,
Що кличе людство на духовну путь.

Мистецтво піднімається на крилах
До вищої мети між інших мет,
Воно летить невпинно і нестримно,
Шляхи його — мов спалахи комет.

То величає, то сміється їдко,
То говірка, то стримує уста,
Примхливе і вибагливе нерідко,
А інколи грайливе, як дитя.

І як природа, чарівне й прекрасне,
Вдиха натхнення яблуневий цвіт,
Усе на світі із роками гасне,
Краса ж мистецтва не рахує літ!

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Коментоване читання учнями статті підручника «Література як вид мистецтва».

2. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Які види мистецтва ви знаєте?

— Чим вони подібні й чим відрізняються одне від одного? Наведіть приклади.

— Чим вирізняється художня література серед інших різновидів мистецтва?

Словникова робота

Мистецтво — 1) одна з форм суспільної свідомості; 2) вид людської діяльності, що відображає дійсність у конкретно-чуттєвих образах, утілюючи духовні ідеали (митця, народу, епохи, людства); 3) у широкому значенні — досконале вміння в якійсь справі або галузі, майстерність.

Література (художня) (з латин. *littera* — буква, літера) — 1) сукупність писаних і друкованих художніх творів народу, епохи, людства; 2) різновид мистецтва, що відображає дійсність у художніх образах, створює нову художню реальність засобами слова.

3. Складання опорної схеми «Зірка».

Функції художньої літератури як виду мистецтва:

- пізнавальна (дає змогу пізнати світ і людину);
- виховна (виховує моральні якості й естетичний смак);
- естетична (розбудовує світ за законами краси, створює яскраві художні образи, у яких утілено уявлення про життя та духовні ідеали);
- дає насолоду (отримання задоволення від процесу читання й осмислення прочитаного).

4. Розповідь учителя про специфіку художнього образу з презентацією відповідних ілюстрацій.

Словникова робота

Художній образ — це втілення загального (уявлень про життя, людину, людські стосунки, ідеали і т. д.) у конкретно-чуттєвій формі (тобто в предметах, явищах і т. д.).

- Робота з таблицею.

Ознаки художнього образу

Ознаки художнього образу	Пояснення
Конкретність	Конкретна форма образу — предмет, явище, особа, простір тощо.
Цілісність	Неподільність художнього образу, він сприймається як щось цілісне.
Діалогізм	Художній образ є способом залучення читача (глядача, слухача) до спілкування, діалогу. Образ — не тільки те, що втілено у творі, а ще й те, що виникло в сприйнятті читача (глядача).
Динамізм	Здатність до розвитку (у літературі, театрі, музиці та інших видах мистецтва).
Узагальненість і умовність	Художній образ відображає загальні уявлення про дійсність, життя, людські стосунки, людину тощо.
Знаковість	Художній образ може бути певним знаком ідеї, поняття, уявлення.
Багатозначність	Художній образ по-різному сприймається в різні епохи, спонукає до роздумів.
Невичерпність	Художній образ постійно приховує в собі якусь таємницю, яку потрібно розгадувати.
Життя в часі	Художній образ може сприйматися по-різному в різні часи.

Словникова робота

Традиційний образ (у художній літературі) — образ, що переходить від однієї літературної епохи до іншої, зберігається й активно функціонує протягом тривалого часу або в одній національній літературі, або в різних національних літературах.

Вічний образ (у художній літературі) — літературний образ, який за глибиною художнього узагальнення виходить за межі конкретних творів і зображеної в них історичної доби, містить у собі невичерпні можливості для філософського осмислення буття.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Розповіді учнів про свої улюблені твори літератури й мистецтва. Оцінка окремих художніх образів, виявлення в них характерних ознак.
2. Робота з рубрикою підручника «Для обговорення» (до теми «Література як вид мистецтва»).
3. Обговорення учнями теми уроку й епіграфа.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Виконати творчі завдання в підручнику (до теми «Література як вид мистецтва»).

МІФИ НАРОДІВ СВІТУ

УРОК № 2

Тема. Поняття про міф. Основні тематичні групи міфів. Грецькі міфи (Прометей)

Мета. *Дати* учням поняття про міф, основні тематичні групи міфів, мотив; *розкрити* подібність і відмінність міфу від казки; *поглибити* уявлення школярів про художній образ (міфологічний образ); *розвивати* вміння й навички виразного читання, коментованого читання, зв'язного мовлення; *виховувати* любов до художнього слова.

Обладнання: ілюстрації українських міфологічних образів (Род, Сварог, дідух, коровай), ілюстрації за мотивами грецьких міфів (Гея-Земля та її перші діти; грецькі боги на Олімпі. Гравюра ХІХ ст.; Зевс; Афродіта (Венера Мілоська); Афіна; Парфенон — храм на честь богині Афіни, Г.Фюгер. Прометей несе людям вогонь — *за вибором учителя*).

Підготовка учнів до уроку: учні шукають матеріал про образи української міфології (Див.: *В. Войтович* «Українська міфологія», «Словник символів», «Українські традиції і звичаї: Дитяча енциклопедія» та ін.).

ХІД УРОКУ

Міф — скарбниця людського досвіду.

Д. Чижевський

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

Проблемна ситуація

— Як утворився світ, люди, тварини? На це запитання в кожного народу своя відповідь. Як би ви пояснили виникнення світу, людства й природи?.. Як пояснює створення світу та людей Біблія? (*Відповіді учнів*).

- Слово вчителя.

— З давніх-давен люди намагалися пояснити світ, природу і своє місце в навколишньому середовищі. Так виникли міфи, що є особливим способом мислення, утіленням колективної свідомості народу, відображенням уявлень і вірувань давніх людей.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

Словникова робота

Міф (з грецьк. *mythos* — слово, переказ, звістка) — розповідь, у якій явища природи або реальні події були творчо переосмислені колективною (первісною) свідомістю давніх людей як пояснення світу та втілення уявлень про нього.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання статті підручника «Поняття про міф. Основні групи міфів».

2. Робота з таблицею.

— Міф близький до казки тим, що він також є результатом колективної творчості, у ньому використовується розповідна форма (невелика за обсягом) і вигадка. Міф, як і казка, може існувати в різних варіантах, але між цими жанрами є суттєві відмінності.

Відмінності міфу від казки

Міф	Казка
Основа міфу — реальні події, явища природи, перетворені людською фантазією.	Основа казки — вигадка.
Відображає колективні уявлення про світ, його створення, будову, істот, що його населяють.	Відображає уявлення про окремі аспекти людського буття, риси людей, мораль.
Пояснює світ.	Розважає і повчає.
У давнину міфам вірили.	Казку завжди сприймали як витвір фантазії.
У міфах діють міфологічні персонажі — боги, герої, дивовижні істоти.	У казках діють переважно звичайні люди, тварини, речі, які інколи можуть наділятися чарівними властивостями.
Зображує світ у його неподільності, складності.	Зображує протистояння добра і зла, у якому добро завжди перемагає.

Словникова робота

Міфологічний образ — образ, що походить із міфу. У міфологічному образі в конкретній формі втілено загальні уявлення давніх людей про виникнення світу, подано первісні пояснення явищ природи й людського життя. Міфологічні образи широко використовуються в художній літературі. Вони переосмислюються відповідно до авторського задуму. Водночас міфологічні образи містять вічні «коди», важливі для осягнення світу й буття на різних етапах людської історії.

Мотив — неподільна смислова одиниця, що є реалізацією більш широкого поняття — теми. Мотив рухає сюжет твору і є одним із засобів розкриття художнього образу.

3. Повідомлення учнів про традиційні образи української міфології.

4. Виразне читання учнями статті підручника «Грецькі міфи».

5. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Де і коли виникли грецькі міфи? Покажіть на карті місце, де була розташована Стародавня Греція.

— Розкрийте міфологічні уявлення давніх греків про створення світу.

— Назвіть імена грецьких богів. За які явища природи вони відповідали?

— Кого і чому в Стародавній Греції називали героями?

6. Повідомлення учня.

— *Як виникли олімпійські ігри?* У багатьох містах Греції на честь богів відбувалися змагання. Особливо популярними були ігри в Олімпії, місці поклоніння Зевсові. Їх улаштовували раз на чотири роки. Вісники скликали молодь з усієї країни, на той час установлювався священний мир. До участі в змаганнях допускали не тільки фізично сильних юнаків, але передовсім таких, які крім сили, мали високі моральні якості. Ігри тривали п'ять днів, а чотирирічний період між іграми греки називали *олімпіадою*. Переможців нагороджували вінками з маслинового дерева, на їхню честь співали пісні й складали вірші. У Стародавній Греції встановилося літочислення за олімпіадами. За точку відліку було прийнято дату Олімпійських ігор 776 р. до н. е. Цей рік став першою точною датою грецької історії.

7. Виразне читання учнями міфу про Прометея (*за підручником*).

8. Усне малювання.

— Яким ви уявляєте Прометея?

— Які чесноти втілено в цьому образі?

9. Робота з ілюстрацією (*Г. Фюгер*. «Прометей несе людям вогонь»).

— Який епізод міфу відображено на картині?

— Знайдіть і прокоментуйте відповідний уривок тексту.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Літературна гра в парах «Хто складе більше запитань про грецькі міфи?».

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Визначити частини сюжету в міфі про Прометея, дати їм назви.

УРОКИ № 3–4

Тема. Грецькі міфи. Геракл (подвиг сьомий: критський бик). Дедал та Ікар

Мета. Поглибити уявлення учнів про міфологічний образ, їх гуманістичний зміст; розкрити зміст міфів про Геракла, Дедала та Ікара; розвивати вміння і навички виразного читання, аналізу й інтерпретації художнього образу; виховувати любов до культурних надбань світу.

Обладнання: ілюстрації (Геракл, який бореться з немейським левом. Копія статуї Лісіппа; *Л. Лана*. «Дедал та Ікар»; *Я. П. Гоуї*. «Падіння Ікара»; *Ш. П. Ландон*. «Дедал та Ікар»; *П. П. Рубенс*. «Падіння Ікара»).

Підготовка учнів до уроку: підготувати (*усно*) представлення одного з античних богів або героїв; за допомогою Інтернету знайти твори образотворчого мистецтва за мотивами міфів про Геракла, Дедала та Ікара.

ХІД УРОКУ

Людам завжди були потрібні герої, які вказують шлях...

Ф. Шиллер

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

• Теоретична «розминка». Учитель зачитує визначення термінів, а учні мають назвати їх (художній образ, міф, мотив, міфологічний образ, мистецтво).

Літературна гра «Які різновиди міфів ви знаєте?»

Літературна гра «Олімпійські боги і герої»

Одні учні представляють (*усно*) богів і героїв, не називаючи імен, а інші — мають пригадати їхні імена й функції.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

— У Стародавній Греції панував культ *героїв* — напівбогів, легендарних воїнів, засновників міст. Вони вважалися посередниками між богами і людьми. Герої нерідко наділялися людськими якостями, вони втілювали уявлення греків про добро і зло, правду та кривду, справедливість і несправедливість. Серед міфічних героїв найбільш відомими є *Прометей*, котрий приніс людям вогонь і навчив їх різних ремесел; *Геракл*, що вчинив багато славних подвигів; *Тесей*, який подолав страшного Мінотавра в Лабіринті; *Персей*, який знищив морське страховисько й урятував красуню Андромеду; *Ахілл*, *Гектор*, *Одіссей*, *Паріс* та інші герої міфів про Троянську війну. Сьогодні ми познайомимося з одним із визначних грецьких героїв — Гераклом. А також на нас чекає зустріч з античними персонажами, які втілювали нестримний політ людської думки та фантазії. Це *Дедал* і його син *Ікар*. Отже, на нас чекають зустрічі з новими художніми образами, що стали *вічними*...

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Коментар учителя про Геракла (походження героя, його подвиги, зображення в мистецтві).

Словникова робота

Авгієви стайні — 1) у міфі стайні царя Авгія, які вичистив Геракл; 2) у переносному значенні: щось дуже занедбане, брудне, яке потрібно вичистити.

Кербер (Цербер) — 1) стоголовий пес, страж царства мертвих; 2) у переносному значенні: жорстокий охоронець.

2. Виразне читання учнями міфу про сьомий подвиг Геракла, уміщеного в підручнику.

3. Робота з текстом.

— Які боги старшого покоління згадуються в міфі?

— Як вони пов'язані між собою і з людським світом?

— Як у міфі зображено життя на острові Крит? Покажіть його на мапі.

— Про які людські чесноти й вади йдеться в міфі?

— Чому Посейдон наслав на бика сказ?

— Розкажіть про те, як Геракл приборкав бика. Які якості виявив при цьому герой?

— Визначте складники сюжету міфу: експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку.

4. Робота з ілюстраціями.

— Подвиги Геракла — популярна тема світового мистецтва. У скульптурі й живописі підкреслюється фізична сила й надзвичайні можливості героя, які дають йому змогу подолати страховиськ.

5. Коментар учителя про Дедала та Ікара.

— У Стародавній Греції були напрочуд розвинуті різні ремесла й види мистецтва. Тому в багатьох міфах порушуються проблеми творчого пошуку й змальовано образ творця. *Дедал* був славетним скульптором, будівничим, різьбярем, винахідником різних інструментів. Саме ймення Дедал з грецької означає «робити по-мистецькому». Створені народною фантазією постать Дедала та його сина Ікара символізують успіхи, досягнуті багатьма поколіннями грецьких митців. У цьому міфі відтворено також давню мрію людства опанувати повітряний простір. Образи Дедала й Ікара стали втіленням нестримного творчого пошуку попри небезпеки й перешкоди на цьому шляху.

6. Виразне читання вчителем міфу про Дедала й Ікара.

7. Робота з текстом.

- Розкажіть про працю Дедала в Афінах.
- Охарактеризуйте образ митця Дедала.
- Як він потрапив на острів Крит до царя Міноса?
- Опишіть творіння Дедала, які він зробив на острові Крит.
- Що спонукало Дедала створити крила?
- Розкажіть про політ Дедала й Ікара. Чому він завершився трагічно?
- Що допомогло Дедалові пережити загибель свого сина?
- Визначте складники сюжету міфу: експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку.

Проблемна ситуація

— Оцініть вчинок Ікара. Його прагнення злетіти вище — це незрозумілість, неслухняність чи прагнення досягти високої мети? А може, щось інше? Доведіть свою думку.

8. Робота з творами образотворчого мистецтва.

— Роздивіться репродукції відомих художників, які створювали картини за сюжетом грецького міфу про Дедала й Ікара. Які моменти міфу відображені на цих полотнах? Які ідеї (або почуття) утілено художниками в міфологічних образах?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Вправа «Вільний мікрофон»

— Які ідеї втілено в міфологічному образі? (Геракл, Дедал, Ікар — 1 за вибором учня).

Вправа «Мотив — міф — герой»

Учитель називає провідні мотиви в прочитаних міфах (*випробування, світла, мистецтва, героїчної смерті тощо*), а учні мають назвати міф і героїв, які пов'язані з цими мотивами.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Підготувати переказ міфу про сьомий подвиг Геракла або про Дедала й Ікара. Прочитати інші грецькі міфи (за підручником або збірками грецьких міфів у переказах *К. Гловацької, М. Куна* та ін.).

УРОК № 5

Тема. У загадковому світі індійських міфів (Творення. Про створення ночі. Про потоп. Про золоті часи)

Мета. Розкрити специфіку індійської міфології на прикладі окремих міфів; виявити подібність елементів у міфах різних народів (образи, сюжети, мотиви); розвивати в учнів уміння й навички виразного читання, зіставлення літературних явищ і елементів тексту, характеристики художнього образу; виховувати повагу до культури різних народів.

Обладнання: краєвиди Індії, ілюстрації до індійських міфів, репродукції картин М. Періха (пейзажі Індії).

Підготовка учнів до уроку: за допомогою довідкової літератури й Інтернету група «географів» має підготувати розповідь про Індію та її «дива».

ХІД УРОКУ

У кожній країні — свої дива...

М. Періх

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Вступне слово вчителя.

— Півострів Індостан відокремлений горами від іншої частини континенту — Азії. Він омивається водами Індійського океану, Аравійського моря та Бенгальської затоки. Тут знаходиться прекрасна й загадкова країна Індія, де приблизно в 2 тис. до н. е. виникли індійські міфи. Що ми знаємо про Індію та її культуру?

2. Повідомлення учнів-«географів» «Дива Індії», що супроводжується ілюстраціями, світлинами, репродукціями картин М. Періха.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

Вправа «Знайомство з індійськими богами»

Учитель називає імена індійських богів (Брахма, Вішну, Шива, Індра, Варуна, Вівасват, Агні, Кубера та ін.) та їхні функції (можна записати на картках).

1. Вразне читання учнями міфу «Творення світу» (за підручником).

2. Робота з текстом.

- Поділіть текст на частини, назвіть кожну з них.
- Як у міфі пояснюється виникнення Брахми та його дітей?
- У яких міфологічних образах розкрито одвічну боротьбу добра і зла?

Компаративне завдання

— Назвіть казки та міфи народів світу, де з'являється образ яйця. Що втілює цей образ в українській культурі?

— Порівняйте індійську версію виникнення світу з відомими вам версіями інших народів (наприклад, у грецьких міфах або в Біблії).

3. Виразне читання учнями міфів «Про створення ночі» і «Про потоп».

4. Робота з текстом.

— Які явища природи й аспекти людського буття пояснюються в міфах?

— Які загальнолюдські ідеї знайшли втілення в міфах?

— Назвіть міфологічні образи, розкрийте їх зміст.

Компаративне завдання

— Порівняйте давньогрецьку й давньоіндійську версії міфів про створення дня і ночі.

Творче завдання

— Доберіть до прислів'я, що використано в тексті міфу «Про створення ночі», прислів'я-синоніми інших народів.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Вправа «Образ — характеристика»

На картках написані образи індійської міфології. Учні мають вибрати будь-яку картку й дати стисло характеристику образу.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Прочитати міф «Про золоті часи», розкрити його ідейний зміст. Підготувати переказ 1—2 індійських міфів (*за вибором*).

УРОК № 6

Тема. Єгипетські міфи. Ра та Апоп. Міф про те, як Тефнут покинула Єгипет

Мета. *Поглибити* уявлення учнів про подібність і відмінності міфу й казки; *розкрити* специфіку єгипетської міфології, її провідні

міфологічні образи; *розвивати* в школярів уміння й навички виразного читання, переказу тексту, визначення складників сюжету й характеристики образів; *виховувати* інтерес до культурних надбань різних народів.

Обладнання: карта світу, зображення краєвидів Єгипту (Ніл, пустеля та ін.), ілюстрації до єгипетських міфів Т. і М. Москаль.

Підготовка учнів до уроку: група «географів» готує повідомлення про Єгипет та його природний ландшафт.

ХІД УРОКУ

Кожна країна — нова загадка.

Єгипетське прислів'я

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

Гра «Літературознавче лото»

Учням пропонуються два види карток: на одних написані терміни (міф, мотив, художній образ, міфологічний образ та ін.), а на інших — визначення. Потрібно встановити відповідність.

Компаративне завдання

— Знайдіть подібні елементи в грецьких та індійських міфах.

- Конкурс на кращого розповідача міфів. Учням пропонується переказати улюблений міф.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Слово вчителя.

— У 4–3 тис. до н. е. в долині річки Ніл утворилися два великих царства — Верхнє та Нижнє, які згодом об'єдналися під владою царів Верхнього Єгипту. Так виникло Стародавнє Єгипетське царство зі столицею в Мемфісі, яке існувало до 20 ст. до н. е. Через чвари між окремими областями царство розпалося, щоб згодом знову об'єднатися під головуванням міста Фіви. У цей час його називали Середнім царством. Численні напади кочівників призвели до нового, третього, розпаду й появи Нового царства. Єгипетська міфологія почала формуватися в 4 тис. до н. е. Міфи давніх єгиптян були тісно пов'язані з віруваннями людей, але єдиної віри в Єгипті не було. У чому ж полягає специфіка єгипетської міфології? Про це ми дізнаємося на уроці.

2. Повідомлення групи «географів» про особливості природного ландшафту Єгипту.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання учнями статті підручника «Єгипетські міфи».
2. Бесіда за прочитаним текстом.
 - Коли виникла єгипетська міфологія?
 - Розкажіть різні версії єгипетських міфів про походження світу.
 - Назвіть провідні міфологічні образи (богів) єгипетської міфології.
3. Виразне читання учнями міфу «Ра та Апоп» за підручником.
4. Робота з текстом.
 - Перекажіть міф близько до тексту.
 - Визначте головну думку міфу.
 - Розкрийте прийом антитези на конкретних прикладах з тексту.
 - Які народні уявлення втілено в образі Ра?
 - Що уособлює собою Апоп?
5. Виразне читання учнями міфу «Як Тефнут покинула Єгипет».
6. Робота з текстом.
 - Чому Тефнут розгнівалася?
 - Як позначилася на землях Єгипту відсутність богині вологи?
 - Який план порятунку країни придумав Ра?
 - Які тварини згадуються в міфі? З якими богами вони пов'язані?
 - Як Шу і Тот повернули Тефнут? Перекажіть цей епізод.
 - Визначте складники сюжету міфу.
 - Чи є алегорія в цьому міфі? Доведіть свою думку.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Підсумкова бесіда.
 - Розкрийте специфіку єгипетської міфології на прикладі одного з міфів, який ви прочитали.
 - Охарактеризуйте один із міфологічних образів єгипетської міфології.

Проблемна ситуація

– Чому міфологічні образи стали вічними образами у світовому мистецтві? Розкрийте загальнолюдський зміст 1–2 вічних образів із міфів різних народів.

2. Робота з творами мистецтва.

– Розкажіть про втілення сюжетів міфів у мистецтві — живописі, музиці, кіно, мультиплікації та ін. (1–2 приклади). Висловіть власне ставлення до мистецьких творів, які ви переглянули.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Створити малюнки до 1–2 епізодів з єгипетських міфів, підготувати їх усний переказ.
2. Підготуватися до контрольної роботи за темами «Вступ» і «Міфи народів світу».

УРОК № 7

Тема. Контрольна робота. Різномірні тести (теми «Вступ» і «Міфи народів світу»)

Мета. *Перевірити* знання учнів з тем «Вступ» і «Міфи народів світу»; *навчити* виконувати тестові завдання різних типів (відкриті й закриті), установлювати смислові відповідності, використовувати набуті знання на практиці; *розвивати* вміння й навички письмового зв'язного мовлення; *виховувати* любов до художнього слова.

Обладнання: зошит для контрольних робіт (*автори О. Ніколенко, Р. Бекерська*).

Підготовка учнів до уроку: повторити за підручником матеріал тем «Вступ» і «Міфи народів світу».

ХІД УРОКУ

I. ПІДГОТОВКА ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.

Вступне слово вчителя про правила виконання тестових завдань.

II. ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ УЧНЯМИ.

(У «Книжці для вчителя» як зразок наведено один із варіантів контрольної роботи).

Контрольна робота № 1

ВСТУП. МІФИ НАРОДІВ СВІТУ

I варіант

Завдання 1–6 мають по чотири варіанти відповіді, серед яких лише **ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ**. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

1. НЕ є видом мистецтва поняття

- А література
- Б кіно
- В гімнастика
- Г живопис

(0,5 бала)

2. Властивість будь-якого виду мистецтва — це

- А слово
- Б образність
- В природа
- Г людина

(0,5 бала)

3. Царем богів і людей у грецькій міфології є

- А Посейдон
- Б Зевс
- В Прометей
- Г Геракл

(0,5 бала)

4. Богом, що втілює силу світла в єгипетській міфології, є

- А Ра
- Б Апоп
- В Тефнут
- Г Апіс

(0,5 бала)

5. Богом-отцем в індійській міфології є

- А Шива
- Б Вішну
- В Кубера
- Г Брахма

(0,5 бала)

6. Видом мистецтва, який ми не тільки слухаємо, а й споглядаємо, є

- А музика
- Б література
- В театр
- Г скульптура

(0,5 бала)

Завдання 7–9 передбачають устанавлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і зробіть позначки (+) в таблицях відповідей на перетині відповідних колонок і рядків.

7. Установіть відповідність.

Визначення

- 1 Розповідь, у якій явища природи або реальні події були творчо переосмислені колективною (первісною) свідомістю давніх людей як пояснення світу та втілення уявлень про нього.
- 2 Неподільна смислова одиниця, що є реалізацією більш широкого поняття — теми.
- 3 Вид людської діяльності, що відображає дійсність у конкретно-чуттєвих образах, утілюючи духовні ідеали.
- 4 Утілення загального в конкретно-чуттєвій формі.

Термін

- А** мистецтво
- Б** мотив
- В** міф
- Г** художній образ
- Д** казка

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

(2 бали)

8. Установіть відповідність.

*Характеристика
міфологічного персонажа*

- 1 брат Зевса, володар морів і океанів, покровитель мореплавства
- 2 богиня хліборобства та родючості, покровителька шлюбу
- 3 богиня родинного щастя, подружнього кохання
- 4 син Зевса, покровитель мандрівників, купців, торговців

Давньогрецькі боги

- А** Деметра
- Б** Посейдон
- В** Гера
- Г** Гермес
- Д** Афіна

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

(2 бали)

9. Установіть відповідність.

<i>Міф</i>	<i>Уривок</i>
1 Нарцис	А <i>Кажуть, сама Афіна Паллада, премудра богиня, навчила його різних ремесел.</i>
2 Прометей	Б <i>Люди не варили їжі, не світили в домівках, не грілися коло багать, і було те життя без вогню злиденним животінням.</i>
3 Дедал та Ікар	В <i>Раз у раз юнак нахилився до води, милувався тією дивовижною вродою, не розуміючи, що то він дивиться сам на себе...</i>
4 Пігмаліон і Галатя	Г <i>Нарешті сніжно-біла статуя готова. Якої дивної вроди в неї обличчя, яке високе ясне чоло, які очі вимовні! Вона наче жива...</i>
	Д <i>Не стало видно землі, неможливо було визначити, де яка сторона світу; тільки вода оточувала їх з усіх боків.</i>

(2 бали)

Завдання 10 вимагає розгорнутої відповіді на запитання (обсяг письмової відповіді обмежений кількістю рядків).

10. Чим міф відрізняється від казки?

(3 бали)

III. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

• Прочитати повість Е. Е. Шмітта «Оскар і Рожева пані», підготуватися до уроку позакласного читання, створити малюнки до твору.

УРОК № 8

Тема. Урок позакласного читання. Листування з Богом (*урок-моноспектакль за повістю Е.-Е. Шмітта «Оскар і Рожева пані»*)

Мета. *Створити* на уроці атмосферу творчого читання; *залучити* дітей до емоційного переживання складних життєвих проблем; *розвивати* в учнів співчуття, уміння аналізувати ситуації й

переживання героя; *учити* в процесі читання визначати тему й ідею твору, висловлювати власне враження й ставлення до зображених подій; *виховувати* потребу до самостійного читання, емоційного сприйняття й активного осмислення; *виховувати* милосердя, співчуття до людей, повагу до життєвої стійкості й моральної сили літературних героїв.

Обладнання: презентація «Життя і творчість Еріка-Еммануеля Шмітта»; виставка видань книжок письменника; фрагмент кінострічки «Оскар і Рожева пані» (*режисер Е.-Е. Шмітт, Франція, Бельгія, Канада, 2009*); ілюстрації й скріншоти до твору; різнокольорові повітряні кульки.

ХІД УРОКУ

Книжка не може змінити світ, але може змінити наше серце.

Е.-Е. Шмітт

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Розповідь-презентація вчителя про життя і творчість письменника.

— Французького письменника *Еріка-Еммануеля Шмітта* називають сучасним Сент-Екзюпері за простоту і зворушливість творів, у яких порушуються складні філософські питання. Як і автор казки про Маленького принца, Е. Е. Шмітт звертається до читачів різного віку, запрошуючи до розмови про справжні духовні цінності. Письменник не повчає, а щиро ділиться думками про мораль, віру, людські чесноти й провини.

Ерік-Еммануель Шмітт народився 28 березня 1960 р. у французькому містечку Сент-Фуа-ле-Ліон, яке розташоване в передгір'ї Альп. Його батьки були інтелігентними людьми й змалечку залучали сина до світу книжок і музики. В Еріка-Еммануеля в ранньому дитинстві проявилися здібності до музики, він віртуозно грав на фортепіано і мріяв стати видатним музикантом, як його улюблений композитор Моцарт. З віком у хлопчика зростало бажання висловити свої життєві враження в слові. Свій перший роман він написав у 11 років, коли не знайшов продовження улюбленої книжки про пригоди відомого у Франції шляхетного розбійника Арсена Люпенна. У 16 років юнак створив свою першу п'єсу під чудернацькою назвою «*Греггар, або Чому горох зелений?*». Нова п'єса була потрібна для театральної студії, активним учасником якої був Ерік-Еммануель.

Побачивши п'єсу на сцені, майбутній письменник відчув величезне задоволення. З цього часу до його життя назавжди увійшло захоплення театром. Однак після закінчення ліцею в Ліоні юнак для подальшого навчання не обрав жодного зі своїх захоплень. Він вступив на філософський факультет одного з найкращих вищих закладів Франції і світу — Еколь Нормаль, серед випускників якого 12 лауреатів Нобелівської премії. Після навчання він викладав філософію в коледжах. За словами письменника, займаючись наукою, він намагався подолати власну надмірну чутливість і емоційність.

Проте література все одно перемогла науку. Письменник пов'язує цей вибір з доволі трагічною подією свого життя. Сталося так, що він заблукав у пустелі й провів декілька днів на самоті серед безкрайніх пісків і зіркового неба Сахари. Про що він думав, кого згадував у ці часи на межі життя і смерті — залишилося таємницею, але саме цей випадок різко змінив життя Е.-Е. Шмітта. Мистецький світ Франції відразу прийняв нового талановитого письменника — майстра неочікуваних сюжетних поворотів і мудрих героїв. Теми його творів напрочуд різноманітні: життя видатних філософів, історія, кохання, релігія. Уже перші твори *«Ніч у Вавилоні»* і *«Відвідувач»* набули великої популярності. Прихильність глядачів і критиків отримали й п'єси письменника, які були нагороджені численними преміями Мольєра та Гран-Прі Французької академії в царині театральної творчості (2001).

Найбільше визнання мала збірка *«Цикл незримого»*, героями якої автор зробив маленьких хлопчиків — Оскара (*«Оскар і Рожева пані»*, 2001), Момо (*«Пан Ібрагім і квіти Корану»*, 2001) та Жозефа (*«Дитя Ноя»*, 2004). Ці діти опинилися сам на сам із своїми дорослими проблемами й мужньо постали проти них. Ці книжки, за словами автора, адресовані для читання й десятирічним, і восьмидесятирічним. В особі Е.-Е. Шмітта світова література отримала нового мудрого путівника й порадирика. Коли Парижський журнал провів опитування своїх читачів із проханням назвати книжки, що змінили їхнє життя, то поряд з **Біблією** і **«Маленьким принцем»** А. де Сент-Екзюпері найчастіше згадували книгу *«Оскар і Рожева пані»*.

У 2013 р. письменник відвідав Україну. Він приїхав до м. Львова на фестиваль *«Французька весна»* і побував у Першому українському театрі для дітей та юнацтва на виставі *«Оскар і Рожева пані»* за мотивами однойменної книжки.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Незабаром прийде радісне свято — Новий рік, коли ми всі, дорослі та діти, чекаємо на чудеса. Ми віримо, що наші бажання здійсняться, що Дід Мороз кожному принесе подарунок.

— Чи писали ви листи до Діда Мороза? Коли написали останній?

— Коли ви звертаєтеся до Діда Мороза за подарунком, чи вірите в його існування?

— Так, ви вже дорослі й не всі вірите в існування Діда Мороза. Хлопчик Оскар — герой твору Е.-Е. Шмітта — також уважав його вигадкою дорослих для маленьких дітей, «запудрюванням мізків», але все ж таки він пише листи. Кому?

Про це ми дізнаємося на уроці, коли будемо читати листування хлопчика Оскара. Я буду читати від імені одного з персонажів твору — Рожевої пані, яка працює в лікарні й допомагає Оскару витримати тягар страшної, невиліковної хвороби. Хлопчик розповідає про своє життя Богу, починаючи свій лист вітанням: «Доброго дня, Боже!»

(Урок побудований як монолог учителя з елементами театрального дійства: рожева деталь одягу, дитячі іграшки, листи на повітряних кульках. Можливе використання образів і елементів гри з моноспектаклю Аліси Фрейндліх (Санкт-Петербург, 2004). Учителю читає листи, підкреслюючи їх емоційність — поєднання трагічного змісту з гумористичними коментарями розповідача. Під час читання листів учні повинні сміятися й сумувати водночас. Листів усього чотирнадцять, учитель може на свій розсуд обрати кілька з них для спектаклю. Головне, щоб були охоплені важливі моменти життя Оскара — образа на батьків, кохання до Пеггі, дружба з Бабцею-Ружею. Учні-глядачі на уроці беруть участь лише в антрактах, якщо виникають запитання за змістом листів, обирають колір. Після прочитання листи прикріплюються до повітряної кульки (різних кольорів) і випускаються у вікно, наче молитва, спрямована у Всесвіт).

• Слово вчителя.

— Я буду читати листи Оскара. Хлопчик писав їх до Бога, так порадила йому Бабця-Ружа. Умова цих листів одна: не просити реальних речей (як у Діда Мороза). Кожен лист — це одне духовне бажання — прихильності, мужності, терпіння, пояснень. Наразі я виконуватиму роль Рожевої пані — Бабці-Ружі, яка була поруч із хлопчиком увесь цей час і навчила його вірити, терпіти, сприймати життя з вдячністю, навіть тоді, коли дякувати, здається, немає за

що. Для першого листа я обрала кульку рожевого кольору на честь Рожевої пані. Колір наступних листів будете обирати ви самі, знаходячи потрібний у описах речей, людей, настрою.

Після кожного листа мені можна ставити запитання, якщо вони виникатимуть.

ЛИСТ № 1

*Оскар про своє життя в лікарні;
Доктор Дюссельдорф і невдале лікування;
Дружба з Рожевою пані.
P. S. Я не знаю твоєї адреси: як мені бути?*

«Антракт запитань»

Орієнтовні запитання учнів

- Чи врятують хлопчика лікарі?
- Рожева пані дійсно була в минулому цирковою боксеркою?
- Той лист, що Ви випустили у вікно, долетить до Бога?
- Чи врятують хлопчика листи до Бога?
- Чому Бог допустив, що хворіють діти?

(Для першої кульки рожевий колір буде найкращим, адже рожевою є пані, яку вирізнув з-поміж інших хлопчик Оскар. Автор майже не розповідає читачам про життя Рожевої пані, ми так і не дізналися про її життя, родину, випробування, які зробили її такою чутливою до дитячих страждань і проблем. Однак зі слів Оскара їх єднання відбулося миттєво й назавжди. Бабця-Ружа душею відчула й зрозуміла страхи й образи, хлопчика, не жаліючи й начебто не співчуваючи. Вона відволікала, смішила, учила протистояти й боротися. А ще вона порадила звернутися до Бога, написати йому лист-прохання).

ЛИСТ № 2 (1–10 років)

*Оскар і його батьки;
Легенда про 12 чарівних днів;
Кожен останній день року як 10 років життя.
P. S. Я згоден на коротку зустріч.*

«Антракт запитань»

- Чому батьки Оскара не провідали сина після розмови з лікарем? Ви також вважаєте, що вони злякалися?
- Як Ви переконали лікаря, щоб отримати дозвіл на щоденне відвідування Оскара?
- Чи дійсно існує легенда про 12 останніх днів року?

— Для чого Ви розповіли Оскару цю легенду?
— Ви самі писали листи до Бога?
• «Ремарка режисера» (коментарі).
— У цьому листі Оскар розповідає про батьків і лікарів. Він називає їх усіх боягузами, адже ніхто з них не каже правду, про яку здогадується десятирічний хлопчик. Він знає, що операція пройшла невдало, що лікування йде погано, але переляк батьків і відмова від побачення ранять його в саме серце. Лише Бабця-Ружа говорить із ним на рівних — без страху й брехні, без зайвих слів і порожніх надій, і саме за це отримує щиру відданість. Оскар виявляється найсильнішим і найрозумнішим з усіх дорослих, не випадково Ружева пані радить йому в співрозмовники самого Господа. Рекомендований колір кульки — червоний. Це колір стресу, вибуху, який пережив хлопчик, а ще — це колір батьківської машини, яку добре знали діти лікарні. А далі — чекання батьків, їхній пошук... і підслухана розмова в кабінеті лікаря.

ЛИСТ № 3 (10–20 років)

Оскар – підліток;

Симпатія до Пеггі Блю;

Проблеми з Попкорном і Сандріною;

Бажання одружитися — духовне?

«Антракт запитань»

— Чим Оскар завоював прихильність Пеггі Блю?
— Через які випробування пройшов Оскар, щоб довести свою симпатію до блакитної дівчинки?
— Чому Сандріна так себе поводи́ла?
— Оскар довго ще ображатиметься на своїх батьків?
— Чому Ви так часто розповідали Оскару про свої переможні бої?
• «Ремарка режисера» (коментарі).
— Симпатія до блакитної Пеггі зробила з Оскара поета. Він так поетично описав її блакитну шкіру, порівняв її з Білосніжкою в очікуванні принца, із засніженими світлинами, із танцем сніжинок із балету «Лускунчик». Бабця-Ружа додала Оскару рішучості, вона змусила його діяти й не відступати перед сильним суперником — Попкорном. Оскар був нагороджений прихильністю Білосніжки, яка завжди мовчала. За один день (10 років) він пережив закоханість, ревності, підступність, освідчення, щастя. Навіть у такий піднесений момент Оскар може з гумором та іронією поглянути на себе. Коли він уявляв Пеггі Білосніжкою, поставив собі запитання: кого

вона бачить у ньому — принца чи гнома? І вирішив, що скоріше — гнома. Отже, кулька буде блакитною, на честь дівчинки Пеггі.

ЛИСТ № 5 (30–40 років)

*Операція Пеггі-дружини;
Молодший братик — ведмедик Бернар;
Усиновлення Рожевої пані;
Рожева Пеггі.*

«Антракт запитань»

- Пеггі залишиться в лікарні з Оскаром після операції?
- Які ще іграшки, крім ведмедика Бернара, були в Оскара в лікарні?
- Чому батьки привозили Оскару так багато нових іграшок?
- Вам було приємно, що Оскар вас усиновив?
- Чому Оскар нічого не попросив у Бога в цьому листі?
- «Ремарка режисера» (коментарі).

— Письменника нерідко звинувачували в занадто дорослому мисленні хлопчика-героя. Е.-Е. Шмітт відповідав на це так: «Ми не в змозі змінити хвороби, смерть. Однак якщо ти не в змозі щось змінити у світі, ти в змозі змінити своє бачення, своє ставлення до цього. У випадку Оскара, хлопчика, хворого на рак, наука, медицина безсила. Але любов і сила фантазії допомагають йому жити. Ми не можемо змінити хворобливі моменти, але можемо чогось навчитися». Подорож у часі, яку запропонувала хлопчику Рожева пані, зробила справжнє диво. Оскар повірив у гру, він став дорослим, він дійсно прожив уже сорок років і почав мудро дивитися на світ, цінуючи добро, вірність, ніжність, відвертість, любов.

Ця кулька буде коричневою на честь ведмедика Бернара. Хлопчик Оскар мав велике серце. Він цінував не красиві й нові речі, а перевірені часом почуття. У нього вистачало вірності, стійкості для підтримки всіх, хто випромінював кохання. Бабцю-Ружу він усиновив, коли помітив і здогадався, що в неї теж є проблеми. «Що я можу для вас зробити?» — запитав він і запропонував те, що мав сам, — любов.

ЛИСТ № 7 (50–60 років)

*Втеча з лікарні;
Гонка в машині Рожевої пані;
Невдала схованка;
Розмова про батьків;
Щасливе возз'єднання.*

«Антракт запитань»

— Чому Оскар не захотів на Різдво залишатися з батьками?

— Як Ви планували відсвяткувати Різдво?

— Що Ви відчули, коли побачили Оскара перед своїми дверима?

— Які слова змусили Оскара по-іншому подивитися на своїх батьків?

— Розкажіть про свою родину.

— Чому Ви навчили Оскара жаліти батьків, а не навпаки — батьків розуміти свого сина?

• «Ремарка режисера» (коментарі).

— Ця кулька на листі має бути зеленою, адже Новий рік — це ялинка. Рожева пані, незважаючи на те, що жила сама, прикрасила велику ялинку, яку пощастило побачити Оскару та його батькам. Родина Оскара зустрілася в домі Бабці-Ружі, саме під ялинкою нарешті відбулося душевне примирення батьків і хлопчика. Мудра Рожева пані знайшла прості слова для Оскара, які також наблизили батьків до його чутливої душі.

Святкування Різдва — це єдина сцена, яка виходить за межі лікарні. Ми опиняємося в домі Рожевої пані й зі здивуванням починаємо розуміти, що вона нічого не вигадала про себе — ні кетчу, ні своїх суперниць по рингу. Не випадково Оскар обрав її з усього оточення у свої найближчі друзі та родичі.

ЛИСТ № 11 (90–100 років)

Ранок Землі;

Таємниця Бога;

Бажання Оскара.

«Антракт запитань»

— Що незвичайного побачив Оскар за вікном?

— Чому він побажав, щоб Бог розкрив таємницю буття батькам і Пеггі, а не Вам — Рожевій пані?

— У чому полягає таємниця Бога, яку відкрив Оскар?

— Чому люди розуміють, що «треба щодня дивитися на світ, наче бачиш його вперше», лише в критичні моменти життя?

— Оскар — дитина чи дорослий?

— Чому Вас навчив Оскар?

• «Ремарка режисера» (коментарі).

— За останні 12 днів Оскар у прискореному русі прожив ціле людське життя — від народження до 110 років. А ще він здійснив духовну подорож, пройшов шлях від недовіри й відчаю до розумін-

ня таємниці світобудови, до справжньої віри в серці. В Оскара треба вчитися силі духу, умінню бачити різнобарв'я світу, а ще гумору й безмежної уяви. Цей лист буде супроводжувати кулька-Земля — різнокольоровий символ краси нашої планети в безкрайньому Всесвіті.

Твір «Оскар і Рожева пані» робить нас сміливішими, допомагає втамувати страх і по-людськи гідно зустріти випробування долі. А таке вміння завжди залишатиметься актуальним, адже у світі є речі, які важко пояснити й зрозуміти: хвороби, страждання, смерть... Французький письменник Е.-Е. Шмітт відверто говорить із читачами про складні питання, намагаючись знайти власну відповідь: «Я говорю про смерть, щоб сказати про те, як чудово жити».

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Написати власного листа до Бога, пам'ятаючи слова Рожевої пані, що «Бог — не Дід Мороз, у нього можна просити лише духовні речі. Наприклад, мужності, терпіння, пояснень, про прихильність до когось іншого».

МУДРІСТЬ БАЙКИ

УРОК № 9

Тема. Батько світової байки (Байка як літературний жанр, її характерні ознаки, особливості художньої будови, повчальний зміст. Езоп. «Лисиця і виноград», «Вовк і Ягня», «Крук і Лисиця», «Мурашки й Цикада». Утілення людських якостей в алегоричних образах. Мораль байок Езопа)

Мета. Сформувати в учнів уявлення про байку, її основні ознаки; пояснити відмінності байки від фольклорних жанрів; розкрити вплив народної творчості на створення образів персонажів байки; визначити літературну специфіку й загальнолюдський зміст байок Езопа; навчити школярів порівнювати (в окремих компонентах) алегоричних персонажів казки і байки, визначати підтекст інакомовлення, алегоричних ситуацій і моралі байки; виховувати інтерес до культурних надбань народів світу.

Обладнання: ілюстрації до байок Езопа «Двоє приятелів і Ведмідь»; Л. Глібова «Лебідь, Щука і Рак», «Зозуля і Півень»; І. Крилова «Зозуля і Півень»; Олени Пчілки «Котова наука» та ін.,

які діти вивчали в початковій школі; ілюстрації, фрагменти з мультфільмів; портрет Д. Веласкеса «Езоп», ілюстрації Е. Грізетта до творів Езопа.

ХІД УРОКУ

Говорячи ніби про звірів, байка однією бровою підморгує на людей.

І. Франко

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

• Читання й обговорення уривка з твору І. Франка «Байка про байку».

— Як письменник пояснює відмінності байки від розповіді про тварин і від казки про тварин?

— Наведіть приклад, яким письменник ілюструє «смішне» в байках.

— Що, на думку митця, вирізняє байку серед інших творів?

— Поясніть вислів «однією бровою підморгує на людей».

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

Гра «Упізнай байку» (за малюнком або фрагментом з мультфільму)

Учням пропонуються зображення фрагментів із байок Езопа «Двоє приятелів і Ведмідь»; Л. Глібова «Зозуля і Півень»; І. Крилова «Зозуля і Півень»; Олени Пчілки «Котова наука» та ін., які діти вивчали в початковій школі.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Слово вчителя про життя та творчість Езопа.

— Давньогрецькому рабу Езопу належать перші алегоричні розповіді, які почали називати *байками*. За образами тварин, рослин, речей у байках Езопа, як і в народних казках, були приховані ситуації з життя людей. Рабське становище спонукало письменника говорити про несправедливість сильних і беззахисність слабких, про людські недоліки й вади, але не відкрито, а за допомогою алегорій і натяків, тобто — інакомовно. У подальшому таку інакомовну розповідь почали називати *езоповою мовою*. Це поняття ми використовуємо до сьогодні.

Байки Езопа, як родючі зерна, дали пишний ужинок у світовій літературі. Сюжети, образи й мотиви митця знайшли подальший розвиток у творах французького байкаря Ж. Лафонтена, російського письменника І. Крилова, українських байкарів П. Гулака-Артемовського, Є. Гребінки, Л. Глібова.

2. Виразне читання й обговорення статті підручника про Езопа.

— Охарактеризуйте Езопа як людину й байкаря.

— Наведіть приклад гострого розуму Езопа.

— Які факти з життя легендарного байкаря ви запам'ятали?

Словникова робота

Езопова мова — художня мова, де думка не висловлена прямо, а зашифрована в алегоріях і натяках.

3. Виразне читання й обговорення байки Езопа «Лисиця і виноград».

— Як побудована байка? З яких частин вона складається?

— Якою постає лисиця в байці Езопа?

— Чому Лисиця відмовилася від винограду?

— Від імені героїв твору чи автора ведеться оповідь?

— У чому полягає прийом інакомовлення (езопова мова)?

— Наведіть приклад життєвої ситуації, коли можна використати мораль байки Езопа «Лисиця і виноград».

4. Виразне читання учнями байки Езопа «Вовк і Ягня».

— Назвіть героїв байки Езопа, розкрийте їх алегоричний зміст.

— Поясніть прямий і прихований зміст байки.

— З якою метою байкар увів до твору діалог?

— Охарактеризуйте інтонації Вовка та Ягняти.

— Розкрийте позицію автора у творі.

5. Виразне читання учнями байки Езопа «Крук і Лисиця».

— У яких народних казках ви зустрічали героїв цієї байки?

— Прочитайте мораль байки, поясніть її зміст.

— Як називають людину, яка когось нещиро вихваляє?

— Які почуття викликали у вас герої байки?

— Що засуджується у творі?

6. Виразне читання учнями байки Езопа «Мурашки й Цикада».

— Охарактеризуйте будову байки.

— Розкрийте прихований зміст твору Езопа.

— У яких життєвих ситуаціях можна використати сюжет і мораль байки?

— Чого навчають байки Езопа?

— Який із творів Езопа вам найбільше сподобався? Чому?

Творче завдання. Робота з таблицею «Мудрість байки»
 — Випишіть із байок Езопа імена персонажів, мораль і назвіть вади, які засуджуються у творі.

Лисиця і виноград	Вовк і Ягня	Крук і Лисиця	Мурашки і Цикада
Коли хто неспроможний досягти чогось, посилається на обставини.	Так навіть справедливий захист не має сили для тих, хто заповзявся чинити кривду.	Ця байка стосується нерозумної людини.	Не слід зневажати нічого, щоб згодом не довелося шкодувати.
Брехливість, лицемірство	Несправедливість, жорстокість	Улесливість, дурість	Легковажність, ледарство

7. Виразне читання учнями статті підручника «Байка як літературний жанр».

Словникова робота

Байка — короткий віршований або прозовий літературний твір повчального змісту, у якому діють алегоричні персонажі, що уособлюють риси людських характерів, чесноти й вади, явища життя.

8. Робота з таблицею (*усно*).

— Наведіть приклади характерних ознак байки з творів Езопа.

Характерні ознаки байки	Приклади
Невеликий обсяг	
Алегоричність персонажів	
Наявність прихованого змісту (інакомовність)	
Повчальний характер	
Висміювання недоліків людини та вад суспільства	
Утілення уявлень про моральні принципи життя та поведінки	
Чітка будова (розповідь і мораль)	
Відкрита присутність автора	
Наявність дотепних і влучних висловів, що нерідко стають приказками та прислів'ями	

VI. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Гра-вікторина «Уважний читач байки»

Персонажі:

Лисиця (*якого віку?*) — ... ;
Грона винограду (*якого смаку?*) — ... ;
Крук хотів похвалитися, що в нього є голос, і (*що зробив?*) — ... ;
Ягня відповідало, що воно п'є (*як?*) — ... ;
Мурашки взимку сушили (*що?*) — ... ;
Підійшла (*яка?*) Цикада — ... ;
Мурашки (*як?*) відповіли —

Мораль:

«Ця байка стосується (*якої?*)... людини».

«Так навіть (*який?*) ... захист не має сили для тих, хто заповзявся чинити кривду».

«Не слід зневажати нічого, щоб згодом не довелося (*що робити?*) ... ».

- Підсумкова бесіда.
 - Назвіть відомих вам байкарів і створені ними байки.
 - Розкажіть про будову байки.
 - Які характерні ознаки байки ви знаєте?
 - Які відомості з життя Езопа ви запам'ятали?
 - Поясніть вислів *езопова мова*.
 - Перекажіть сюжет вашого улюбленого твору Езопа.
 - Які людські й суспільні вади засуджує байкар у своїх творах?
 - Які чесноти уславлює?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Прочитати статті підручника про байку й Езопа. Підготувати виразне читання байок Езопа та їх переказ (1–2 за вибором).

УРОК № 10

Тема. Як стати майстром своєї справи (Моральні проблеми в байках І. Крилова («Квартет»). Яскравість алегоричних образів)

Мета. Поглибити уявлення школярів про байку, її будову, основні ознаки, повчальний зміст; *ознайомити* учнів із творчістю І. Крилова; *розкрити* художні особливості творів російського байкаря; *порівняти* байки Езопа та І. Крилова, визначити

поібні й відмінні риси; *розвивати* навички виразного читання, образного мислення; *виховувати* бажання вчитися, робити будь-яку справу майстерно, досконало.

Обладнання: ілюстрації до байки «Квартет» О. Лаптева, С. Ярового, Ю. Сівець та ін.; мультфільм «Квартет» (режисер О. Іванов, СРСР, 1947).

ХІД УРОКУ

Здається, байка просто бреше,
А насправді ясну правду чеше.
Нікого в світі не мине,
Читайте, згадайте мене.

Л. Глібов

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Бесіда за запитаннями вчителя.
 - Ознаки яких фольклорних творів поєднала в собі байка?
 - Розкрийте роль алегорії в жанрі байки.
 - Наведіть приклади алегорії з відомих вам байок Езопа, Л. Глібова, І. Крилова.
 - Які вади життя викриваються в байках?
 - Розкажіть про будову байки.
 - З яким жанром фольклору можна порівняти мораль байки? Чому мораль байки називають «крилатим висловом»?

Творче завдання

- Заповніть таблицю (*усно*).

Обсяг твору	Мета байки	Персонажі	Будова	Присутність автора

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Слово вчителя.

— Байки принесли І. Крилову всенародну любов. Він написав майже 200 творів, які перекладено багатьма мовами світу. Найвідомішими серед них є «Бабка і Муравель» (рос. «*Стрекоза и Муравей*»), «Квартет» (рос. «*Квартет*»), «Вовк і Ягня» (рос. «*Волк и Ягнёнок*»). Відомий російський байкар наслідував сюжети і героїв

творів Езопа, але його байки вирізняє художня довершеність. Письменник вдало використовував багатства народної мови для характеристики героїв і казкових ситуацій. Мудрі авторські оцінки ставали крилатими висловами й сприймалися згодом як прислів'я та приказки.

2. Виразне читання статті підручника про життя і творчість І. Крилова.

3. Перегляд презентації «Персонажі байок І. Крилова».

4. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Які факти з життя письменника ви запам'ятали?

— Чим байки І. Крилова відрізняються від байок Езопа?

Проблемне запитання

— Які якості необхідно мати людині для того, щоб стати справжнім музикантом? Як думали герої байки І. Крилова?

5. Виразне читання байки «Квартет».

Словникова робота

Квартет — музичний або вокальний ансамбль із чотирьох виконавців. У класичній музиці поширеним є струнний квартет: 2 скрипки — *прима* і *втора*, *альт* (трохи більше за скрипку і звучить у низькому регістрі), *віолончель* (великий струнно-смичковий інструмент).

6. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Чому в персонажів байки квартет «не йде на лад»?

— Чи вірить автор у те, що музиканти нарешті заграють?

— Знайдіть слова й вислови, які автор вживає з насмішкою. Які моменти байки вам здалися особливо смішними? Чому?

— Прокоментуйте засоби художньої виразності, які використовує автор.

— Знайдіть розмовні слова й вислови в діалогах персонажів.

З якою метою їх вживає байкар?

— Які вади висміює автор?

— У яких життєвих випадках можна використати мораль байки?

Компаративні завдання

— Пригадайте, у якій казці зображено тварин, які вирішили, що зможуть бути музикантами: «Ми разом утнемо такої музики, що буде любо слухати» (*брати Я. і В. Грім «Бременські музиканти»*).

— Порівняйте образи персонажів-тварин із байки І. Крилова й казки братів Я. і В. Грім.

7. Виразне читання байки в особах (з попереднім обговоренням інтонацій автора й персонажів).

Творче завдання (робота в групах)

— Охарактеризуйте персонажів байки І. Крилова, заповніть таблицю (*усно або письмово*).

	Характер у казках і байках	Роль у квартеті	Поради, що дає музикам
Мавпа			
Осел			
Соловей			

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Робота з ілюстраціями О. Лаптева, С. Ярового, Ю. Сівець та ін.
— Як художники зобразили звірів, які деталі вказують на їхні характерні риси?

2. Перегляд і обговорення мультфільму «Квартет» (*режисер О. Іванов, Союзмультфільм, 1947*).

— Що автори мультфільму змінили в сюжеті байки І. Крилова?
— Чи залишилася важливою мораль байки, коли звірі навчилися майстерно грати на інструментах?

— Який вислів із байки автори мультфільму перетворили на веселий фінальний танок?

3. Підсумкова бесіда.

— Дайте визначення байки.

— З яких частин вона складається?

— Назвіть характерні ознаки байки.

— Що спільного в казках про тварин і байках?

— Чим вони відрізняються?

— Наведіть приклад моралі з байки І. Крилова.

— Доведіть, що «Квартет» І. Крилова є байкою.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

• Прочитати статті підручника про І. Крилова. Підготувати виразне читання байки І. Крилова «Квартет».

УРОК № 11

Тема. Велика правда маленьких творів (Байки «Бабка і Муравель», «Вовк і Ягня» І. Крилова (*1–2 за вибором*). Моральні проблеми в байках І. Крилова. Яскравість алегоричних образів)

Мета. *Поглибити* уявлення шестикласників про жанр байки, її основні ознаки; *продовжити знайомити* учнів із творчістю російського байкаря І. Крилова; *розкрити* художні особливості байок І. Крилова; *розвивати* навички виразного читання й переказу; *формувати* вміння виявляти елементи будови байки, тлумачити їх зміст, інакомовлення; *виховувати* моральні якості учнів.

Обладнання: ілюстрації С. Ярового, Є. Рачова, О. Лаптева, І. Семєнова; фрагменти з мультфільму «Бабка і Муравель» (режисер М. Федоров, Росія, 1961), кліп на пісню Л. Гурченко (вірш Ю. Ентіна, муз. Д. Тухманова, 2008).

ХІД УРОКУ

Не тим цікава байка, що говорить неправду, а тим, що під лущиною тої неправди криє звичайно велику правду.

І. Франко

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

- Бесіда за запитаннями вчителя.
 - Які байки І. Крилова ви знаєте?
 - Що висміює письменник у байці «Квартет»?
 - Назвіть персонажів байки і дайте їм стислу характеристику.
 - Розкрийте мораль байки.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Поясніть думку про байку, висловлену І. Франком.
- Доберіть синоніми до слів епіграфа: *неправда* — ... ; *правда* —

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання байки «Бабка і Муравель».
2. Бесіда за змістом байки.
 - Яку байку Езопа нагадує твір І. Крилова?
 - Чим відрізняються твори видатних байкарів?
 - Порівняйте Цикаду і Бабку, мурашок і Муравля. Що нового додав автор до характерів персонажів?
 - Поясніть мораль байки І. Крилова.
 - Які почуття й роздуми викликала у вас Бабка з байки І. Крилова?

Компаративне завдання

— Порівняйте байки Езопа та І. Крилова за визначеними в таблиці критеріями.

Автор, назва байки	Езоп «Мурашки і Цикада»	І. Крилов «Бабка і Муравель»
Форма (віршована, прозова)	Прозова	Віршована
Хто розповідає (автор, діалог героїв)	Автор	Автор і діалоги героїв
Композиція (сюжет, мораль)	Подано один епізод зустрічі персонажів. Мораль виголошує автор як повчання: «Не лінуйся і не будеш бідувати»	Автор змалював життя бабки влітку, восени, взимку, описав її переживання, прихід до муравля. Мораль промовляє муравель
Характери героїв	Окреслені схематично	Подані у діях, зображені їх переживання, у кожного яскраве мовлення. Відчувається авторське ставлення до кожного героя
Художня мова	Алегорія, інакомовлення	Алегорія, описи (природи, емоцій, вчинків)

3. Перегляд і обговорення мультфільму «Бабка і Муравель» (режисер М. Федоров, Росія, 1961) і кліпу на пісню у виконанні Л. Гурченко (вірш Ю. Ентіна, муз. Д. Тухманова, 2008).

- Які риси мурашок і Бабки протиставлені у мультфільмах?
- Чим відрізняються переглянуті фільми?
- Який із них містить мораль байки І. Крилова?
- Охарактеризуйте інтонації актора, який читає байку. Чим відрізняється мовлення Муравля і Бабки?
- Яку ідею втілює кліп? Як автори змінили мораль байки?

4. Коментар учителя.

— Екранізації літературних творів є самостійними творами мистецтва, оскільки автор-режисер намагається втілити власні думки й почуття від прочитаного. Два мультфільми, які ми передивилися, — це два погляди на байку І. Крилова. Режисер М. Федоров зберіг авторську ідею, він засудив легковажність і неробство Бабки, під-

креслив працьовитість і згуртованість мурашок. У новому анімаційному кліпі автори наголосили на таланті Бабки, яка, на відміну від Муравля, чудово співає і танцює. Ці якості не мають таких конкретних результатів, як зібрані запаси, але цінність творчості від того не зменшується. Дівчинка у фіналі рятує маленьку співачку, стверджуючи нову мораль старої байки: «За талант я все пробачу!»

5. Виразне читання й обговорення байки І. Крилова «Вовк і Ягня».

— Що в байці уособлює Вовк, а що — Ягня?

— З якою метою опиняються біля струмка Вовк і Ягня?

— Як Вовк звертається до Ягняти, а як Ягня називає Вовка?

— Прочитайте й поясніть мораль байки.

— Порівняйте однойменні байки Езопа та І. Крилова. Визначте подібність і відмінність творів.

— У чому полягає моральна сила байок І. Крилова?

Творче завдання

— Спробуйте створити (прозою або віршами) власну байку. Етапи роботи над байкою: 1) визначте, які недоліки ви б хотіли висміяти; 2) оберіть персонажів байки (тварини, речі, люди); 3) вигадайте сюжет, у якому персонажі виявлять певні риси; 4) створіть діалог персонажів; 5) сформулюйте мораль байки.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК

Літературні «пазли»

Визначте мораль байки Езопа «Мурашки і Цикада».

А Не слід відпочивати, коли всі працюють.

Б Завжди слід робити те, що подобається.

В Не слід зневажати нічого, щоб згодом не довелося шкодувати.

Визначте мораль байки І. Крилова «Бабка і Муравель».

А Роби те, що тобі подобається, не думай про майбутнє.

Б Роби те, що вмієш, а якщо не вмієш, то вчись.

В Роби так, щоб не шкодувати потім про згаяний час.

Визначте мораль байки Езопа «Лисиця і виноград».

А Не витрачай зайвих слів, краще зроби корисну справу.

Б Якщо не можеш чогось досягти, не посилайся на обставини.

В Якщо не можеш чогось досягти, перепочинь і починай спочатку.

Визначте мораль байки Езопа «Вовк і Ягня».

- А** Не вір, коли тебе розхвалюють.
- Б** Ніколи не смійся з чужого лиха.
- В** Хто сильніший, той і правий.

Визначте мораль байки І. Крилова «Квартет».

- А** Завжди слід робити те, що подобається.
- Б** Роби те, що вмієш, а якщо не вмієш, то вчись.
- В** Головне — гарно виглядати, а не гарно працювати.

Творче завдання

— Складіть чайнворд — ланцюжок слів, з'єднаних так, що кінцева буква попереднього слова є початковою наступного.

1. Відомий український байкар. (**ГлібоВ**).
2. Персонаж байки, який утілює жорстокість і несправедливість. (**ВовК**)
3. Відомий російський байкар. (**КрилоВ**).
4. Рослина, яка привабила Лисицю своїми плодами. (**ВиноградД**).
5. Улітку Бабка знаходила його під кожним листком. (**ДіМ**).
6. Один із персонажів байки І. Крилова «Квартет». (**МавпаА**).
7. Музичний інструмент квартету. (**АльТ**).
8. Алгоритичні персонажі байок. (**Тварини**).

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Підготувати виразне читання байок І. Крилова, вивчити одну з них напам'ять. Підготуватися до інсценування байок.

УРОК № 12

Тема. Урок розвитку мовлення. Театр І. Крилова (**Виразне читання й інсценування байок І. Крилова**)

Мета. *Поглибити* уявлення учнів про моральний зміст і художні особливості байки; *розкрити* художню довершеність байок І. Крилова; *розвивати* в дітей навички виразного читання, акторської гри (інтонації, рухи, жести, міміка), творчу уяву, грамотне й образне усне мовлення; *виховувати* любов до художнього слова, інтерес до творчої колективної діяльності.

Обладнання: ілюстрації, малюнки учнів до байок І. Крилова; фрагменти з мультфільмів; елементи декорацій і вбрання героїв байок І. Крилова.

Підготовка учнів до уроку: обрати байку для інсценування; визначити учасників, розподілити «ролі»; виготовити елементи одягу, декорації.

ХІД УРОКУ

І ноти й інструмент зуміли ми дістать,
Скажи лиш, як сідять!..

І. Крилов

I. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя

— Мистецтво театру існує з давніх-давен. Наші пращури розігравали дійства на свята, присвячені природним явищам, родинним подіям. Давніх греків уважають засновниками театрального мистецтва, яке пройшло великий шлях розвитку. У сучасному світі кожна країна має власні театральні традиції, пов'язані з національною культурою, але незмінним залишається одне — перед очима глядачів актори перетворюються в героїв, а декорації — у реальний світ. Символ театру — маска, на якій поєднуються людські емоції — сміх і сльози, заради яких існує театральне мистецтво. Сьогодні ми створимо «Театр байки», герої яких заговорять віршами Івана Андрійовича Крилова — «дідуса Крилова». Пам'ятаймо про алегоричність персонажів, які утілюють риси тварин і людські якості. Глядачі повинні впізнати риси тварин, їхні характери, але головне — зрозуміти, що вони узагальнюють. Мораль — найважливішу частину байки — потрібно вирізняти інтонацією, оскільки вона містить мудрі повчання.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Інсценування учнями байок І. Крилова «Квартет», «Бабка і Муравель», «Вовк і Ягня», «Ворона й Лисиця», «Зозуля й Півень» та ін.

2. Обговорення інсценувань: 1) розкриття алегоричних характеристик байки інтонаціями, рухами, жестами, мімікою; 2) виразність читання; 3) акторська майстерність групи й окремих виконавців; 4) доречність декорацій, убрання акторів.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Підбиття підсумків інсценування.
 - Чи задоволені ви своїм виступом?
 - Чия акторська гра вам сподобалася?
 - Кого відзначимо як кращого актора?
2. Оцінювання учасників, нагородження переможців.

ПРИГОДИ І ФАНТАСТИКА

УРОК № 13

Тема. Книжки, що кличуть до подорожі (*Роберт Льюїс Стівенсон. «Острів скарбів»*)

Мета. Розкрити особливості жанру пригодницького роману; ознайомити учнів зі сторінками життя й творчості Р. Л. Стівенсона; учити вдумливо й виразно читати художній твір, оцінювати прочитане, робити висновки, характеризувати героїв і події сюжету; розвивати творчу уяву; виховувати любов до читання.

Обладнання: портрети письменника, ілюстрації до роману Р. Л. Стівенсона «Острів скарбів» Г. Брока, Н. Уайета, Д. Гордєєва, Р. Інґпена та ін.

ХІД УРОКУ

Дай нам ласку й силу, щоб стримуватися і бути наполегливими.

Р. Л. Стівенсон

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

- Слово вчителя.
 - Пригодницькі романи шотландця Роберта Льюїса Стівенсона набули величезної популярності ще за життя письменника. Тисячі читачів із різних куточків світу й нині захоплюються пригодами підступних піратів, шляхетних розбійників, історичних героїв його творів. Найвідоміші романи — «*Острів скарбів*» (1883), «*Чорна стріла*» (1888), «*Володар Баллантре*» (1889), а також збірки балад і віршів. Роберт Стівенсон — справжній майстер пригодницької розпо-

віді, він стрімко переносить дію на морські простори, безлюдні острови, стародавні палаци, не розкриваючи до кінця твору головних *таємниць сюжетної дії*.

Асоціативна справа

— Доберіть ланцюжок образів, починаючи словом *порт* і закінчуючи словом *скарби*.

II. ОГолошення теми, епіграфу уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

1. Виразне читання статті підручника про життя і творчість Р. Л. Стівенсона.

2. Бесіда за прочитаним текстом.

— Розкажіть про країну, де народився письменник. Покажіть її на мапі світу. Назвіть столицю цієї країни.

— Як батьки вплинули на формування характеру й захоплення майбутнього письменника?

— Яку освіту здобув юнак?

— Розкажіть про творчі й життєві уподобання Р. Л. Стівенсона.

— Що ви запам'ятали про життя письменника на острові Самоа? Як місцеві мешканці ставилися до нього?

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання й обговорення статті підручника «Пригодницький роман».

— Назвіть ознаки пригодницького роману.

— Які пригодницькі твори ви читали?

— Чим подобаються вам пригодницькі романи?

2. Розповідь учителя про історію створення роману Р. Л. Стівенсона «Острів скарбів».

3. Робота з картою Острова скарбів, створеною письменником.

— Доведіть, що ця карта з пригодницького твору.

— Прочитайте опис карти з роману Р. Л. Стівенсона. Хто з героїв подає цей опис?

4. Виразне читання й обговорення розділу I «Старий морський вовк у заїзді “Адмірал Бенбоу”».

— Про які загадки й таємниці йдеться на початку розділу?

— Чому автор обрав хлопчика Джима розповідачем історії про піратські скарби?

— Опишіть капітана, який оселився в заїзді «Адмірал Бенбоу».

— Як до «морського вовка» ставилися місцеві мешканці?
— Які риси капітана приваблювали Джима, а які відлякували?
Поясніть, чому?

— Чому капітан боявся одноногого пірата?
— Розкажіть про двобій капітана з доктором Лівсі. Які якості продемонстрував доктор у цьому зіткненні?

5. Коментар учителя до історії піратської пісні.

— На початку XVIII ст. на піратському судні під проводом Едварда Тіча — Чорнобородого, був придушений заколот. П'ятнадцять повстанців (серед них був і Біллі Бонс) залишили на безлюдному острові — клаптику суші розміром 10 на 20 метрів під назвою Скрижня Мерця. Кожному видали пляшку рому й шаблю. Капітан Тіч був упевнений, що вони помруть на острові без води або повбивають один одного. Через місяць Чорнобородий повернувся і був украй здивований тим, що всі пірати вижили. Капітан пробачив команду, а пірати увічніли цей випадок у пісні.

— Пригадайте, у які моменти звучить ця пісня.

— Як ви розумієте рядок «*диявол тебе призведе до кінця*»?

6. Робота з ілюстраціями Н. Уайета, Д. Гордєєва, Р. Інґпена до роману Р. Л. Стівенсона.

— Порівняйте зображення пірата Біллі Бонса, зроблені відомими ілюстраторами.

— Яке із зображень, на вашу думку, відповідає авторському портрету.

— Які риси характеру героя художники відобразили на малюнках?

7. Складання схеми «Ознаки пригодницького роману» з допомогою ключових слів: *пригоди, стрімкий розвиток, переслідування, таємниці, загадки, світ далеких країн, стихії*.

8. Обговорення епізоду.

— Поясніть реакцію місцевих мешканців на присутність капітана, про яку повідомляє Джим: «*Правда, попервах відвідувачі лякалися, та через якийсь час їх уже знову тягло до капітана*».

Творче завдання

— Прочитайте опис того, що Джим знайшов у кишені мертвого капітана-пірата (адмірала Бенбоу). Складіть список предметів. Таким «скарбом» міг би пишатися кожен тогочасний хлопчик. Чи зміст цієї кишені не нагадує часом «кишені» товаришів Тома Соєра?

«I felt in his pockets, one after another. A few small coins, a thimble, and some thread and big needles, a piece of pigtail tobacco bitten away at the end, his gully with the crooked handle, a pocket compass, and a tinder box were all that they contained, and I began to despair.»

few small coins	
thimble	
some thread and big needles	
piece of pigtail tobacco	
crooked handle	
pocket compass	
tinder box	

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Робота з таблицею (*усно або письмово*).
– Проілюструйте ознаки пригодницького роману прикладами з першого розділу твору Р. Л. Стівенсона.

Незвичайні життєві історії та персонажі	
Несподівані повороти сюжетних ліній	
Стрімкість у розгортанні сюжету	
Утаємниченість, загадковість розповіді	
Мотиви переслідування, викрадення, помсти	
Читацькі припущення щодо розгадування таємниць	
Складність персонажів, їх глибоке розкриття	
Поєднання різних засобів художньої оповіді (від імені автора, персонажів, описи, діалоги, монологи тощо)	

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитати другу і третю частини роману.
2. Підготувати переказ статті підручника «Пригодницький роман».

УРОК № 14

Тема. Боротьба за скарби на морі й на суші (*Особливості розвитку пригодницького сюжету в романі «Острів скарбів» Р. Л. Стівенсона*)

Мета. Навчити школярів вдумливо читати художній твір, визначати елементи сюжету; закріпити уявлення учнів про пригодницький роман, його художні ознаки; розвивати навички виразного читання, зв'язного мовлення й образного мислення; виховувати віру в силу добра, стійкість характеру, вміння протистояти злу.

Обладнання: ілюстрації до роману Р. Л. Стівенсона «Острів скарбів»; уривки з кінофільмів «Острів скарбів» (режисер В. Воробьов, СРСР, 1982), «Острів скарбів» (режисер С. Беррон, Велика Британія, 2012), мультфільму «Острів скарбів» (режисер Д. Черкаський, Київнауціфільм, СРСР, 1988).

ХІД УРОКУ

Дай нам сміливість, радість
і гнучкий розум

Р. Л. Стівенсон

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ.

Літературна гра «Композиція»

Із кубиків-цеглин («опис», «персонаж», «експозиція», «зав'язка», «кульмінація», «діалог», «пейзаж», «розвиток дії», «герой» та ін.) учні мають скласти будинок і пояснити побудову художнього твору, роль композиції в ньому.

- Теоретичне завдання.
— Визначте особливості композиції пригодницького роману.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Як ви зрозуміли епіграф до уроку?
- Для яких справ потрібно мати саме такі риси характеру?

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

Творче завдання

— Назвіть персонажів роману. Поділіть їх на два протилежні табори за рисами характеру (сміливість, радість, гнучкий розум) .

(У кожній частині твору змінюються місце події й співвідношення сил, які протистоять у боротьбі за корабель і скарби. Персонажі твору поділені на два непримиренні табори, між ними постійно йде жорстока боротьба. Хлопчик-розповідач Джим посідає особливе місце в сюжетній дії, оскільки силою обставин потрапляє до центру обох таборів).

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання й обговорення розділів другої частини («Що я почув, сидячи в діжці з-під яблук»).

— Якими були настрої команди перед відплиттям? Чим був занепокоєний капітан шхуни?

— Хто з команди викликав захоплення Джима, а хто — «найглибшу зневагу»?

— Чому Сільвер під час плавання став майже головним на судні? Як він досяг такого положення?

— Чим Сільвер вирізняється з-поміж інших піратів?

— Доведіть, що хлопчик-розповідач мав багату уяву.

— Якими ви уявляєте головних героїв роману?

Творче завдання

— Використовуючи описи, намалюйте шхуну, на якій герої твору вирушили в небезпечну подорож. (*Шхуна — вітрильне судно, що має не менше двох щогл із косими вітрилами, у XVI–XVII ст. були основними кораблями піратів у Карибському морі*).

2. Виразне читання й обговорення епізодів з третьої частини роману («Мої пригоди на суходолі»).

— Яким уперше розповідач побачив Острів скарбів?

— Чи змінилася думка хлопчика, коли він опинився на березі?

— Розкажіть про події на острові, свідком яких став Джим.

— Як поводити себе пірати й команда капітана Смоллета під час відкритої боротьби на судні та острові?

— Яким було співвідношення сил між ними напередодні атаки? Чи випадковою є кількість піратів (15)?

— Які події є кульмінаційними в сюжеті? Доведіть свою думку.

— Як Джим опинився в заручниках?

— Доведіть, що розповідач не прикрашає свої вчинки й думки.

— Які зміни відбулися з Джимом Гокінсом? Що вплинуло на його нові оцінки людей?

3. Робота над сюжетом твору.

— У сюжеті роману Р. Л. Стівенсона поєднуються декілька ліній, одночасно розповідається про кількох персонажів, їхні вчинки та пригоди. У тексті твору ніби самостійно й незалежно від інших розгортається кілька сюжетів, які згодом складаються в загальний сюжет — пошуки піратських скарбів.

Складаємо сюжетний план третього розділу («Мої пригоди на сходолі»). (Учні мають дати назви частинам сюжету).

Експозиція (знайомство з героями твору, часом і місцем дії) — опис Острова скарбів, яким його побачив Джим зі шхуни.

Зав'язка (ключовий момент розгортання подій) — Джим утік від піратів, з якими приплив до острова, і почав досліджувати невідому землю.

Розвиток дії (подальше розгортання подій, розкриття характерів героїв) — Джим став свідком убивства моряка, переконався у підступності Сільвера, виявив сміливість і винахідливість.

Кульмінація (момент найвищого напруження у розвитку дії) — зустріч Джима з Беном Ганном, якого він прийняв спочатку за людожера, а потім перейнявся його сумною історією.

Розв'язка (подія, що завершує розповідь) — Джим із Беном Ганном почули гарматний постріл і побачили, як над лісом здійснюється британський прапор.

Творче завдання

— Уважно роздивіться ілюстрації художників до роману Р. Л. Стівенсона, де зображено епізод двоюбою Джима Гокінса та пірата Ізреєла Гендса. На якому з малюнків, на ваш погляд, точніше відображено напруження сюжетної дії, нерівність сил супротивників і смертельну небезпеку?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Узагальнення вчителя.

Вправа «Вільний мікрофон»

Я дізнався ...

Я зрозумів, що...

Мені сподобалося...

Мене здивувало...

Мені захотілося...

Мене надихнуло...

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитати четверту частину («Частокіл») і п'яту («Мої пригоди на морі») частини роману.
2. Розкрити пряме й переносне значення слова *скарб*.

УРОК № 15

Тема. Друзі пізнаються в скруті (*Р. Л. Стівенсон «Острів скарбів»*). Система образів. Джим Гокінс і його товариші. Моральні цінності у творі)

Мета. Поглибити уявлення учнів про композицію твору; учити вдумливо й виразно читати художній твір; розвивати вміння давати оцінку прочитаному, робити власні висновки, працювати в колективі; виховувати моральні якості, які допомагають людині вижити у важкі моменти життя; викликати захоплення силою характеру й душевністю головного героя та його друзів.

Обладнання: ілюстрації до роману Р. Л. Стівенсона «Острів скарбів»; уривки із кінофільмів «Острів скарбів» (режисер В. Воробьов, СРСР, 1982), «Острів скарбів» (режисер С. Беррон, Велика Британія, 2012), мультфільму «Острів скарбів» (режисер Д. Черкаський, Київнаучфільм, СРСР, 1988).

ХІД УРОКУ

Пощади для нас наших друзів.

Р. Л. Стівенсон

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ.

Проблемна ситуація

— З ким ви б вирушили на Острів скарбів? Які моральні якості ви хочете бачити у ваших друзях?

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Читання й коментування народних прислів'їв.

Сам загинь, а друга виручи. (*Казахське*).

Друг у біді — справжній друг. (*Англійське*).

Без друга вірного не дізнаєшся, у чому ти помилився. (*Китайське*).

Як прийде туга — пізнаєш друга. (*Українське*).

Людина без друзів — що дерево без коріння. (*Українське*).

Чоловік без друга — що їжа без солі. (*Українське*).

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Бесіда за змістом роману.

— Кого з героїв роману Р. Л. Стівенсона можна назвати справжнім другом?

— Охарактеризуйте лікаря Лівсі. Що вам подобається в цьому образі?

— Як поводити себе пірати й команда капітана Смоллета, коли розпочалася відкрита боротьба на шхуні та острові?

— Які зміни відбулися з Джимом Гокінсом? Що вплинуло на його оцінку людей?

— Які моральні ідеї утверджуються у творі?

— Яку роль відіграє у творі Бен Ганн?

— Назвіть характери героїв, які подані в розвитку.

— Чому команда капітана Смоллета, яка була набагато меншою, ніж команда Сільвера, змогла перемогти?

— Які скарби шукають і знаходять герої роману Р. Л. Стівенсона?

2. Створення таблиці-характеристики персонажів твору.

Герої	Роль в організації експедиції	Ставлення до членів своєї команди	Участь у військових діях	Риси характеру
Джим Гокінс				
Доктор Лівсі				
Капітан Смоллет				
Джон Трелоні				
Бен Ганн				

3. Перегляд фрагментів фільмів: «Острів скарбів» (режисер В. Воробйов, СРСР, 1982), «Острів скарбів» (режисер С. Беррон, Велика Британія, 2012), мультфільму «Острів скарбів» (режисер Д. Черкаський, Київнаучфільм, СРСР, 1988 — за вибором учителя).

— Чим відрізняються переглянуті епізоди? У якому з них автори наслідували композицію і сюжет твору Р. Л. Стівенсона, а в яких відійшли від авторського задуму?

— Хто з героїв твору вам сподобався? Кого з них ви уявляли іншим?

Творче завдання

— Виразно прочитайте й поясніть мудрі думки письменника.

«Ховай свої страхи в собі, ділися своєю відвагою з іншими».

«Прості справи і простий хліб — найкраще, що може бути».

«Щасливий той, хто добре живе, часто сміявся й багато любив».
«Роби більше з кращого і менше з гіршого».

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Виконання тестових завдань.

1. Хто був у команді капітана Смоллета?

- A** Трелоні
- Б** Біллі Бонс
- В** Лівсі

2. У яких епізодах роману перебіг подій залежав від Джима Гокінса?

- A** відкрив скриню Біллі Бонса
- Б** підслухав змову піратів у діжці з-під яблук
- В** допоміг утекти Сільверу

3. До піратської команди належали

- A** Сільвер
- Б** Ізреєл Гендс
- В** Смоллет

4. Бен Ганн просив у Джима

- A** Біблію
- Б** сир
- В** зброю

5. Розповідачем роману є

- A** Сільвер
- Б** Лівсі
- В** Джим Гокінс

6. «Чорну мітку» одержав

- A** Трелоні
- Б** Біллі Бонс
- В** Сільвер

7. Скарби знайшов

- A** Бен Ганн
- Б** Флінт
- В** Джим Гокінс

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитайте шосту частину роману («Капітан Сільвер»).
2. Намалюйте карту Острова скарбів, позначивши на ній місця, де відбувалися сутички команди шхуни з піратами за корабель і за скарби.

УРОК № 16

Тема. Джентльмени удачі (*Р. Л. Стівенсон «Острів скарбів». Система образів. Пірат Сільвер та інші*)

Мета. Поглибити знання учнів про пригодницький роман, художні особливості композиції; навчити виразно і вдумливо читати художній твір, давати оцінку прочитаному, робити висновки; розвивати критичне й образне мислення; виховувати моральні якості, переконання протистояти злу та жорстокості.

Обладнання: кліпи до пісень Б. Окуджави «Піратська лірична» та В. Висоцького «Корсар»; ілюстрації до роману Р. Л. Стівенсона «Острів скарбів» Н. Уайета, Д. Гордєєва, Р. Інґпена.

ХІД УРОКУ

Пом'якши для нас наших ворогів.

Р. Л. Стівенсон

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ.

- Прослуховування фрагментів музичних творів.
 - Прослухайте пісні Б. Окуджави «Піратська лірична» та В. Висоцького «Корсар».
 - Який настрій створюють ці пісні?
 - Доля яких героїв із твору Р. Л. Стівенсона ви впізнали з допомогою музики?

Словникова робота

Піратство — 1) явище морського розбою, широко відоме ще з давніх часів; набуло найвищого розвитку в XVI–XVII ст.; 2) у переносному значенні — порушення прав інтелектуальної власності на показ кінофільмів, прослуховування музики, використання інформації з Інтернету тощо.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Інтерактивна ситуація «Займи позицію».

— Доведіть або заперечте твердження: 1. Пірати є злодіями, вони варгі лише осуду; 2. Пірати є справжніми героями і заслуговують на повагу.

2. Слово вчителя.

— У романі Р. Л. Стівенсона піратство як суспільне й моральне явище різко засуджується. Письменник змалював героїв-піратів без прикрас — жорстокими й підступними. Ці люди не мають життєвих і моральних принципів. Єдину надію на позитивні зміни дає Бен Ганн, який три роки провів на самоті й зрозумів усю безодню свого духовного занепаду. Але це занадто мала надія. Закони пригодницького жанру є особливими. Життя навіть тих героїв, яких автор засуджує, набуває для читача певної привабливості. Завдяки твору Р. Л. Стівенсона пірати й піратський світ перетворилися на невід’ємну частину романтики морських пригод. Швидкий політ вітрильника, високі щогли, просмолені снасті важко уявити без «джентльменів фортуни». Біллі Бонс, Сільвер, П’ю, Флінт стали героями фільмів (їх понад 50), комп’ютерних ігор, пісень.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

Творче завдання

— На підставі монологу Сільвера створіть «піратський кодекс», використовуючи слова й вислови «одноногого кухаря».

«Так воно ведеться з джентльменами фортуни. Життя їхнє нележке, раз у раз їм загрожує шибениця, зате наїдків і напиків у них донесочу, як у півнів-перебійців. У плавання вони відходять, маючи хіба сотню мідяків у кишені, а вертаються з сотнями фунтів. Але ті гроші розтринькують на пиятику й гульки, і знов у море вирушають майже голяки. От у мене інший звичай. Я складаю свої гроші потроху в різних місцях, аби ні в кого підозри не виникло. Мені, вважай, вже півста років. Коли повернуся з цього рейсу, то заживу, як справжній джентльмен. І пора вже, кажеш? Що ж, я й до цього пожив непогано: ніколи не відмовляв собі ні в чому, чого душа жадала, спав м’якенько, їв солодко — тільки в морі бувала часом скрута. А з чого я починав? З просто-го матроса, як і ти».

(Переклад Ю. Корецького)

1. Повідомлення учнів (про історію піратського прапору).

— Чорний колір прапору зі зображеним черепом і кістками добре відомий сьогодні як піратський. У сучасному світі — це популярний стиль одягу, інтер'єрів. Існує багато версій щодо походження його назви — «Веселий Роджер». Наприклад, така: під час зустрічі з кораблем пірати спочатку піднімали чорний прапор для попередження, а потім — червоний, який указував на початок військових дій. Можливо, назва червоного прапора *Joli rouge* потім змінилась на більш звичне для англійців *Jolli Roger* — веселий Роджер.

2. Усне малювання.

— Усно опишіть Сільвера, Бена Ганна або Біллі Бонса (портрет, погляд, одяг, звички, вчинки, роль у сюжеті твору).

3. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Порахуйте всіх піратів, які припливли до Острова скарбів. Як ви гадаєте, скільки їх повинно бути? Чому?

— Висловіть власне ставлення до образів піратів із твору Р. Л. Стівенсона.

— Про які ще риси характеру Сільвера ви дізналися? Поміркуйте, чим він відрізняється від інших піратів?

— Які моральні ідеї утверджуються у творі?

— Яку роль у романі автор надав Бену Ганну? Поясніть, чому ви так вважаєте.

— Чому пірати не отримали скарбів?

Компаративне завдання

— Порівняйте загін капітана Смоллета та команду Сільвера за критеріями, поданими в таблиці.

Зображення прапору піратів («Веселий Роджер»)	Символіка (значення кольорів, зображень, загальний зміст)	Зображення британського прапору
	Склад загонів	
	Мета подорожі на Острів скарбів	
	Рід занять, професій	
	Уподобання, улюблені заняття	
	Стосунки між членами команди	
	Ставлення до моралі, віри	

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Робота в парах

— Створіть кросворд «Подорож за скарбами» за опорними словами.

1. Назва трактиру, який тримав батько Джима.
2. Порт, з якого герої вирушили в подорож.
3. Назва шхуни, на якій було здійснено плавання.
4. Ім'я капітана шхуни.
5. Корабельна кухня.
6. Підвищення на палубі судна для керування.
7. Кругле вікно на борту судна.
8. Задня частина корабля.
9. Назва острова, де були заховані скарби.
10. Найвища гора на Острові скарбів.
11. Місце, де команда шхуни оборонялася від піратів.
12. Дерево, під якими Флінт закопав скарби.
13. Пірат, який отримав частку скарбів.
14. Порт, куди повернулися мандрівники зі скарбами.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитати шосту частину роману.
2. Скласти чайнворд або ребус на підставі художніх образів твору.

УРОК № 17

Тема. *Справжні скарби людяності (Р. Л. Стівенсон «Острів скарбів»). Характеристика головних героїв*

Мета. *Поглибити уявлення учнів про літературних героїв твору; розвивати вміння й навички оцінювати вчинки персонажів, виявляти авторське ставлення до них; виховувати моральні якості, бажання наслідувати поведінку позитивних героїв, їхнє ставлення до дружби, честі, спільної справи.*

Обладнання: ілюстрації до роману Р. Л. Стівенсона «Острів скарбів», таблиці-характеристики.

ХІД УРОКУ

Дай нам ласку і силу, щоб стримуватися і бути наполегливими.

Дай нам сміливість, радість і гнучкий розум;
пощади для нас наших друзів,
пом'якши для нас наших ворогів.

Р. Л. Стівенсон

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

- Слово вчителя.

— Найкраще з усіх героїв твору ми пізнаємо розповідача і щиро віримо йому, бо на наших очах він ризикує, приймає рішення, робить моральний вибір, визначає життєву позицію. Йому доводиться дивитися смерті в очі, ризикувати життям, самостійно обирати шлях, пізнавати радість моральної й матеріальної перемоги. Водночас пірати Р. Л. Стівенсона зображені без прикрас. Це підступні й огидні негідники. Джим серед них — острів, справжній острів скарбів. Якщо мета подорожі — знайти скарби, то письменник підказує, де необхідно шукати справжні скарби — у собі.

— Які моральні ідеї утверджуються у творі? Яку роль автор надає образу Бена Ганна?

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Робота з епіграфом.
 - Про які скарби йдеться в епіграфі до уроку?
 - До кого автор звертається у своєму проханні?

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

Творче завдання

— Доведіть, що в романі залишилися нерозгадані таємниці й загадки. Поміркуйте, з якою метою.

Компаративне завдання

- Порівняйте образи Джима Гокінса і доктора Лівсі.
- Порівняйте образи Бена Ганна і Сільвера.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Теоретичний тренінг.

— Однією із ознак пригодницького роману є складність персонажів, глибоке розкриття їхніх характерів. Як це виявляється у творі Р. Л. Стівенсона? Наведіть приклади з твору.

2. Складання плану-характеристики героїв твору.

— Доберіть цитати, які характеризують Джима Гокінса.

План	Цитати з твору
Портрет	
Родина, походження	
Риси характеру	
Учинки, які розкривають вдачу героя	
Ставлення героя до інших персонажів	
Утілення авторського ставлення до героя	
Почуття, які викликав герой	

Літературна гра «Упізнай героя»

За портретом	За оцінками інших персонажів	За вчинками
«Це був високий, понад шість футів на зріст, і плечистий чоловік із грубуватим добродушним обличчям, засмаглим і вкритим зморшками в тривалих мандрах»	«Ви дуже шляхетна людина. А що ви розчавили конем цього негідного лиходія, то я вважаю це за доблесний вчинок»	«Я задумав, користуючись нічною темрявою, підплисти до «Еспаньоли» і перерізати якірний канат»
«То був високий, міцний, огрядний чоловік із брунатним обличчям. Над коміром його заяложеної синьої куртки стирчала просмолена косичка»	«Спокійний, як ніколи, і тільки пильно стежив за піратами, спираючись на милицю. Він справді був сміливцем»	«Побачивши, що я прямую в його бік, він вийшов з-за стовбура і ступив крок до мене. Потім завагався, трохи позадкував і враз бухнув навколішки й благально простяг уперед руки, чим страшенно мене здивував і вразив»

За портретом	За оцінками інших персонажів	За вчинками
«Він був такої ж білої раси, як і я, і навіть мав досить приємні риси обличчя. Тільки шкіра його так засмалилася на сонці, що аж губи в нього почорніли, а ясні очі надзвичайно гостро проступали на темному обличчі»	«Мені таки боліла твоя доля, але я насамперед мусив піклуватися про тих, які виконували свій обов'язок. А хто ж у тому винен, що ти не був серед них?»	«Усі його помисли мчали до цього скарбу, мов коні на перегонах до фінішної прямої, і от ураз усе загинуло. Проте за мить він опанував себе й змінив план своїх дій раніше, ніж інші встигли очуматись»
«Це був дуже високий і сильний чоловік, із широким, як окіст, плоским і блідим, але веселим і розумним обличчям»	«Ви страшений негідник і пройдисвіт! Мене вмовили не притягати вас до відповідальності, сер. Що ж, я на це погодився. Але мерці, сер, висять у вас на шиї, мов млинове каміння»	«Він тримався спокійно і просто, хоча не міг не знати, що життя його серед цих підступних людей висить на волоску. Він розмовляв із пацієнтами, начебто його запросили до хворого в тиху англійську родину»

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Робота в групах

— Охарактеризуйте літературного героя за планом.

1 група — лікар Лівсі;

2 група — пірат Сільвер;

3 група — капітан Смоллет;

4 група — Бен Ганн.

• Підсумкове слово вчителя.

— Роман Р. Л. Стівенсона «Острів скарбів» має щасливу долю в історії світової літератури. Цю книжку про шукачів піратських скарбів люблять різні покоління читачів. Велике відкриття автора — це яскраві герої твору, кожен з яких має власний характер. Джентльмени й пірати проходять випробування на душевну міцність. Пошуки піратських скарбів поступово перетворюються на пошуки читачами справжніх цінностей: дружби, людяності, вірності, милосердя.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

• Підготуватися до контрольного твору-характеристики літературного героя.

УРОК № 18

Тема. *Контрольна робота. Письмовий твір-характеристика літературного героя (за творами «П'ятнадцятирічний капітан» Ж. Верна або «Острів скарбів» Р. Л. Стівенсона)*

Мета. *Перевірити знання учнями змісту прочитаного пригодницького роману («П'ятнадцятирічний капітан» Ж. Верна або «Острів скарбів» Р. Л. Стівенсона) і розуміння його ідейно-образної системи; розвивати вміння й навички зв'язного мовлення, характеристики літературного героя, визначення його головних рис і художніх засобів створення; виховувати мораль і прагнення позитивного ідеалу.*

Обладнання: зошит для контрольних робіт (*автори О. Ніколенко, Р. Бекерська*).

Підготовка учнів до уроку: повторити зміст пригодницького роману Ж. Верна або Р. Л. Стівенсона, обрати свого улюбленого героя, письмову характеристику якого буде здійснено в класі.

ХІД УРОКУ

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

— У кожного з нас є улюблені книжки й герої. Вони не тільки дарують нам радість від зустрічі з прекрасним, але залишаються назавжди, ідуть із нами по життю, навчають долати перешкоди, захищати слабких і прагнути ідеалу. Такі герої назавжди в нашому серці... Про них ви напишете у своїх творах за романами «П'ятнадцятирічний капітан» Ж. Верна або «Острів скарбів» Р. Л. Стівенсона.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Бесіда за запитаннями вчителя.

- Назвіть ваших улюблених героїв із пригодницьких романів.
- Чому вони вам сподобалися? Чого навчили?
- Які ідеї втілено у ваших улюблених героях?

2. Слово вчителя.

— У письмовому творі вам потрібно охарактеризувати образ вашого улюбленого героя пригодницького роману (за твором «П'ятнадцятирічний капітан» Ж. Верна або «Острів скарбів» Р. Л. Стівенсона).

Зверніть увагу на портрет і вчинки героя, його стосунки з іншими персонажами, мову та ін. Висловіть власну оцінку героя. Спробуйте визначити, як автор ставиться до нього і які ідеї втілено в образі героя.

3. Складання орієнтовного плану-характеристики літературного героя. (*Перелік і порядок пунктів плану можна змінювати*).

Характеристика літературного героя

1. Портрет героя.
2. Його походження, факти біографії.
3. Поведінка, вчинки героя.
4. Зображення душевних переживань.
5. Стосунки з іншими персонажами.
6. Художні засоби створення образу літературного героя (деталі, пейзажі, портретні замальовки, мова і тощо).
7. Авторська характеристика.
8. Власне ставлення до героя.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Написання твору учнями.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Прочитати «Різдвяну пісню в прозі» Ч. Діккенса.

УРОК № 19

Тема. Чарльз Діккенс. «Різдвяна пісня в прозі». Подорож Скруджа в часі й просторі

Мета. *Ознайомити* учнів з основними фактами життя й творчості Ч. Діккенса, історією написання «Різдвяної пісні в прозі»; *удосконалювати* вміння й навички аналізу тексту, характеристики літературних героїв; *поглибити* поняття про художній образ; *розвивати* навички виразного читання й усного мовлення; *виховувати* людяність, милосердя, доброту.

Обладнання: портрет Ч. Діккенса, текст повісті «Різдвяна пісня в прозі» (*переклад І. Андрусюка*), ілюстрації до твору П. Дж. Лінча.

Підготовка учнів до уроку: група «біографів» шукають з допомогою додаткової літератури й Інтернету цікаві факти про життя й творчість Ч. Діккенса, історію створення його «Різдвяної пісні в прозі».

ХІД УРОКУ

Різдво — це нагадування всім нам про необхідність народження в нашій душі великої любові й милосердя до інших.

Ч. Діккенс

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ.

- Бесіда за запитаннями вчителя.
 - Чи ви любите Різдво? Чому?
 - Що означає це свято для вас?
 - Як ви його святкуєте?

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.
 - Різдво — великий день для всіх християн, коли кожна людина має подумати про те, що вона зробила доброго у своєму житті, час виправити помилки, стати кращою і добрішою. Сьогодні ми поговоримо про Різдво в Англії та про цікавий різдвяний твір Ч. Діккенса.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Розповідь учителя.

— Чарльз Діккенс дуже любив різдвяні свята. Він бачив у них прояв природної доброти та життєлюбства народу, простих, але щирих веселоців, без яких життя бідняків було б ще злиденнішим і сумнішим. Письменник уважав, що все суспільство XIX ст. потребує переосмислення існуючих стосунків в аспекті вічних християнських цінностей. За традицією в Англії перед Різдвом у пресі публікували твори на різдвяну тематику. У 1843 р. була надрукована збірка Ч. Діккенса «Різдвяні оповідання». Усього його різдвяний цикл складається з п'яти повістей: «Різдвяна пісня в прозі» (1843), «Дзвони» (1844), «Цвіркун за вогнищем» (1845), «Битва життя» (1846), «Одержимий» (1848). Він став письменником, який розкрив глибинну сутність цього свята у своїх творах.

2. Повідомлення «біографів» про цікаві факти з життя Ч. Діккенса.

3. Читання учнями статті підручника про митця з випереджальним завданням: «Про які факти життя письменника не повідомили «біографи»?»

4. Віртуальна екскурсія до Музею Ч. Діккенса в Лондоні (з допомогою Інтернету).

5. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Що ви дізналися про життя Ч. Діккенса?

— Розкажіть про його дитинство.

— Які твори він написав?

— Про які риси характеру письменника ви дізналися?

6. Повідомлення учня про історію створення «Різдвяної пісні в прозі».

7. Коментар учителя.

— Після виходу у світ «Різдвяної пісні в прозі» Ч. Діккенса слово *scrooge* в англійській мові стало використовуватися і як власна назва, і абстрактне поняття, що означає «жадібна людина».

У творі «Різдвяна пісня в прозі» автор утілює настрої святкування Різдва в тогочасному Лондоні, відобразив англійські традиції, запропонував навіть ігри, у які можуть грати діти й дорослі після Святвечора. Не оминув увагою митець і кулінарні звичаї. У тексті названо багато традиційних святкових страв: *сливовий пудинг* (дослівний переклад, але це пудинг із родзинками (англ. *plum pudding*); *запечений гусак* — на столі у бідних людей, а у заможних — *запечена індичка, смажені каштани* (англ. *roasted chestnuts*); *різдвяні пиріжки з м'ясною і фруктовною начинкою* (англ. *mince-pie*) тощо. Ще одну різдвяну традицію жартома згадав у тексті Ч. Діккенс. Він писав про дівчат, які сором'язливо поглядали на віночки з омели, що висіли при вході до крамниць. Тоді вважали, якщо дівчина зупиниться під таким віночком і поруч стане хлопець, то вони неодмінно мусили поцілуватися: «<...> the girls as they went by, and glanced demurely at the hung-up mistletoe».

8. Виразне читання куплету першого «Різдвяної пісні в прозі» Ч. Діккенса (за підручником).

9. Робота з текстом куплету першого.

— Яким постає Скрудж на початку твору?

— Знайдіть і прочитайте авторську характеристику Скруджа в першому куплеті. Чию позицію в цьому випадку виражає автор?

— Як Скрудж ставився до людей, родичів, зокрема до єдиного племінника? Як сприйняв його привітання з Різдвом?

— Чому Скрудж не дав гроші для бідних? Як він мотивував свою відмову?

— Як герой сприйняв появу Привида Марлі?

«**Турнір мовознавців**» (для тих, хто володіє англійською мовою)

— Прочитайте опис Різдва. Знайдіть прикметники, які передають атмосферу цього свята, і поясніть їх значення.

«Christmas among the rest. But I am sure I have always thought of Christmas time, when it has come round—apart from the veneration due to its sacred name and origin, if anything belonging to it can be apart from that—as a good time; a kind, forgiving, charitable, pleasant time; the only time I know of, in the long calendar of the year, when men and women seem by one consent to open their shut-up hearts freely, and to think of people below them as if they really were fellow-passengers to the grave, and not another race of creatures bound on other journeys».

— Велика Британія — це острівна країна, що має особливий клімат. Прочитайте опис різдвяного дня і знайдіть два прикметники, які є ключовими в описі різдвяної погоди.

«It was cold, bleak, biting weather: foggy withal: and he could hear the people in the court outside, go wheezing up and down, beating their hands upon their breasts, and stamping their feet upon the pavement stones to warm them».

«Foggier yet, and colder. Piercing, searching, biting cold.»

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Творче завдання

— Прочитайте ще раз слова Привида Марлі: «Турбота про ближнього — ось що мусило стати моєю справою. Добро громади — ось до чого я повинен був прагнути. Милосердя, жаль, щедрість — ось на що я мав спрямувати свою діяльність. А заняття комерцією — це лише крапля води в безбережному океані визначених нам справ... У ці дні, коли рік добігає кінця, я особливо страждаю... Чому, проходячи крізь натовп своїх ближніх, я опускав очі й жодного разу не підняв їх до тієї благословенної Зорі, яка спрямувала стопи волхвів до убогого дому? Адже її сяйво могло б указати й мені шлях до хатини бідняка» (*Переклад І. Андрусяка*).

— Про яку Зорю йдеться в цьому уривку? Хто такі волхви? Чому Марлі шкодує, що не наслідував їхній приклад?

- Підсумкова бесіда.

— Яким постає Скрудж у першому куплеті?

— Пригадайте визначення композиції. Який композиційний прийом використано в першому куплеті? Визначте його роль у творі.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Прочитати другий куплет «Різдвяної пісні в прозі». Дібрати цитати до характеристики образу Скруджа.

УРОК № 20

Тема. *Кожна людина має шанс змінитися... (Динаміка образу Скруджа, причини його духовного переродження)*

Мета. *Навчити* школярів визначати в літературному творі ключові етапи духовної зміни героя; *поглибити* уявлення учнів про художній образ; *розкрити* динаміку образу Скруджа, засоби його створення; *розвивати* вміння й навички характеризувати літературного героя, давати оцінку його вчинкам; *виховувати* прагнення духовного вдосконалення.

Обладнання: текст повісті «Різдвяна пісня в прозі» Ч. Діккенса, ілюстрації до твору П. Дж. Лінча.

ХІД УРОКУ

Хто прагне вдосконалення, той його обов'язково досягне.

Д. Карнегі

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

Літературна гра «Портрет письменника»

На дошці — великий профіль (контур) Ч. Діккенса. До нього пропонуються різнокольорові «пазли». На звороті «пазлів» написані ключові дати й назви, пов'язані з біографією митця. Учні по черзі відкривають «пазли», розповідають про факти життя та творчості письменника і заповнюють профіль.

- Бесіда за запитаннями вчителя.
 - Розкажіть про історію створення «Різдвяної пісні в прозі».
 - Наведіть інші варіанти перекладу назви твору українською мовою. Яка назва подобається вам найбільше? Чому?
 - Перекажіть епізод появи Привида померлого Марлі.
 - Визначте функцію фантастики в першому куплеті повісті.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.
 - У кожній людині відбувається боротьба добра і зла. Як ви гадаєте, від чого залежить, що переможе в людині?.. Так, від самої людини. Вона є господарем своєї долі й тільки від неї особисто залежить, чи стане вона на шлях добра або зла. Про це йдеться і в повісті «Різдвяна пісня в прозі» Ч. Діккенса. Ми побачимо, які зру-

шення відбуваються в душі Скруджа, чи має він шанс на переродження, і, врешті-решт, на нове життя.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Робота з текстом другого куплету.

— Який символічний образ виникає на початку другого куплету? (*Годинник*). У чому полягає його роль у тексті? Про що він нагадує?

— О котрій годині до Скруджа прийшов Дух Давнього Різдва? Що уособлює собою цей Дух?

— Яка мета проходу Духу Давнього Різдва?

2. Усне малювання.

— Опишіть Дух Давнього Різдва.

— Опишіть Скруджа в момент, коли Дух Давнього Різдва прийшов до нього.

Проблемна ситуація

Чому Дух Давнього Різдва сказав: «Мова йде про твій порятунок...». Про який «порятунок» ідеться в повісті? Хіба Скруджевi щось загрожувало? Хіба його потрібно було рятувати? Від чого?

«Мозковий штурм»

Разом з учителем учні визначають ключові епізоди, які Дух Давнього Різдва показав Скруджеві. Цим епізодам потрібно дати назви й записати їх на дошці.

Робота в групах

Кожна із груп має підготувати переказ і коментар одного із ключових епізодів. Для цього вибираються «розповідач» і «коментатор», який має розкрити прихований зміст епізоду.

3. Бесіда за запитаннями вчителя.

— У який момент перша сльоза впала з його очей? Що вона означає?

— Які зміни відбулися в душі героя під впливом зустрічі з минулим?

— Кого і що зрадив Скрудж? Чому?

4. Виразне читання в особах діалогу Скруджа і «дівчини в жалобі» (від слів «*Він був не сам. Поруч із ним сиділа чарівна дівчина в жалобі...*» до слів «*Так, я багато думала і вирішила повернути тобі волю*»).

5. Бесіда за прочитаним.

— Хто ця «чарівна дівчина в жалобі»?

— Про яке «божество» вона каже? (*Гроші*).

- Хіба гроші — це погано?
- Як гроші вплинули на душу Скруджа?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Творче завдання (1 за вибором учнів)

- Розкажіть про дитинство Скруджа від його імені.
- Розкажіть про юнацькі роки Скруджа від його імені.
- Розкажіть про зрілі роки героя від імені Марлі.
- Підсумкова бесіда.
 - Який повчальний зміст утілено в цьому куплеті?
 - Коли людина має шанс удосконалитися? Які якості вона повинна для цього мати?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Прочитати третій куплет «Різдвяної пісні в прозі» Ч. Діккенса. Створити малюнки до улюблених епізодів твору (за змістом 1–3 куплетів).

УРОК № 21

Тема. Цінності, які не купиш за гроші (*Сюжет і композиція повісті «Різдвяна пісня в прозі»*)

Мета. *Розкрити* особливості сюжету й композиції повісті «Різдвяна пісня в прозі» Ч. Діккенса; *опрацювати* зміст третього куплету твору; *поглибити* уявлення учнів про образ Скруджа, його внутрішню динаміку; *розвивати* вміння й навички виразного читання, оцінювання образу, визначати художні засоби його створення; *формувати* ціннісні орієнтації учнів (людяність, добро, любов та ін.).

Обладнання: текст повісті «Різдвяна пісня в прозі» Ч. Діккенса.

Підготовка учнів до уроку: підготовка виставки малюнків за змістом 1–3 куплетів.

ХІД УРОКУ

У цьому світі все можна купити за великі чи малі гроші. Не можна купити тільки найголовнішого...

Ч. Діккенс

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

1. Виставка малюнків учнів. Переказ ключових епізодів твору на підставі малюнків.

2. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Яким ви побачили Скруджа в 1–3 куплетах твору?

— Що ви дізналися про його минуле?

— Яких втрат зазнав герой? Чому?

— Як ви гадаєте, чи є в нього шанс відродитися? Обґрунтуйте свою думку текстом.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

— У другому куплеті йшлося про те, що основною причиною духовного спотворення Скруджа та його життєвих втрат стали гроші. Ми з вами повинні визначити, чи справді гроші варті того, щоб через них відмовитися від найголовнішого. Що найголовніше в житті?.. Що не зміг купити за гроші Скрудж? І що для нас із вами є цінним насправді?

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання ключових епізодів третього куплету.

2. Робота з текстом 3 куплету

— Опишіть другого Привида. Що уособлює цей образ? Чому він сповнений радості, енергії, оптимізму?

— Де опинився Скрудж з допомогою другого Привида? З ким він зустрівся?

— Що дали Скруджеві ці зустрічі?

— Чому другий Привид так щедро окропив помешкання Кретчитів?

— Прочитайте опис будинку Кретчитів. Про що свідчать деталі побуту?

— Яка атмосфера панувала в домі Кретчитів?

— Що свідчить про те, що всі в родині Кретчитів люблять одне одного?

— Як святкував Різдво племінник Скруджа?

Компаративне завдання

— Прочитайте опис зимового пейзажу в третьому куплеті. Чи змінився пейзаж порівняно з початком твору? Що вплинуло на зміну атмосфери на вулиці, у місті?

3. Цитатна характеристика героя.

На підставі дібраних цитат учні мають охарактеризувати образ Скруджа в третьому куплеті, порівняти його образ із попередніми куплетами, відзначити внутрішні зміни героя.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Підсумкова бесіда.
 - Як змінився Скрудж у третьому куплеті?
 - Які істини він усвідомив для себе?
 - Які нові цінності відкрив герой?
 - Назвіть частини сюжету в 1–3 куплетах.
 - Які композиційні особливості має повість «Різдвяна пісня в прозі»?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Прочитати текст четвертого куплету. Відзначити кульмінаційні моменти в образі Скруджа.

УРОК № 22

Тема. Різдво — це завжди надія (*Значення образу Різдва в повісті «Різдвяна пісня в прозі» Ч. Діккенса*)

Мета. Визначити біблійний підтекст твору; розкрити значення образу Різдва в повісті Ч. Діккенса; поглибити уявлення учнів про фантастику й художній образ; розвивати вміння й навички зв'язного усного мовлення, виразного читання, характеристики образу; виховувати почуття відповідальності за свої вчинки, прагнення духовного вдосконалення.

Обладнання: ілюстрації на тему Різдва, текст повісті «Різдвяна пісня в прозі» Ч. Діккенса, Біблія (або Біблія для дітей).

Підготовка учнів до уроку: група «культурологів» шукає інформацію про Різдво та його втілення у світовому образотворчому мистецтві.

ХІД УРОКУ

Під час Різдва відбуваються найбільші дива...

М. Гоголь

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

Гра «Літературне лото»

Учням пропонуються картки, на яких написані ключові епізоди 1–3 куплетів. Вони мають поставити їх «ланцюжком»: 1) у хронологічній послідовності; 2) у сюжетній послідовності. Потім учні мають зробити висновок про особливості розвитку сюжету повісті, доцільність зміщення хронологічного часу у творі.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Слово вчителя.

— Як ми готуємося до Різдва?.. Ми не тільки очікуємо радісно-святкування з рідними й друзями, але й повинні приготуватися до Різдва духовно. Чому? У чому полягає смисл цього великого свята? Що має відбутися в кожній людині під час Різдва? Яких див ми очікуємо від різдвяної зірки?

2. Повідомлення учнів-«культурологів» про Різдво з опертям на текст Біблії.

3. Робота з творами образотворчого мистецтва на тему Різдва.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Виразне читання ключових епізодів четвертого куплету.

2. Робота з текстом 4 куплету.

— Прочитайте опис третього Привида. Що вразило вас у цьому описі?

— Які епітети й метафори використовує автор для зображення Привида?

— Як сприйняли смерть Скруджа представники ділових кіл?

— Хто прийшов до будинку героя після його смерті? З якою метою?

— Хто зрадів звістці про смерть Скруджа? Чому? Наведіть відповідні цитати.

— Визначте кульмінаційний момент твору. Коли герой вирішив стати іншою людиною і творити добро?

— Яких висновків дійшов Скрудж?

Проблемна ситуація

— Як ви зрозуміли слова Скруджа: «Я шануватиму Різдво у своєму серці й зберігатиму пам'ять про нього весь рік. Я спокутую своє Минуле Сьогоднієм і Майбутнім, а спогад про трьох Привидів зав-

жди житиме в мені. Я не забуду цих уроків, не зачиню свого серця для них. Скажи, що я можу стерти напис із цієї могильної плити!»
(Переклад І. Андрусяка)?

— Як, на вашу думку, Скрудж може стерти напис із могильної плити?

3. Культурологічний коментар учителя.

— Згідно з християнськими уявленнями, у кожної людини є два життя і дві смерті — фізичні і духовні. Біблія навчає, що людина завжди має шанс на порятунок, якщо в ній відбудеться пробудження добра, милосердя і прагнення знайти свою дорогу до Бога.

Творче завдання

— У які моменти Скрудж був духовно мертвим? А коли в ньому почало пробуджуватися духовне начало? Перекажіть і прокоментуйте ці моменти повісті.

— Яку роль у розкритті духовної смерті Скруджа відіграє образ малюка Тіма?

— Яку надію дає четвертий куплет?

4. Виразне читання рубрики підручника «Краса слова».

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Вправа «Вільний мікрофон»

— Як має жити людина, щоб не бути духовно мертвою?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Прочитати п'ятий куплет повісті. Визначити у творі елементи фольклору (*казки, пісні*). Намалювати ілюстрації до улюблених епізодів твору.

УРОК № 23

Тема. Елементи фольклору в повісті «Різдвяна пісня в прозі» Ч. Дікенса

Мета. Розкрити ідейно-художній зміст повісті «Різдвяна пісня в прозі», а також значення елементів фольклору у творі; розвивати в учнів уміння й навички усного малювання, виразного читання, зв'язного мовлення; формувати моральні цінності.

Обладнання: виставка малюнків учнів, текст повісті «Різдвяна пісня в прозі».

Підготовка учнів до уроку: пригадати визначення пісні й казки, знайти їх елементи у творі Ч. Діккенса; за бажанням учні можуть написати шостий куплет.

ХІД УРОКУ

Нехай різдвяна пісня ніколи не стихає!..

М. Вороний

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

1. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Визначте головну тему повісті «Різдвяна пісня в прозі».

— Назвіть частини сюжету. Як вони співвіднесені з етапами духовної зміни Скруджа?

— Розкрийте роль прийому фантастики у творі.

2. Перегляд виставки малюнків учнів з їхніми коментарями зображених епізодів і образів.

Словникова робота

Пісня (як жанр фольклору) — словесно-музичний твір, призначений для співу і який відображає почуття й переживання людини.

Характерні ознаки пісні: 1) настанова на вираження внутрішнього стану особистості, її переживання якоїсь події, людських почуттів; 2) емоційність; 3) віршована форма; 4) повторюваність окремих елементів (наприклад, початку, приспіву тощо); 5) виразний ритм; 6) музичність; 7) проста синтаксична будова (зачин, основна частина, кінцівка).

Народна казка — один з основних жанрів усної народної творчості, у якому розповідається про вигадані події, які сприймаються й розповідаються як реальні.

Характерні ознаки казки: 1) походження й поширення в усній формі; 2) розповідна форма (з відповідними зворотами, звертаннями тощо); 3) вигаданість (фантастичність того, про що йдеться в казці); 4) умовність зображуваних подій і героїв (відсутність конкретики, лише загальне уявлення про персонажів, час і місце, де відбувається дія); 5) боротьба добра і зла з обов'язковою перемогою добра; 6) чітка побудова (зачин, основна частина, кінцівка); 7) послідовність розвитку подій; 8) утілення народних уявлень та ідеалів; 9) традиційні художні засоби (утілення рис людей в образах тварин або рослин, випробування героїв, повтори (у мові та подіях), перебільшення, порівняння, діалоги тощо).

Літературна казка — авторський твір, який наслідує події, образи, будову, засоби виразності народної казки, але водночас утілює авторські думки, уявлення про світ, ідеали.

Казка народна	Казка літературна
Колективний автор	Індивідуальний автор (письменник)
Проста система подій	Ускладнена система подій
Відсутність розлогих описів	Розлогі описи природи, місця подій, зовнішності персонажів
Події розгортаються неначе самі по собі, без втручання автора	Автор скеровує події, присутність автора виявляється постійно (в оцінках, зверненнях до читача, висновках тощо)
Персонажі зображені в загальних рисах	Персонажі ускладнені, вони зображені в індивідуальних рисах, автор звертає увагу на їхній внутрішній світ, почуття, зміни характеру
Прозова форма	Може існувати в прозовій, віршованій, драматичній формі (призначеній для театру, кіно тощо)

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання уривка з п'ятого куплету повісті «Різдяна пісня в прозі» за підручником.

2. Коментований переказ тексту.

3. Робота з текстом п'ятого куплету.

— Чи став Скрудж жити по-іншому? Доведіть це прикладами з тексту.

— Що зробило Скруджа по-справжньому щасливим?

— Як змінюються долі тих, хто поруч зі Скруджем (племінника, Тіма Кретчита та інших)?

— Які ідеї утверджуються у фіналі твору?

Творче завдання (для тих, хто володіє англійською мовою)

— У поданому уривку зверніть увагу на слово, яке найчастіше використовується. З'ясуйте всі значення цього слова і доведіть, що в душі Скруджа відбулися певні зміни. Які?

«The chuckle with which he said this, and the chuckle with which he paid for the Turkey, and the chuckle with which he paid for the cab, and the chuckle with which he recompensed the boy, were only to be excee-

ded by the chuckle with which he sat down breathless in his chair again, and chuckled till he cried.»

4. Виразне читання статті підручника «Краса слова».

Робота в групах

— Доведіть, що у творі Ч. Діккенса є ознаки пісні (1 група), народної казки (2 група), літературної казки (3 група), повісті (4 група).

Висновки учнів мають бути записані в зошити.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

• Підсумкова бесіда.

— Знайдіть у повісті Ч. Діккенса реалістичні елементи, які розкривають розшарування бідних і багатих, важке становище народу, долю дітей у тогочасному суспільстві.

— Визначте позицію автора щодо цих явищ. Яким героям він співчуває? А яких засуджує? Доведіть свою думку прикладами з тексту.

— Що вплинуло на духовну зміну Скруджа? Аргументуйте свою відповідь.

— Які ідеї утверджуються у творі? Чи важливі вони для нашого часу?

— Назвіть ознаки фольклорних і літературних жанрів у повісті Ч. Діккенса.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Творче завдання: підготувати усний твір (7–8 речень) на тему «Сенс Різдва (Мої роздуми за повістю Ч. Діккенса “Різдвяна пісня в прозі”)».

2. З допомогою Інтернету переглянути мультиплікаційні фільми та кінофільми за повістю «Різдвяна пісня в прозі» Ч. Діккенса, у тому числі англійською мовою. Один із найсучасніших — мультфільм «Різдвяна історія» (режисер Р. Земекіс, США, 2009).

УРОК № 24

Тема. Урок розвитку мовлення. Написання твору-опису за картиною

Мета. Навчити учнів сприймати й описувати твір живопису, визначати тему, плани зображення, кольорову гаму, настрої; розвивати зв'язне усне й писемне мовлення, образне мислення, творчу уяву; виховувати любов до мистецтва, бажання зрозуміти форму та зміст твору живопису.

Обладнання: репродукція картини (М. Пимоненко «Святочне вожіння» (1893), І. Вельць «Українська ніч. Зима» (1898), В. Тарасов «Зима в Україні» (2003) — *(1 за вибором учителя)*; мультимедійна презентація «Життя і творчість художника *(за вибором учителя)*»; палітра, пензлі, рама, полотно.

Підготовка до уроку: екскурсія до художнього музею (реальна чи віртуальна).

ХІД УРОКУ

Живопис — це жагуче мовчання.

Г. Моро

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

1. Обмін враженнями про екскурсію до художнього музею (реальну чи віртуальну).

2. Виразне читання й обговорення висловлювань митців про мистецтво живопису.

«Картина — це поема без слів» (*Горацій*).

«Картина — посередник між предметом або явищем і думкою» (*С. Колридж*).

«Кожна частина картини відіграє свою роль, головну або друго-рядну. Усе те, що не потрібно в картині, шкодить їй. У творі повинна бути гармонія всіх частин; зайва подробиця може зайняти в розумі глядача місце чогось істотного» (*А. Мамісс*).

«Головне завдання кольору — слугувати виразності» (*А. Мамісс*).

«Пензель, рука й палітра потрібні для малювання, проте картина створюється не тільки за їхньою допомогою» (*Ж. Шарден*).

«Портрет має бути картиною й характеристикою обличчя» (*І. Репін*).

«На картині завжди є одна найсвітліша точка, вона має бути єдиною. Ви можете помістити її де завгодно: на хмарі, у віддзеркаленій воді чи на чепчику, але повинен бути тільки один тон цієї сили» (*К. Коро*).

— Який вислів про живопис сподобався вам найбільше? Чому?

— Про які особливості образотворчого мистецтва йдеться у висловлюваннях митців?

— Порівняйте живопис з іншими видами мистецтва.

3. Слово вчителя.

— Живопис — це мистецтво «зупиненої миті» (*Е. Делакруа*), яку художник обирає з усього багатства життя. Зображений мит-

цем фрагмент життя розгортається в уяві глядача. Французький письменник Л. Арагон писав про змістову безмежність, що приховує в собі зображена на картині річ: «Скажіть, що важче — закарбувати навіки плинну думку чи, навпаки, заволодіти вічним і закарбувати його в скороминущій миті?» Справді, нерідко мить життя, відображена на полотні, окрема деталь, жест, поза відтворюють глибинну сутність людини або подій. Так, наприклад, жіноче підборіддя, зображене художником П. Пікассо, варте багатьох слів, закликів, демаршів за мир. Ця «минуца мить» стала емблемою миру й продовжує жити в часі, розширюючись до масштабів усієї планети.

4. Перегляд картини П. Пікассо «Обличчя миру» (з допомогою мультимедійної дошки).

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Бесіда за картиною М. Пимоненка «Святочне ворожіння» (1893), І. Вельця «Українська ніч. Зима» (1898), В. Тарасова «Зима в Україні» (2003) (*1 за вибором учителя*).

— Що зображено на картині? Визначте тему полотна.

— Що художник зобразив на першому плані картини (ближче до глядача)? Що знаходиться на другому плані (далі), а що — у центрі картини? Поясніть композицію живописного полотна.

— Які кольори переважають на картині — теплі чи холодні? Як це пов'язано з темою і настроєм картини?

— Назвіть відтінки кольорів картини.

— Як освітлюється картина, де знаходиться джерело світла?

— Які деталі увиразнюють тему картини? Визначте їхню роль.

— Яким способом підкреслюється перспектива (відтворення розміру, форми об'ємних предметів, простір зображуваного)?

— Які думки й почуття втілює художник?

— Яке враження справила на вас картина?

2. Робота з таблицею (*усно*).

Назвати зображене на картині	Дібрати синоніми до об'єктів зображення	Визначити кольори	Висловити почуття, думки, що утілює художник

Творче завдання

— Продовжте речення, використовуючи опорні слова й словосполучення.

На першому плані картини зображено (*що?*) ...

Автор картини знайомить нас із (*чим?*) ...

Художник вдало дібрав фарби (*які?*) ...

Автор картини змушує нас поглянути на (*що?*) ...

Картина поділена на частини (*які?*) ...

Художник наче запрошує нас (*до чого?*) ...

Коли я дивлюсь на картину, я згадую (*що?*) ...

4. Складання плану твору-опису.

1. Що зображено на картині (тема).

2. Композиція твору (перший, другий план зображення, центральна частина картини).

3. Використання художником кольорів (відтінки, протиставлення, символічне значення).

4. Освітлення картини (джерело, роль у композиції).

5. Точка зору автора-художника (місце спостереження, ставлення до персонажів або явища).

6. Власні думки й почуття, які викликала картина.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Написання твору-опису за картиною.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Прочитати повість М. Гоголя «Ніч перед Різдвом».

УРОК № 25

Тема. «Гоголь є дзеркалом нашої неповторності» (*Д. Чижевський*) (*М. Гоголь і Україна. Національні традиції і звичаї в повісті «Ніч перед Різдвом»*)

Мета. *Висвітлити* зв'язки М. Гоголя з Україною на окремих фактах біографії митця; *ознайомити* учнів із музеями письменника (Гоголеве, Великі Сорочинці); *виявити* національні традиції та звичаї, що відобразились у повісті «Ніч перед Різдвом»; *розвивати* вміння й навички пошукової роботи, творчого читання; *виховувати* любов до батьківщини та її культурних надбань.

Обладнання: портрет М. Гоголя роботи О. Венеціанова (1825), мультимедійна дошка, фрагменти документально-художнього фільму «Дороги Гоголя» (*режисери Н. Іванченко, Д. Старіков, Україна, 2009*), текст повісті «Ніч перед Різдвом» у перекладі М. Добоні.

Підготовка учнів до уроку: група «біографів» готує повідомлення про факти з життя письменника, які пов'язані з Україною; група «культурологів» готує повідомлення про українські різдвяні традиції; група «артистів» готує сценку «Колядування».

ХІД УРОКУ

Гоголь прийшов з України, щоб збагатити українським духом увесь світ.

П. Филітович

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Вступне слово вчителя.

— Микола Гоголь більшу частину свого життя жив у Росії і за кордоном, писав російською мовою. Однак у своїх творах відобразив наші національні звичаї, особливості українського життя та історії. У всьому світі знають його героїв — Оксану, Вакулу, Тараса Бульбу та багатьох інших. А вони ж наші, українські! У них яскраво втілено національний колорит і одвічну мрію українців про вільне та щасливе життя! Письменник О. Гончар зазначив: «Геній Гоголя постав на українському ґрунті... Він був російським письменником, але й великим генієм українського народу». Приїхавши до Петербурга з далекої Полтавщини, Гоголь збагатив російську літературу барвами українського слова, живими характеристиками й національними традиціями.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Віртуальна екскурсія «Гоголівські місця України» (*із використанням інформації, яку знайшли з допомогою Інтернету учні «біографи», а також мультимедійної презентації*).

2. Виразне читання статті підручника про життя і творчість М. Гоголя.

3. Робота з таблицею.

— Назвіть відомі вам місця, пов'язані з життям письменника та його творами. Стисло розкажіть про події, пов'язані з ними.

Назва	Події з життя М. Гоголя
Великі Сорочинці	
Свято-Преображенська церква	
Диканька	
Полтава	
Ніжинська гімназія	
Київ	

Гра «Хто знає більше творів М. Гоголя?»

Учні по черзі називають назви творів М. Гоголя. Хто назве більше — той виграє.

4. Повідомлення учнів про знайомство М. Гоголя та О. Пушкіна.

— 20 травня 1831 р. М. Гоголь познайомився з О. Пушкіним, котрий уже був визнаним генієм літератури і перед яким Микола Васильович схилився все життя. Російський письменник підтримував М. Гоголя на подальшому шляху, адже розумів, що любов до України живить його таланти.

У чому ж секрет «Вечорів на хуторі біля Диканьки»? Чому витончений і освічений Петербург зачитувався цими українськими повістями? Це дуже добре пояснив О. Пушкін: «Вот настоящая веселость, искренняя, непринужденная, без жеманства, без чопорности. А местами какая поэзия, какая чувствительность!» Народні образи, принесені М. Гоголем у літературу з його батьківщини, вирізнялися з-поміж столичного середовища, де панував культ чину, багатства, походження. Це був блискучий розквіт молодого таланту письменника, проте тільки перший крок на великому шляху.

5. Робота з підручником (історія створення повісті «Ніч перед Різдвом»).

6. Виразне читання учнями тексту повісті від слів «*Останній день перед Різдвом минув...*» до «*... відтоді чорт заприсягся мститися ковалю*».

7. Робота з текстом.

- Коли відбуваються події в повісті?
- Якими художніми засобами відтворено святкову атмосферу?
- Куди збираються дівчата й парубки?
- Чому чорт шкодив ковалеві?

8. Повідомлення учнів-«культурологів».

— Події в повісті відбуваються у *Святвечір* (Багатий вечір, Свята вечеря). Цього вечора християни готують 12 пісних страв, збираються всією сім'єю, читають молитви. Усі чекають першу зірку, щоб розговітися. Центральною стравою на передріздвяному столі була кутя (голодна кутя, тобто пісна), приготована з дарів природи — символ подальшого благополуччя й оберіг від злих сил. Здавна вважається, що саме у Святвечір відбуваються чарівні події, незвичайні перетворення і навіть зустріч із нечистою силою, котра вилазить на світ, але має відступити перед святом Різдва. У повісті «Ніч перед Різвдом» таких подій багато: відьма перетворюється на Солоху, чорт — на коня, а коваль Вакула зумів осідлати самого чорта, злітати за одну ніч до Петербурга й дістати в цариці черевички для прекрасної Оксани.

9. Група учнів-«артистів» відтворює обряд «Колядування».

10. Коментар учителя.

— У сюжеті повісті М. Гоголя «Ніч перед Різвдом» виявилися традиції *українського вертепу* — народного театру, де дія розігрувалася у двох ярусах: верхньому (небесному) і нижньому (земному). У верхньому ярусі показували релігійні сюжети, а в нижньому — смішні сценки з народного побуту. Традиційними персонажами українського вертепу були Богородиця, Христос, чорт (у верхньому ярусі), баба, дяк, голова, козак (у нижньому ярусі). Найбільш позитивним і динамічним персонажем у вертепі був козак (запорожець), він виходив переможцем в усіх сценках і втілював волелюбні ідеали Запорозької Січі.

У повісті М. Гоголя діють традиційні персонажі українського вертепу — баба (Солоха, ткачиха, Переперчиха), дяк, голова, козак, коваль, красуня (Оксана), цариця, кум. За ними закріплені традиційні риси: баба хитра й сварлива, козак сміливий і цілеспрямований, красуня горда й вередлива, цариця справедлива та великодушна, голова дурнуватий, кум п'яний, дяк похітливий тощо.

Верхній і нижній яруси повісті М. Гоголя «Ніч перед Різвдом» не відокремлені, а тісно пов'язані між собою. Велична історія про Різдво Христове спроектована на земний світ, де людина бореться з чортом (дияволом) за світло, добро і щастя у своєму житті.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Проблемне запитання

— До якої культури належить М. Гоголь?

- Підсумкова бесіда.
- Коли вийшла друком повість «Ніч перед Різдвом»?
- До якої збірки вона ввійшла?
- Розкажіть про історію публікації цієї збірки, спираючись на статтю підручника.
- Які ще твори ввійшли до неї?
- Які традиції та звичаї українського народу відобразились у повісті «Ніч перед Різдвом»?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Визначити частини сюжету в повісті «Ніч перед Різдвом». Підготувати переказ сюжетної лінії про Оксану та Вакулу.

УРОКИ № 26–27

Тема. Тема кохання в повісті «Ніч перед Різдвом» М. Гоголя.
Образи Оксани та Вакули

Мета. *Поглибити* уявлення учнів про сюжет і композицію художнього твору, художні образи й засоби їх створення; *розвивати* вміння й навички творчого читання, виявлення в літературному творі традицій народної казки; *виховувати* любов до мистецтва слова.

Обладнання: ілюстрації до повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом», текст твору в перекладі М. Добоні.

Підготовка учнів до уроків: інсценування ключових епізодів твору (Оксана перед дзеркалом, Оксана дає завдання Вакулі).

ХІД УРОКУ

Світ, у якому кохання й мужність перемагають, має розвиток...

М. Гоголь

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ.

Творчий диктант

Микола Гоголь народився ... року у

Письменник жив у родовому маєтку

Микола Гоголь навчався у

Першою збіркою Миколи Гоголя стала

До неї увійшли повісті

1831 року Микола Гоголь познайомився із

- Бесіда за запитаннями вчителя.

- Які персонажі діють у повісті «Ніч перед Різдвом»?

- Як ви гадаєте, чи має значення те, що події повісті відбуваються саме в ніч перед Різдвом?

- Які події є зав'язкою твору?

- Чому чорт украв місяць?

Словникова робота

- Пригадайте визначення чарівної казки та її основні ознаки.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

- «Ніч перед Різдвом» М. Гоголя в деяких моментах нагадує нам чарівну казку. Тут триває боротьба добра і зла, діють красуня і герой, котрий прагне здобути її кохання. Красуня випробовує героя, він отримує складне завдання — піти далеко, за тридев'ять земель, і принести заповітний предмет (у повісті — черевички). До цих героїв ми будемо придивлятися й учитися в них наполегливості, вірності й мужності.

Словникова робота

Коваль — у давніх уявленнях українців наділявся магічною силою, бо був володарем вогню. За часів християнства ковальське ремесло набуло ще більшого значення, бо ковалі працювали на будівництві храмів. У М. Гоголя коваль уміє ще й малювати, тобто він — митець. А мистецтво також, за давніми уявленнями, є дивом, що дане від Бога.

Малювання — здатність гарно малювати пов'язана з віруваннями слов'ян у те, що з допомогою певних символів, кольорів, знаків можна подолати злі сили. У добу християнства малювання ще більше стало поширеним як оберіг від диявола (ікони, розписи церковних стін тощо). В українській народній традиції розмальовували церкви, хати, писанки, одяг (вишивкою), посуд, печі тощо.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання тексту (епізод «Оксана перед дзеркалом»).
2. Робота з текстом.
 - Якою змальовано Оксану в повісті М. Гоголя?
 - У якому костюмі вона постає? Опишіть деталі її вбрання.
 - Які кольори переважають в портреті красуні?
 - Розкажіть про стосунки Оксани й коваля Вакули.

Творче завдання

— Розкажіть про зустріч героїв від імені одного з них (Оксани або Вакули).

3. Інсценування («Оксана дає завдання Вакулі»).

4. Переказ тексту.

— Як далі розвивалися події в повісті?

5. Виразне читання тексту (епізод «Вакула у Пацюка»).

6. Робота з текстом.

— Хто такий Пузатий Пацюк? Що ви дізналися про нього?

— З якою метою Вакула прийшов до нього?

— Чому саме до Пацюка?

— Чи допоміг Пацюк героєві?

— Які фольклорні твори нагадало вам відвідування ковалем Пацюка?

7. Коментар учителя.

— Здавна в народі існують різні вірування. Щоб місяць сприяв благополуччю родини, йому приносили жертву у вигляді вареників або галушок, що за формою нагадують місяць. Відгомін цих міфологічних уявлень знаходимо в повісті М. Гоголя в зображенні Пузатого Пацюка. Крім того, цей персонаж також увібрив у себе риси запорожця. Автор розповідає про те, що він колись був у Запорозькій Січі, а потім оселився в Диканьці. Як й інші герої, Пацюк наділений чарівними силами й особливим знанням, тому він підказує Вакулі, що чорт сидить у нього за спиною.

8. Робота з ілюстраціями К. Лавро і О. Іонайтис до повісті «Ніч перед Різдом».

9. Виразне читання тексту («Вакула в цариці»).

10. Робота з текстом.

— Як Вакула опинився в цариці?

— Хто йому допоміг?

— Як цариця відреагувала на прохання Вакули?

— Чому вона допомогла йому?

Творче завдання

— Доведіть прикладами з тексту, що герой наділений рисами українського козака і мусить виявити розум, кмітливість, силу й наполегливість у виконанні завдання, щоб досягти свого щастя.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Компаративне завдання

— Яким зображено Петербург у повісті? Чим він відрізняється від домашнього простору героїв?

— Знайдіть подібні й відмінні риси чарівної казки й повісті «Ніч перед Різдвом».

- Характеристика образів Оксани й Вакули.

Проблемна ситуація

— Чи змінилися у фіналі Оксана й Вакула? Доведіть свою думку прикладами з тексту.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Створити малюнки (1–2) до ключових епізодів твору М. Гоголя, підготувати їх переказ за малюнками.

УРОКИ № 28–29

Тема. Роль фантастики в повісті «Ніч перед Різдвом» М. Гоголя

Мета. *Поглибити* уявлення учнів про фантастику та її роль у художньому творі; *розвивати* вміння й навички інтерпретації епізодів твору, висловлювати власні враження й роздуми від прочитаного, характеризувати художні образи; *виховувати* інтерес до читання художньої літератури.

Обладнання: ілюстрації О. Йонайтис і К. Лавро до повісті «Ніч перед Різдвом» М. Гоголя, текст повісті в перекладі М. Добоні.

ХІД УРОКУ

У кожного письменника свої секрети...

О. Пушкін

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

Вікторина «Микола Гоголь і Україна»

— Назвіть факти життя письменника, пов'язані з Україною.

— Назвіть твори М. Гоголя, які ввійшли до збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки».

— Які українські традиції виображені у творі?

— Назвіть елементи українського народного костюму, які згадано в повісті (жіночого, чоловічого).

— Як відображено в повісті особливості побуту українців?

— Доведіть, що в повісті «Ніч перед Різдвом» виявилися елементи української чарівної казки.

Літературна гра «Упізнай героя й охарактеризуй його»

Учням пропонуються предмети, за якими вони повинні впізнати героїв повісті «Ніч перед Різдвом» М. Гоголя та охарактеризувати їх: *дзеркало* (Оксана), *шапка* (Вакула), *черевики* (царця), *вареник* (Пацюк), *мішок* (Солоха) та ін.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

— У кожного з письменників, за словами О. Пушкіна, є свої секрети майстерності. Один із секретів М. Гоголя — широке введення фантастики в реальний світ. У багатьох творах митця фантастичне й реальне настільки тісно поєднані, що їх неможливо відділити одне від одного. У чому призначення гоголівської фантастики? Як вона виявляється у творі? Як з допомогою фантастики трансформуються гоголівські персонажі? Про це будемо говорити на уроці.

III. ОГолошення теми, епіграфа уроку.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Слово вчителя.

— У передмові до першої частини збірки «Вечорів на хуторі біля Диканьки» М. Гоголь писав: «Якщо доживу, дай Боже, до нового року й надрукую другу книжку, тоді можна буде полякати читачів вихідцями з того світу й дивами, які були в давнину в православній стороні нашій». Отже, мотиви «того світу» й «дива» є ключовими в повісті «Ніч перед Різдвом». Вони зумовлені традиціями язичництва та християнства, що знайшли відбиток в українському фольклорі, міфології та обрядовій культурі.

Проблемне запитання

— Як ви вважаєте, чи випадково події повісті припадають на Святвечір? (У народі здавна існують вірування про те, що на Святвечір відбуваються чарівні події і незвичайні перетворення, навіть

зустріч із нечистою силою, яка повинна відступити перед великим християнським святом Різдва).

2. Коментар учителя.

— Як відомо, багато християнських свят розпочинаються напередодні, тому вечір і ніч включені в їхній чарівний простір. Крім того, ніч у давніх слов'ян уважалася магічним часом, коли вся нечиста сила виходила з темних кутків, тому їй необхідно було активно протидіяти. А ще вечір і ніч — час любовної печалі, туги, скорботи за нещасливою долею. З вечором і ніччю в народі пов'язано багато звичаїв (на ніч не віддають позичені гроші, не викидають сміття, не виливають воду і тощо). Символічний атрибут ночі — чорний кінь (не випадково у М. Гоголя чорт перетворюється в Петербурзі на коня).

3. Виразне читання фантастичних епізодів твору.

4. Переказ ключових епізодів твору за малюнками учнів.

Літературна гра «Хто є хто в повісті М. Гоголя?»

— Які чарівні перетворення відбуваються з персонажами повісті «Ніч перед Різдром»? Якими художніми засобами увиразнюється перетворення персонажів? (*Відьма перетворюється на Солоху, чорт — на коня, Пацюк — на віщуна і т. д.*)

Робота в групах

Групи отримують завдання знайти в повісті М. Гоголя епізоди, у яких діють відьма й чорт, а також з'ясувати, як зображені представники лихих сил.

5. Коментар учителя.

— Представники нечистої сили — відьма й чорт показані М. Гоголем у домашньому просторі, вони набувають людських рис і діють поруч із персонажами-людьми. Чорт має риси сільського голови, а відьма здатна перетворюватися на звичайну жінку — Солоху. Слово *відьма* походить від *відати*, тобто вона мала особливе знання й уміла ворожити, причаровувати, перетворюватися. У повісті «Ніч перед Різдром» Солоха зображена напрочуд гарною відьмою. Вона не шкодить головним героям, хоча певною мірою впливає на хід подій. В українській народній традиції чорт і відьма мали й інші назви — *німець проклятий, лисий, кульгавий, лукавий, франт з хвостом, кака* тощо; відьма — *Солоха, хазяйка, баба* тощо. У народі їх прямо не називали, щоб не накликати злі сили. Те, що Солоха-відьма є матір'ю коваля Вакули, відповідає традиціям українського фольклору. Герой, наділений чарівною силою, має й чарівне походження. Крім того, позитивний герой у фольклорі мусить пройти духовне випробування, подолати нечисту силу і вийти до нового життя.

Конфлікт коваля Вакули з чортом у повісті М. Гоголя є своєрідною інтерпретацією відомого прислів'я «Не такий страшний чорт, як його малюють». Згадаймо, що Вакула володів мистецтвом малювання, яке надіялося чудодійною силою. В українському фольклорі поширені сюжети про різноманітні витівки чорта в земному світі, про його залицання до жінок, про крадіжки (у повісті М. Гоголя чорт украв місяць), про угоду людини з чортом і її перемогу над лиходієм. Нерідко в українських народних казках чорт постає обдуреним — герой змушує його діяти у власних інтересах. Чорт, як правило, має допомогти героєві одружитися, дістати заповітний предмет, виконати складне завдання. Цей фольклорний мотив простежується і в повісті М. Гоголя. У цьому випадку мотив перемоги людини над чортом узгоджується з християнською ідеєю Різдва.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Творче завдання

— Визначте пряме й переносне (художнє) значення головних образів і символів повісті «Ніч перед Різдом» М. Гоголя.

Коваль —

Відьма —

Чорт —

Місяць —

Вареники —

Малювання —

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Робота з форзацом 1 підручника.

УРОК № 30

Тема. Елементи фольклору в повісті «Ніч перед Різдом» М. Гоголя

Мета. *Навчити* учнів виявляти елементи фольклору в літературному творі; *поглибити* знання школярів про особливості художнього світу й образної системи повісті «Ніч перед Різдом» М. Гоголя; *розвивати* вміння й навички творчого читання, характеристики персонажів, зіставлення літературних явищ; *виховувати* любов до національних надбань.

Обладнання: фрагменти з кінофільму «Ніч перед Різдвом» (режисер О. Роу, Росія, 1961), текст повісті М. Гоголя в перекладі М. Добоні.

Підготовка учнів до уроку: повторити визначення пісні, думи, казки.

ХІД УРОКУ

Фольклор — цілюще джерело для художньої літератури.

М. Рильський

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ.

Гра «Літературне лото»

На одних картках написано початкові слова з рядків повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом», на інших — закінчення. Учні, яким роздані картки, мають відновити цілісний текст.

Гра «Упізнай героя»

На картках виписані цитати, які характеризують персонажів повісті. Учні мають прочитати цитати й назвати героїв, яких вони стосуються.

Гра «Фабула і сюжет»

На картках написані частини фабули (у хронологічній послідовності) і частини сюжету (у художній послідовності). Учні мають відновити перебіг подій у фабулі й сюжеті.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

— Миколу Гоголя надихала народна творчість. Тому його яскраві образи й характери подобалися всім. Вони й сьогодні втілюють народні цінності та ідеали. У повісті «Ніч перед Різдвом» використані різні жанри фольклору. Ми вже визначили традиції чарівної казки у творі, а тепер розглянемо елементи інших жанрів фольклору та їх роль у повісті.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання вчителем фрагменту з передмови до першої частини збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки» (про вечорниці).

2. Коментар учителя.

— У передмові до збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки» автор пише про українські вечорниці і про їх відмінності від столичних ба-

лів. Елементи фольклорної форми вечорниць знаходимо й у повістях збірки: настанова на усну традицію — розповідь, яка переривається піснями, жартами, сценками з народного побуту, а також сварками, чутками, бійками тощо. На вечорницях розповідь складається з окремих історій або епізодів, у яких діють різні персонажі.

Творче завдання

— Визначте елементи вечорниць у повісті «Ніч перед Різдвом». Знайдіть розмовні конструкції у творі.

3. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Пригадайте визначення пісні. Які пісні звучать у творі М. Гоголя? Наведіть відповідні цитати.

— У яких фрагментах повісті йдеться про жанр думи? Із яким героєм пов'язаний цей жанр? Які риси характеру увиразнюють елементи думи?

— Знайдіть у творі М. Гоголя прислів'я і приказки. У яких ситуаціях вони використані?

— Назвіть елементи народної казки у творі. (*На рівні сюжету — перетворення героїв, їх випробування, пошук заповітного предмета тощо; образів — красуня, герой з народу, чорт, відьма та ін.*)

4. Робота з таблицею.

— Доповніть таблицю прикладами з тексту.

Християнські й фольклорні традиції в повісті «Ніч перед Різдвом»

Християнські традиції	Фольклорні традиції
Боротьба добра і зла, Бога і диявола	Український вертеп у сюжеті твору
Значення свята Різдва в повісті	Ознаки чарівної казки
Мотиви духовного перетворення, воскресіння	Народні пісні
Хрест як знак зв'язку Бога й людини, оберег від злих сил, спасіння	Традиції українських вечорниць

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

● Підсумкова бесіда.

— Які випробування випали на долю героїв твору?

— Визначте провідні ідеї повісті «Ніч перед Різдвом».

— Розкрийте значення творчості М. Гоголя для сучасності.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

● Підготуватися до контрольної роботи за темами «Мудрість байки» і «Пригоди і фантастика».

УРОК № 31

Тема. Контрольна робота. Різномірні тести (*теми «Мудрість байки», «Пригоди і фантастика»*)

Мета. *Перевірити* знання учнями змісту програмних творів, розуміння теоретичних понять; *розвивати* вміння й навички виконувати тестові завдання різних рівнів, установлювати відповідності, аналізувати художній текст; *виховувати* любов до художнього слова.

Обладнання: зошит для контрольних робіт (*автори О. Ніколенко, Р. Бекерська*).

Підготовка учнів до уроку: повторити за підручником матеріал тем «Мудрість байки» і «Пригоди і фантастика».

ХІД УРОКУ

I. ПІДГОТОВКА ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.

- Вступне слово вчителя про правила виконання тестових завдань.

II. ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ УЧНЯМИ.

У «Книжці для вчителя» як зразок наведено один із варіантів контрольної роботи.

І варіант

Завдання 1–6 мають по чотири варіанти відповіді, серед яких лише ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

1. Байку «Мурашки і Цикада» Езопа переклав
А Юрій Мушак
Б Микола Лукаш
В Андрій Білецький
Г Леонід Глібов

(0,5 бала)

2. Цикада з байки Езопа перетворилася в байці І. Крилова на образ

- А Мартишки
- Б Бабки
- В Мурашки
- Г Солов'я

(0,5 бала)

3. Основною формою розвитку сюжету в байках І. Крилова є

- А діалог
- Б розповідь
- В коментар
- Г монолог

(0,5 бала)

4. Письменник, якого вважають засновником наукової фантастики, — це

- А Роберт Льюїс Стівенсон
- Б Жюль Верн
- В Чарльз Діккенс
- Г Микола Гоголь

(0,5 бала)

5. Письменник, який створив цикл «Різдвяні книги», — це

- А Чарльз Діккенс
- Б Микола Гоголь
- В Жюль Верн
- Г Роберт Льюїс Стівенсон

(0,5 бала)

6. У повісті «Ніч перед Різдвом» М. Гоголя події розгортаються у

- А Святвечір
- Б Щедрий вечір
- В Великдень
- Г Новий рік

(0,5 бала)

Завдання 7–9 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і зробіть позначки (+) у таблицях відповідей на перетині відповідних колонок і рядків.

7. Установіть відповідність.

<i>Визначення</i>	<i>Термін</i>
1 Художня мова, де думка не висловлена прямо, а зашифрована в алегоріях і натяках.	А алегорія Б пригодницький роман
2 Короткий віршований або прозовий літературний твір повчального змісту, у якому діють алегоричні персонажі, що уособлюють риси людських характерів, чесноти й вади, явища життя.	В казка Г езопова мова Д байка

- 3 Перенесення людських якостей і стосунків, загальних уявлень про них на конкретні образи (тварин, рослини, людей, предмети).
- 4 Великий за обсягом прозовий твір, дія якого відбувається довкола розкриття характерів кількох персонажів, що формуються під час надзвичайних подій і пригод.

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

(2 бали)

8. Установіть відповідність.

Характеристика персонажа

- 1 Він хоче повернути Скруджа до людяності й добра, обіцяє йому фантастичні зустрічі з минулим, теперішнім і майбутнім.
- 2 Його всі любили, поруч із ним люди ставали добрішими, людянішими.
- 3 Він підказав Вакулі вірний шлях до здійснення мети.
- 4 Він украв місяць у Диканьці.

Персонаж

- А чорт
 Б Тім Кретчит
 В Привид Марлі
 Г Дух Минулого
 Д Пацюк

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

(2 бали)

9. Установіть відповідність

Твір

- 1 «Різдвяна пісня в прозі»
- 2 «Крук і Лисиця»
- 3 «Ніч перед Різдвом»
- 4 «Бабка і Муравель»

Уривок

- А *Як батько вийшов з хати, вона ще довго чепурилася й манірилася перед невеликим в олов'яній рамі люстерком і не могла намиливатися собою.*
- Б *«Не покинь мене, кум милий! Дай мені набратись сили...»*
- В *Турбота про ближнього — ось що мусило стати моєю справою...»*
- Г *Вона стала... і почала вихваляти його велич і красу, кажучи, що йому найбільше з усіх годилося б царювати...*
- Д *Тоді вони спитали її, чому вона не заготувала собі харчів улітку...*

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

(2 бали)

Завдання 10 вимагає розгорнутої відповіді на запитання (обсяг письмової відповіді обмежений кількістю рядків).

10. Розкрийте основні теми й проблеми пригодницького роману («П'ятнадцятирічний капітан» Ж. Верна або «Острів скарбів» Р. Л. Стівенсона).

(3 бали)

III. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

• Підготуватися до уроку позакласного читання за романом «Діти капітана Гранта» Ж. Верна: 1) прочитати твір; 2) визначити в ньому центральних персонажів і підготувати характеристику одного з них (за вибором).

УРОК № 32

Тема. Урок позакласного читання. Хто шукає, той завжди знаходить (*Роман Ж. Верна «Діти капітана Гранта»*)

Мета. *Поглибити* знання учнів про пригодницький роман, сюжет і композицію твору; *учити* визначати ідею твору, висловлювати власні враження й ставлення до зображених у творі подій; *розвивати* творчу уяву, зв'язне мовлення, асоціативне мислення шестикласників; *виховувати* потребу до самостійного читання, емоційного сприйняття та творчого осмислення літературного твору, моральні якості.

Обладнання до уроку: аудіозапис увертюри І. Дунаєвського до кінофільму «Діти капітана Гранта», фрагменти з кінофільму «У пошуках капітана Гранта» (*режисер С. Говорухін, СРСР-Болгарія, 1985*), ілюстрації до роману.

ХІД УРОКУ

Тим, хто насмілився, доля допомагає.

Вергілій

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ І ВМІНЬ.

1. Прослуховування й обговорення увертюри І. Дунаєвського до фільму за романом Ж. Верна «Діти капітана Гранта».

— Які почуття й образи викликала мелодія?

— Що ви уявили під час прослуховування музики?

— Які ознаки пригодницького роману відтворює музика? (*Несподівані повороти сюжетних ліній, стрімкість у розгортанні сюжету, утаємниченість, загадковість*).

2. Слово вчителя (*супроводжується демонстрацією портретів письменника, книжок, ілюстрацій до творів*).

— Французький письменник *Жуль Верн* був першим, хто поєднав літературу з *науковими відкриттями й гіпотезами* свого часу і створив *науково-фантастичні романи*. У своїх творах він напрочуд цікаво й доступно пояснював закони природи Землі й будову Всесвіту, водночас змушуючи читачів стежити за небезпечними пригодами своїх героїв. Дія науково-фантастичних романів Ж. Верна відбувається в підводних глибинах світового океану, на шляху до центру Землі, на просторах Всесвіту — там, куди здатна дістатися *людська думка*. Інтерес до творів Ж. Верна не згасає в сучасному світі, навіть навпаки — посилюється, адже наукові передбачення, зроблені видатним фантастом, утілилися в реальне життя. Незмінним залишається захоплення читачів *силою духу героїв*, котрі, долаючи перешкоди, вступають у *двобій з невідомим* і залишаються вірними *честі, дружбі, обов'язку*. У найвідоміших творах Ж. Верна — «Діти капітана Гранта» (1867), «Двадцять тисяч льє під водою» (1869), «Таємничий острів» (1874), «П'ятнадцятирічний капітан» (1978) — утверджується *непереможна сила людського духу, наукових знань і нестримної фантазії*.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

— Як ви зрозуміли епіграф до уроку?

— Які моральні цінності втілено в афоризмі відомого римського поета?

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

• Бесіда за запитаннями вчителя.

— Що змусило команду брига «Дункан» вирушити в подорож?

— Хто прийняв це рішення? Хто підтримав ідею?

— Які події передували небезпечному плаванню?

— Назвіть учасників подорожі.

— Хто з мандрівників випадково потрапив на корабель?

— Якими континентами пролягав маршрут експедиції? Покажіть його на мапі.

Вправа «Гіпотези Паганеля»

— Уявіть себе на місці Паганеля й відновіть слова за їх частинами.

...агонія — Патагонія (Південна Америка)

...стра... — Австралія

...а... ..ланд... — Нова Зеландія

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Поділ класу на три команди, кожна з яких розповідає про один із маршрутів подорожі: до Південної Америки; до Австралії; до Нової Зеландії.

2. Завдання командам: описати природний світ материків; звичай мешканців, які населяють країни; визначити ключові епізоди цієї частини подорожі; охарактеризувати героїв.

3. Створення когнітивної карти подорожі, на якій головні події мають бути позначені малюнками-символами. *(Наприклад, для першої команди: гори Кордильєри; птах кондор з хлопчиком у пазурах; пончо; червоний вовк; дерево у воді; блискавка; бриг «Дункан»).*

4. Робота з картками-підказками.

Картка для команди № 1

— Що ви дізналися про гори, рівнини (пампаси), ріки Південної Америки?

— З якими грізними природними явищами зустрілися герої в горах і на рівнинах?

— Які пригоди на шляху героїв були пов'язані з птахами і тваринами континенту?

— Хто з місцевих мешканців допоміг мандрівникам? Опишіть характер, вбрання, зброю індіанця Талькава.

— Яку мову почав вивчати Паганель? Чи допомогло це шукачам капітана Гранта?

— Розкажіть про велетенське дерево. Як воно врятувало життя мандрівників?

— Охарактеризуйте героїв твору (подружжя Гленарванів) за схемою:

Портрет	Походження, родина	Учинки, які розкривають вдачу героя	Риси характеру	Авторське ставлення до героя

Картка для команди № 2

— Чому Паганель назвав Австралію «парадоксальною землею, що перекидає шкереберть усі закони природи»?

— Опишіть рослинний і тваринний світ Австралії.

— З якими незвичайними природними явищами довелося зустрітися героям?

- Як пройшла зустріч із тубільцями?
- Ким виявився Айртон, який видавав себе за боцмана з корабля капітана Гранта?
- Як мандрівники вибралися з лісової пастки?
- Охарактеризуйте героїв твору (Паганеля, майора Мак-Наббса) за схемою:

Портрет	Професія	Учинки, які розкривають вдачу героя	Риси характеру	Авторське ставлення до героя

Картка для команди № 3

- Чому автор називає Нову Зеландію землею, «звідкіля слід було б тікати»?
- Як мандрівники потрапили в полон до тубільців-людожерів? Що їм довелося пережити?
- Опишіть місцевість, де була розташована в'язниця.
- Хто врятував мандрівників?
- Яке явище природи допомогло полоненим?
- Поясніть значення поняття «табу». Як це поняття було пов'язане з утечею героїв з полону?
- Охарактеризуйте героїв твору (Мері й Роберта Грантів) за схемою:

Портрет	Родина	Учинки, які розкривають вдачу героя	Риси характеру	Авторське ставлення до героя

5. Перегляд фрагментів кінофільму «У пошуках капітана Гранта» (режисер С. Говорухін, СРСР-Болгарія, 1985).
6. Демонстрація створених учнями карт подорожей.
7. Характеристика головних героїв.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Інтерактивна вправа «Погляд у майбутнє»

– Розкажіть про подальше життя героїв твору: Роберта Гранта, Мері Грант, капітана Гранта, капітана Джона Манглса, Паганеля, майора Мак-Наббса.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Прочитати оповідання «Хамелеон» А. Чехова.

ЛЮДСЬКІ СТОСУНКИ

УРОК № 33–34

Тема. Доктор Чехов (*Викриття пристосуванства, підлабузництва в оповіданні А.П. Чехова «Хамелеон». Діалог як основа форма розвитку сюжету. Майстерність письменника у змалюванні персонажів*)

Мета уроку. *Висвітлити* основні віхи життя й творчості А. П. Чехова; *показати* майстерність митця у жанрі оповідання, створенні характерів і висміюванні вад людей в оповіданні «Хамелеон»; *поглибити* уявлення учнів про засоби комічного (гумор, іронія), дати поняття про художню деталь, підтекст; *розвивати* навички виразного читання, усного мовлення, аналізу сюжету і композиції твору, вміння давати оцінку літературним образам; *виховувати* моральні якості учнів.

Обладнання: портрет А. П. Чехова, фотовиставка матеріалів про життя й творчість митця, підручник.

Підготовка учнів до уроку: група учнів-«біографів» з допомогою Інтернету та довідкової літератури добирають цікаві факти, що стосуються зв'язків А. П. Чехова з Україною.

ХІД УРОКУ

Скажіть, чому ви живете так нудно, так неколоритно?..

Антон Чехов

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Проблемна ситуація.
 - Що таке інтелігентність?
 - Кого можна вважати інтелігентом?
- Випереджальне завдання.

Володимир Короленко сказав про письменника Антона Чехова: «Він був інтелігентом у найвищому смислі цього слова». Чому? Наприкінці уроку учні мають пояснити цей вислів.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Вступне слово вчителя.

Ім'я російського письменника Антона Павловича Чехова називають поряд з іменами Олександра Пушкіна, Миколи Гоголя, Воло-

димира Короленка та інших великих класиків. Однак, на відміну від них, він не залишив по собі великих за обсягом творів. Чехов писав короткі оповідання, повісті, п'єси, але саме вони прославили митця. У чому ж секрет геніальності письменника? На кількох сторінках тексту він умів показати глибину людської психології і важливі проблеми суспільства, що опинилося на межі ХІХ–ХХ ст. Над творами Чехова можна сміятися, а можна й замислюватися, бо вони сповнені гіркою щемою за те, що люди живуть без певної мети, без мрій і кохання. Чехов показав, що людина перестала бути сама собою і не знає, для чого вона живе на землі. Максим Горький про Чехова писав: «Повз нудну, сіру юрбу безсилих людей пройшов великий, розумний, до всього уважний чоловік, подивився на цих нудних мешканців своєї вітчизни і з сумною посмішкою, тоном м'якого, але глибокого докору, з безнадійною тугою на обличчі та в грудях, щиросердим голосом сказав: «Погано ви живете, панове!». Разом з тим твори Чехова залишають світлу надію на краще, вони навчають боротися з духовною ницістю, бути вимогливими до себе, порядними та інтелігентними людьми. На будинку митця висіла табличка «Доктор Чехов». Справді, він був лікарем, але лікував не лише хвороби, а й людські душі.

ІІІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

ІV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Робота з підручником. Виразне читання статті про А.Чехова.
2. Повідомлення учнів-«біографів» про цікаві факти життя і творчості письменника, його зв'язки з Україною.
3. Перегляд фотовиставки матеріалів про Антона Чехова.
4. Коментар учителя.

За спогадами сучасників, Чехов був напрочуд доброю та інтелігентною людиною. Інтелігентність він розумів по-своєму: ця риса, на його думку, залежить не тільки від освіти, від розумових здібностей, виховання або оточення людини, а зумовлена передусім ставленням її до інших — уважним, доброзичливим, чуйним. Чехов ніколи не підвищував голос, говорив тихо, спокійно, переконливо, з повагою ставився до всіх людей. Як згадувала його дружина Ольга Кніппер, «для нього не було більшої радості, ніж надати допомогу тим, хто стукав у його двері».

5. Слово вчителя.

Антон Чехов є неперевершеним майстром оповідання, тонким стилістом, який кількома штрихами вмів змалювати яскравий літе-

ратурний образ, надати кожному слову розмаїття відтінків і глибини змісту. Оповідання Чехова поділяють на три періоди: перший, або ранній (перші половина 1880-х років), другий (друга половина 1880-х років — початок 1890-х років) і третій, або пізній (кінець XIX — початок XX ст.). Ми будемо розглядати ранню прозу Чехова — оповідання «Хамелеон» і «Товстий і тонкий». На прикладі цих творів протягом кількох уроків ми визначимо особливості ранніх оповідань письменника, секрет їхньої актуальності для наших днів.

6. Виразне читання в особах оповідання «Хамелеон» (*за підручником*).

7. Бесіда на сприйняття.

— Чи сподобалося вам це оповідання?

— Що викликало у вас сміх?

— Які персонажі привернули вашу увагу? Чому?

Словникова робота

Хамелеон — 1) тварина, що змінює колір шкіри залежно від природних обставин; 2) людина, яка змінює свою позицію, думку залежно від обставин.

8. Робота з текстом.

— Де відбувається дія оповідання? Наведіть відповідні цитати.

— Прочитайте перший абзац твору і визначте його роль у зображенні тогочасної дійсності.

— Назвіть персонажів твору. Наведіть відповідні цитати.

— Чи дає автор розгорнуті характеристики персонажів? Які виразні деталі надають образам комічності?

9. Усне малювання.

Опишіть головних персонажів твору.

10. Творче завдання.

Визначте частини сюжету твору і дайте їм назви.

Дайте визначення поняття хамелеонство. Доберіть до нього синоніми.

Кого із героїв можна назвати хамелеоном? Обґрунтуйте власну думку.

11. Характеристика персонажів.

— Який внутрішній конфлікт переживає Очумелов? Яку роль відіграє шинель у змалюванні цього конфлікту?

— Спробуйте усно відтворити хід думок персонажів (Хрюкіна, Очумелова, Прохора, людини з натовпу).

— Як замальовується юрба в оповіданні? Хто виділяється серед юрби? Як змінюються думки і настрої людей?

Словникова робота

Гумор — різновид комічного, відображення смішного в життєвих явищах і людських характерах.

Деталь (художня) — засіб словесного і малярського мистецтва, якому властиві особлива змістова наповненість, важлива композиційна та характерологічна функції. Художня деталь дозволяє виявити ціле (якесь явище, характер, проблему та ін.) через часткове.

Діалог (з грецьк. — розмова, бесіда) — форма організації мовлення (поряд із монологом), яка являє розмову двох або кількох (полілог) осіб.

Іронія — прийом, який виражає глузливо-критичне ставлення митця до предмета зображення, прихована насмішка, коли висловлювання набуває протилежного значення.

Підтекст — прихований, внутрішній зміст висловлювання (коли більшу вагу має не те, що сказано, а те, що не сказано)

12. Літературна гра «Веселка вражень».

На різноманітних картках написані цитати з оповідання «Хамелеон». Учні мають визначити, який художній засіб використано в цитатах.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

• Підсумкова бесіда.

- Чому змінюють свою думку персонажі твору?
- Що критикує і що лікує Антон Чехов?
- Чи можна сказати, що твір із веселого перетворюється на трагічний? Підтвердіть або спростуйте цей висновок.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Прочитати оповідання «Товстий і тонкий», намалювати малюнки до твору.

УРОК № 35

Тема. Оповідання «Товстий і тонкий» А. П. Чехова. Художні образи твору. Роль художньої деталі. Підтекст. Символічність назви

Мета уроку. *Розкрити* ідейно-художній зміст оповідання А. П. Чехова «Товстий і тонкий»; *охарактеризувати* образи персонажів твору; *визначити* засоби художньої виразності в оповіданні;

розвивати навички виразного читання, усного мовлення учнів, вміння давати розгорнуту відповідь на поставлене запитання, аналізувати художній образ; *виховувати* непримиренність до лицемірства, підлабузництва, формувати моральну позицію учнів.

Обладнання: підручник, малюнки учнів до твору.

Підготовка учнів до уроку: інсценування ключових епізодів оповідань «Хамелеон» і «Товстий і тонкий».

ХІД УРОКУ

Найгірше, коли змінюються люди...

Антон Чехов

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Бесіда за питаннями вчителя.
 - Де і коли народився Антон Чехов?
 - Які твори принесли йому успіх?
 - Назвіть відомі вам псевдоніми письменника.
 - Як ви розумієте слова митця про те, що «в людині все повинно бути прекрасним»?
 - Чи можна назвати Чехова інтелігентною людиною? Чому?
 - Що турбувало письменника в сучасній йому дійсності?
 - Які вади суспільства і людей викриває митець в оповіданні «Хамелеон»?

Поясніть назву твору «Хамелеон».

- Творче завдання.

Спробуйте уявити Антона Чехова в нинішньому житті. Як ви думаєте, які б сюжети привернули увагу митця?

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

Чимало оповідань Антона Чехова присвячено чиновникам. Серед цих творів і відоме всім оповідання «Товстий і тонкий». Воно побудовано, як і більшість творів письменника, довкола незначного епізоду, що відбувається на залізниці. Отже, звичайна зустріч звичайних людей... Проте з ними згодом відбувається дещо незвичайне. Що? Про це ми поговоримо на уроці. Ви маєте визначити наприкінці уроку, що ж відбулося із героями цього оповідання Антона Чехова. Якими вони були і якими стали?..

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Виразне читання в особах оповідання «Товстий і тонкий!».

2. Коментар учителя.

Колезький асесор — молодший чин у царській Росії (14 класу)

Станіслав — тут: орден Станіслава, молодший із орденів Російської імперії.

Столоначальник — чиновник, начальник «стола», тобто відділення канцелярії з визначеним колом справ.

Тайний («Я вже до тайного дослужився») — тут: тайний радник, один із найвищих чинів у царській Росії (3 класу).

Флер-д'оранж — одеколон.

Херес — дороге вино.

3. Робота з текстом.

Де відбувається дія твору? Наведіть відповідні цитати.

Хто випадково зустрівся на вокзалі?

Як ви гадаєте, чому автор у назві твору не згадає імен персонажів?

Які виразні деталі в описі персонажів свідчать про їх соціальний і майновий стан?

4. Коментоване читання.

Прочитайте про перший момент зустрічі героїв і прокоментуйте, як кожен із героїв сприйняв зустріч із однокласником.

5. Переказ тексту.

Перекажіть те, що повідомив про себе своєму колишньому приятелю «тонкий».

6. Робота в парах.

Завдання на картках.

1) Знайдіть кульмінаційний момент твору. Прочитайте його. Обгрунтуйте свою думку.

2) Як змінилася поведінка, мова «тонкого», коли він дізнався про те, яку посаду обіймає його колишній приятель? Поясніть зміну цієї поведінки.

3) Зверніть увагу на дієслова, які характеризують зміну внутрішнього стану персонажа, прокоментуйте кожне з них.

5) Що «міняється» разом із «тонким»? Чому його речі теж ніби схилилися, підборіддя дружини стало ще «довшим», а син виструнчився і застібнув мундир на всі гудзики?

7. Усне малювання.

Усно опишіть образ «товстого».

Усно опишіть образ «тонкого».

Від імені «тонкого» розкажіть про ті думки й почуття, що охопили його, коли він дізнався, ким став його колишній друг.

8. Виразне читання.

Прочитайте, як звертається «тонкий» до «товстого» після того, як дізнався, що той має високий чин. Що викриває автор у даному епізоді?

9. Перегляд малюнків учнів.

Переказ ключових епізодів за малюнками твору.

10. Складання плану твору.

План

1. Зустріч двох приятелів.
2. Спогади про дитинство.
3. Розповідь «тонкого» про себе.
4. Несподівана новина.
5. Уже не приятелі, а чиновники.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

• Проблемні ситуації.

— Як ви гадаєте, що змушує людей так поводитися, як це описав Чехов в оповіданні «Товстий і тонкий»?

— Що відбулося з героями оповідання?

— Що, на вашу думку, спотворює людей морально і псує їхні стосунки? Чи винні в цьому самі люди?

— Поясніть останню фразу твору: «Всі троє були приємно приголомшені». Чим були приголомшені герої?

• Вікторина «Уважний читач».

1. Ім'я поліцейського наглядача в оповіданні «Хамелеон». (*Очумєлов*).

2. Хто сказав, що собака належить братові генерала? (*Прохор*).

3. Хто супроводжував поліцейського наглядача? (*Городовий*).

4. Хто із героїв оповідання «Товстий і тонкий» має ім'я Михайло? (*Товстий*).

5. Прізвище потерпілого в оповіданні «Хамелеон». (*Хрюкін*).

6. Чим пахло від «товстого»? (*Флердоранж*).

7. Тварина, що змінює свій колір залежно від природних обставин. (*Хамелеон*).

8. Ім'я сина «товстого». (*Нафанаїл*).

9. Хто була за віросповіданням дружина «тонкого»? (*Люте-ранка*).

10. Яка нова річ (предмет одягу) була в Очумєлова? (*Шинеля*).

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Визначити ідеї оповідань Антона Чехова. Підготувати їх усний переказ (1 за вибором учня).

УРОК № 36

Тема. Джек Лондон. «Жага до життя». Проблеми життя і смерті, дружби й зрадництва у творі. Описи природи та їх роль у тексті. Значення назви оповідання

Мета уроку. *Познайомити* зі сторінками життя й творчості Дж. Лондона; *вчити* вдумливо і виразно читати художній твір, оцінювати прочитане, робити висновки, характеризувати героїв і події сюжету, визначати роль пейзажу у творі; *розвивати* творчу уяву; *виховувати* любов до читання; *формувати* оптимістичний погляд на життя, упевненість у своїх силах.

Обладнання: портрети і фотографії письменника різних років або мультимедійна презентація; ілюстрації до повісті «Жага до життя»; репродукції картин Р. Кента «Мертва тиша. Північна Гренландія» (1932) «Долина в Адірондакських горах» (1950), «Гора Ассінібойн. Канадські Скелясті гори» (1952).

ХІД УРОКУ

Є воля до життя — є людина.

Олександр Довженко

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ.

- Слово вчителя.

Герої американського письменника Джека Лондона — це сильні духом люди, які в екстремальних умовах підкоряють засніжені простори Півночі, морські глибини чи гірські лабіринти Південної Америки. Письменник сам пройшов цими шляхами й добре знав ціну людського життя і дружньої підтримки. За великий досвід і мудрість Джека Лондона називали морським вовком, а за любов до подорожей і життєлюбність — невтомним вершником. Протягом життя він написав чимало книжок про мужніх людей: збірки «Син вовка» (1900), «Віра в людину та інші оповідання» (1904), роман «Морський вовк» (1904), повість «Біле Ікло» (1906) та ін.

Словникова робота

Екстремальний — дуже значний, надзвичайний своїм виявом, силою, величиною.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Виразне читання й обговорення статті підручника про життя і творчість Джека Лондона.
 - Розкажіть про життєві випробування, які випали на долю письменника.
 - Які професії опанував Джек Лондон?
 - Які твори Джека Лондона ви читали (*або бачили екранізації*)? Розкажіть про них.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Робота з підручником. Виразне читання історії створення повісті Дж. Лондона «Жага до життя».
2. Виразне читання й обговорення епізодів повісті «Жага до життя».
 - Чи є у творі експозиція?
 - З якої події автор починає розповідь про двох подорожніх?
 - Хто є розповідачем історії?
 - Поясніть епіграф до уроку.
 - Кому із героїв належить цей опис: *«Невесела картина. З усіх боків, аж до обрію, одноманітна пустеля, пагорби всі пологі й низькі. Ані деревця, ані кущика, ні травинки — нічого, крім безкрайньої страшною пустки?»* Прокоментуйте пейзаж.
 - Чому автор не описує зовнішності героїв, не відтворює їхніх думок і почуттів?
 - Якими ви уявили персонажів повісті?
 - Поміркуйте, які були стосунки між героями до їхньої подорожі?
 - Чому Біл не озирнувся на голос товариша?
 - Як би вчинив на місці Біла головний герой?
 - Чому ви так вирішили? Обґрунтуйте свою позицію.
3. Інтерактивна вправа «Займи позицію».
 - В екстремальних умовах людина стає сильнішою.
 - В екстремальних умовах людина стає слабшою.
 - В екстремальних умовах людина не змінюється.
4. Творче завдання (*для тих, хто володіє іноземною мовою*).

У творах Джека Лондона переважають описи природи північних штатів США та Канади, у яких домінують суворий клімат і холодна, крижана вода. Який прикметник використовує Джек Лондон для вираження фізичного стану води в тій місцевості? Як би ви переклали це слово?

 - «Bill staggered on through the milky water.»
 - «Late in the afternoon he followed a stream, milky with lime, which ran through sparse patches of rush-grass.»

5. Виразне читання й обговорення епізодів повісті «Жага до життя»:

— Які вчинки головного героя свідчать про його великий досвід виживання у безлюдних північних землях?

— Як герой орієнтувався на місцевості? Як він вираховував час, місце знаходження?

— Які випробування подолав золотошукач?

— Визначте і перекажіть найважливіші моменти його боротьби за життя.

— Розкажіть про зустрічі героя з тваринами (оленом, ведмедем, вовком).

— Із якими представниками тваринного світу порівнює героя?

6. Виразне читання коментарів про природу північно-західної Канади, її флору і фауну (за підручником).

7. Робота з таблицею.

— Майстерність Джека Лондона полягає не тільки в умінні розкрити вчинки і внутрішній стан героя, але й показати його в органічній єдності з природою. Пейзаж увиразнює силу й слабкість персонажів, їхні психологічні риси.

Заповніть (*усно* або *письмово*) таблицю, додавши до неї приклади з тексту.

Роль пейзажу в оповіданні «Жага до життя»

Роль пейзажу	Приклади з тексту
Тло, на якому розгортаються події	
Випробування героїв	
Відображення внутрішнього стану персонажів (самотності, безвиході та ін.)	
Необхідність жити в злагоді з природою, придивлятися й дослухатися до неї	
Утілення надії на порятунок	

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

• Робота з репродукціями картин американського пейзажиста Рокуелла Кента (1882–1971) «Мертва тиша. Північна Гренландія» (1932) «Долина в Адірондакських горах» (1950), «Гора Ассінібойн. Канадські Скелясті гори» (1952), та інші.

— Які почуття викликали у вас картини американського художника?

- Порівняйте картини Р. Кента із світлинами Півночі, що вміщені до підручника.
- Якими фарбами художник зобразив суворі краєвиди Півночі?
- Що, на вашу думку, символізує сірий колір?
- Чи впливає природа на характер людини?
- Чим схожі картини художника на пейзажі Джека Лондона?
- Визначте роль пейзажу в оповіданні: а) відтворює природу Півночі; б) це фон, який не впливає на події; в) допомагає зрозуміти душевний стан героя.

- Творче завдання.

Розкажіть від імені Білла, як він йшов до узбережжя океану.

- Гра «Літературне лото».

Назва країни, де відбуваються події оповідання (*Канада*).

Хто йшов першим (коли золотошукачів було ще двоє)? (*Біл*)

Скільки сірників було у героя? (*67*)

Куди він ховав золотий пісок? (*у лосячу торбинку*)

Якої пори року розпочинається оповідь? (*улітку*)

Що було у схованці? (*набої, гачки, ліски, рибальська сітка, бо-рошно, шматок бекону й трохи бобів*)

Чому ведмідь не напав на людину? (*злякався невідомої істоти*)

Яку рибу ловив герой? (*пічкур*)

Про яке озеро північної Канади йдеться у творі? (*Велике Ведмеже озеро*)

Судно, на яке потрапив герой. (*«Бедфорд»*)

Що почав накопичувати врятований золотошукач? (*сухарі*)

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Підготувати виразне читання оповідання Дж. Лондона «Жага до життя»; виписати із твору 1–2 описи природи.

УРОК № 37

Тема. Джек Лондон. «Жага до життя». Проблеми життя і смерті, дружби й зрадництва у творі. Характеристика героїв твору

Мета уроку. *Вчити* вдумливо і виразно читати художній твір, оцінювати прочитане, робити висновки, характеризувати героїв і події сюжету; *розвивати* творчу уяву, образне мислення, зв'язне мовлення; *виховувати* любов до читання, захоплення долею героїв; *формувати* оптимістичний погляд на життя, впевненість у своїх силах.

Обладнання: документальні фото, кінокадри про «золоту лихоманку»; ілюстрації до повісті «Жага до життя»; картини Р. Кента.

ХІД УРОКУ

Це просто життя в ньому не хотіло
вмерти й гнало його вперед.

Джек Лондон

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Проблемна ситуація.

Назва оповідання Дж. Лондона перекладається як «*Любов до життя*» і «*Жага до життя*», «*Воля до життя*».

Любов — це ...

- 1) почуття самовідданої, сердечної прихильності;
- 2) схильність, пристрасть;

Жага — це ...

- 1) спрага, сильне бажання пити;
- 2) надзвичайно сильне бажання, пристрасне прагнення, почуття.

Воля — це...

- 1) влада над собою, керування своїми діями й своєю поведінкою;
- 2) прагнення досягти своєї мети; рішучість.

— Який переклад назви, на ваш погляд, найбільш виразно відтворює зміст твору і характер головного героя?

II. ОГолошення теми, епіграфа уроку.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання і обговорення епізодів твору.

— Як звали головного героя оповідання? Як його називає автор? (*задній, другий, він, чоловік, подорожній*)

— Чому він безіменний?

— Що збагнув герой, ставши на шлях боротьби за життя?

— Опишіть почуття героя.

— Як ви зрозуміли епіграф до оповідання:

Хто добре жив і кинув все,

лиш той здобуде гарту, —

і виграти потратить той,

хто ставить все на карту.

— Що герой зробив зі своїм золотом? Чому легко із ним розлучився?

- З якою метою автор описує двобій між героєм і хворим вовком?
- Як поведився другий персонаж в екстремальних умовах?
- Як він був покараний за зраду?

2. Компаративне завдання.

Знайдіть подібності й відмінності між персонажами оповідання.

3. Проблемна бесіда «Прес».

- Що допомогло героєві вижити, перемогти у важкій ситуації?

Алгоритм відповіді

Позиція

Поясніть, у чому полягає ваша точка зору. Почніть так: «Я вважаю, що...».

Обґрунтування

Поясніть, чому ви так вважаєте. Почніть зі слів: «Оскільки...».

Приклад

Наведіть факти, що доводять вашу позицію.

Висновки

Зробіть узагальнення, ще раз переконливо й чітко висловіть власну позицію. Почніть так: «Отже (тому), я вважаю...».

4. Слово вчителя.

У світовій художній літературі є чимало історій про героїв, які виходили переможцями з екстремальних життєвих ситуацій: Синдбад-мореплавець, Робінзон Крузо, Дік Сенд. Опинившись сам на сам із природними стихіями, вони вижили завдяки незламній волі, силі духу, моральним якостям. Український письменник Олександр Довженко своє оповідання про події війни назвав «Воля до життя», адже воля, на думку автора, перемагає біль, хворобу, смерть. «Людина на війні — це воля. Є воля — є людина!». Джек Лондон у своєму творі порівняв волю до життя і силу духу двох людей, що опинилися у майже однакових суворих умовах. Переміг той, хто не зрадив друга, хто не прагнув багатства, хто не втратив людяності.

5. Творче завдання.

Усно опишіть подальше життя героя. Як ви гадаєте, чи повернеться він за золотом?

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Робота в групах.

Завдання № 1

Доведіть, що «Жага до життя» — це *оповідання*.

Ознаки оповідання

невеликий обсяг –
небагато сюжетних ліній –
зображення окремих епізодів, проміжку часу з життя героїв –
поглиблена характеристика одного-двох персонажів, явищ –
вузьке коло тем і проблем –

Завдання № 2

Знайдіть у тексті й поясніть роль *художньої деталі* (засіб словесного й малярського мистецтва, якому властиві особлива змістова наповненість, важлива композиційна та характерологічна функції. Художня деталь дає змогу виявити ціле (якесь явище, характер, проблему та ін.) через часткове)

золото –
сірники –
годинник –

Завдання № 3

Визначте елементи сюжету оповідання:

експозиція –
зав'язка –
розвиток дії –
кульмінація –
розв'язка –

- Проблемна ситуація.

Що допомогло героєві перемогти в екстремальній ситуації?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Підготувати переказ ключових епізодів твору Дж. Лондона «Жага до життя».

УРОК № 38

Тема. Контрольна робота. Письмовий переказ епізоду твору (за оповіданнями А. П. Чехова або Дж. Лондона).

Мета уроку. Поглибити уявлення учнів про творчість письменників (А. П. Чехова або Дж. Лондона); розвинути вміння і навички письмового мовлення, пам'ять, творчі здібності учнів; виховувати любов до краси слова.

Обладнання: зошит для контрольних робіт.

ХІД УРОКУ

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

Уважно прослухайте прочитаний вголос учителем уривок із оповідання. Визначте (*усно*) провідну тему тексту, поділіть його на частини, дайте їм назви. Охарактеризуйте персонажів, зверніть увагу на засоби художньої виразності. Прослухайте уривок ще раз. Письмово відтворіть його близько до художнього тексту.

- Бесіда за змістом прочитаного уривку з художнього твору.

II. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

Написання учнями переказу епізоду твору.

III. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Прочитати перший розділ повісті «Сліпий музикант» В. Короленка.

УРОК № 39

Тема. «Україна любила його...» (*Михайло Коцюбинський*) (*Володимир Короленко і Україна. Повість «Сліпий музикант». Пошук головним героєм свого місця у світі*)

Мета уроку. *Висвітлити* віхи життя і творчого шляху В. Г. Короленка, його зв'язки з Україною; *розкрити* творчу історію повісті «Сліпий музикант»; опрацювати перший розділ твору; *простежити* процес становлення головного героя повісті, його стосунки із людьми і світом; *розвивати* вміння і навички виразного читання, усного малювання, зв'язного мовлення; *виховувати* любов до України, рідної природи і культури.

Обладнання: презентація книжок і фотоматеріалів, присвячених В. Г. Короленкові; текст повісті «Сліпий музикант» у перекладі Ф. Гавриша.

Підготовка учнів до уроку: група учнів-«біографів» з допомогою Інтернету та довідникової літератури готують повідомлення про літературні музеї В. Г. Короленка в Україні, а також про цікаві факти його життя і творчості.

ХІД УРОКУ

Письменник повинен залишатися перш за все людиною.

Володимир Короленко

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Проблемна ситуація.

— Як ви розумієте такі поняття, як *совість, честь, милосердя, людяність*?

— Наведіть приклади життєвих ситуацій, де ви з ними зустрічалися.

— Що означають особисто для вас ці поняття? Чи є вони серед ваших життєвих цінностей?

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

В історії світової літератури є письменник, ім'я якого люди різних поколінь сприймали як утілення совісті, честі і милосердя. Це Володимир Галактіонович Короленко. Про нього письменник С. Залигін сказав так: «Не одне покоління сприймало Короленка і як свого вчителя, і як власну совість». Чому? Про це будемо говорити на уроці.

Як і М. Гоголь, В. Короленко писав російською мовою, але він багато років жив в Україні, був тісно пов'язаний творчими і дружніми зв'язками з українськими діячами культури, наша земля дала поштовх до написання багатьох його творів. Тут він жив свої останні роки, тут і похований... Михайло Коцюбинський писав: «Україна любила його...». І це дійсно так. А ми маємо відкрити для себе В. Короленка і теж полюбити його назавжди.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Повідомлення учнів-«біографів» про життя і творчість В. Короленка.

Володимир Галактіонович Короленко народився 15 липня 1853 р. в м. Житомирі в сім'ї судді, котрий походив зі старовинного роду українських козаків. 1866 року батька Короленка перевели на роботу до м. Рівного, де він помер через два роки. Сім'я опинилася в злидньому становищі. Дітей (Володимира, його двох братів і сестру)

виховувала мати Евеліна Йосипівна, полька за походженням. Короленко навчався в польському пансіоні, потім — у Житомирській та Рівненській гімназіях. Дитинство і юність майбутній письменник провів серед прекрасної української природи та народної культури. Вони наповнили його незабутніми враженнями, що знайшли відбиток у його творач.

Завершивши гімназійний курс зі срібною медаллю, Короленко поїхав до *Санкт-Петербурга*, потім — до *Москви*, де намагався отримати вищу освіту. То було дуже не просто, адже сім'я бідувала, і Володимир змушений був шукати заробітків. Незважаючи на труднощі, Короленко був дуже наполегливим, він займався самоосвітою, з юних літ почав створювати архів документів і різноманітних матеріалів, які використовував у своїй літературній праці.

Починаючи з середини 1880-х років у Росії, а потім і за її кордонами, виходили твори Короленка про життя знедолених і страждених. Він своїм палким словом боровся за справедливість для всіх людей, вселяв у них віру і надію на краще майбутнє. «Людина створена для щастя, як птах для польоту», — стверджував митець в оповіданні *«Парадокс»*. Чимало творів Короленка присвячено дітям, серед них — повість *«У поганому товаристві»* (1885), яка була видана під заголовком *«Діти підземелля»*. Містечко, яке змальовано в повісті, нагадує Рівне. Хоча Короленко жив далеко від рідного краю, багато його творів присвячено нашій українській землі: *«Ліс шумить»* (1886), *«Без язика»* (1895), *«У козаків»* (1901), *«Наші на Дунаї»* (1909) тощо.

2. Віртуальна екскурсія «Короленко і Полтава».

Останні майже 20 років свого життя В. Г. Короленко прожив у Полтаві. Він переїхав у це місто в 1903 р. Полтава славилася своїм культурним життям. На початку 1900-х років у Полтаві діяли 9 бібліотек, 5 клубів, краєзнавчий музей, відділ музичного товариства та ін. 1900 р. був відкритий театр, розрахований на тисячу місць. У ньому, крім сезонних труп, виступали такі відомі актори, як В. Комісаржевська, М. Савіна, М. Садовський, П. Саксаганський, І. Карпенко-Карий, М. Заньковецька, М. Кропивницький. Серед творчої інтелігенції Полтави були засновник українського реалістичного роману Панас Мирний та ініціатор пересувних художніх виставок академік живопису Г. М'ясоєдов та ін.

За даними дослідників, В. Г. Короленко створив величезний архів документальних матеріалів, без якого він не міг працювати. В архіві митця було понад 34 тисячі вирізок із 160 російських та іноземних газет. Вирізки були дбайливо упорядковані письменником за темами: «Адміністративні порядки», «Війна 1904–1905 років»,

«Губернатори», «Голод», «Державна дума», «Селянство», «До історії революції 1905 року», «До історії революції 1917 року», «Мораль» тощо — усього 48 рубрик.

У Полтаві до В. Г. Короленка відразу потягнулися представники інтелігенції. Приходили до нього й прості селяни, робітники. Двері його будинку завжди були відчинені для тих, хто потребував доброї поради, підтримки. Письменник ніколи не шкодував свого часу, щоб допомогти людям. Міське населення нерідко називало В. Г. Короленка «губернатором», поважаючи його як людину, котра завжди брала відповідальність на себе.

У 1903 р. в Полтаві відбулося відкриття пам'ятника генію української літератури — Івану Котляревському. Тоді Короленко гнівно засудив політику царського уряду, який заборонив виголошувати промови українською мовою. Він підтримав українських митців, котрі з'їхалися до Полтави в прагненні утвердити національну культуру. У статті «Котляревський і Мазепа» він став на захист пам'яті великих українців та української мови. Він писав: «Незаконно вислана за кордон мова Котляревського знову повернулася на місце свого народження, щоб його вітчизна знову змогла стати по праву духовним центром».

Після революції 1917-го року тисячі дітей стали безпритульними, бо Росія була охоплена громадянською війною. Короленко уболівав за долю безбачченків, тому в березні 1919 року він організував у Полтаві «Лігу порятунку дітей» (тобто союз, спілку). Ліга займалася постачанням дітям їжі та одягу, створенням лікарень, колоній, шкіл. Вже на кінець 1919 р. на Полтавщині знайшли притулок близько 10 000 дітей. Письменник вважав, що Ліга потрібна не лише дітям, а й дорослим, бо їхні серця мають відтанути від ворожнечі й наповнитися добром. Будинок Короленка, де він жив зі своєю сім'єю (дружиною і донькою), був відчинений для всіх, хто потребував прихистку й тепла. Навіть у лихі роки родина Короленка влаштуовувала в домі святкування новорічної ялинки для місцевих дітлахів. І нині в полтавському домі письменника, який з 1928 р. став Літературно-меморіальним музеєм (а 1946 р. його відновлено після війни) свято зберігають традиції митця. Щороку коло короленківської ялинки тут збираються діти, лунає сміх і спів... Музей Короленка живе добрим духом митця.

3. Розповідь учителя про історію створення повісті «Сліпий музикант».

У повісті знайшли відбиток спогади Володимира Короленка про матір (невипадково героїню звати Евеліна), перебування на Волині,

Житомирщині, Рівненщині, відвідування Почаївської лаври і Саровського монастиря (на Тамбовщині). Хоча твір уперше з'явився в газеті «Русские ведомости» 1886 року, письменник неодноразово повертався до нього, вводив нові епізоди й образи. Навіть у 1917 році він переробляв деякі сторінки повісті і писав про це одному зі своїх друзів: «Моїм головним художнім завданням було не тільки відтворення психології сліпого, а й відображення загальнолюдської мрії за ідеалом, туги за повнотою людського існування».

Дія повісті відбувається на заході сучасної України і охоплює період приблизно з кінця 1860-х до початку 1880-х років. У той час деякі українські землі належали Польщі. Автор пише про місце подій: «південно-західний край» (це стосовно кордонів тодішньої царської Росії). Батько Петра Попельського був багатим поляком, сільським поміщиком, а мати Ганна Михайлівна (уроджена Яценко) і дядя Максим (брат матері) належали до малоросійського роду (тобто походили з центральної України). Отже, в родині Попельських переплелися польська і українська лінії. Так було й в історії України.

4. Перегляд краєвидів і пам'яток культури Волині, Житомирщини, Рівненщини, які згадуються у творі.

5. Виразне читання і коментований переказ учнями уривків з першого розділу повісті «Сліпий музикант».

6. Робота з текстом першого розділу

Де відбуваються події повісті?

Назвіть членів родини Попельських.

Чому небезпечно було ставитися до сліпого хлопчика так, як ставилася його мати?

Що ви дізналися про дядю Максима? Чому він запропонував «жорстокий» спосіб виховання Петруся?

Поясніть слова дяді Максима: «У малого нема очей, згодом не буде ні рук, ні ніг, ні волі...».

7. Усне малювання.

Опишіть зовнішній вигляд і внутрішній стан Петруся Попельського в першому розділі повісті.

8. Проблемна ситуація.

Як краще виховувати дітей? Сформулюйте (*усно*) поради власним батькам.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Визначення жанру твору «Сліпий музикант».

Доведіть, що за жанром «Сліпий музикант» — це *повість*.

(У творі невелике коло персонажів, зображених у родинному колі й на тлі прекрасної української природи).

- Коментар учителя.

Короленко в підзаголовку визначив жанр твору як «*етюд*», що в перекладі з французької означає «вивчення», «дослідження».

- Підсумкова бесіда.
 - Визначте тему повісті «Сліпий музикант».
 - Як до Петруся Попельського ставилися його рідні?
 - Що найкраще було для становлення хлопчика?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Прочитати другий-п'ятий розділи повісті «Сліпий музикант».

УРОК № 40

Тема. Тема мистецтва у повісті «Сліпий музикант». Петро Попельський і Евеліна

Мета уроку. *Поглибити* уявлення учнів про сюжет і композицію повісті; *розкрити* тему мистецтва і образ митця у повісті «Сліпий музикант» В. Г. Короленка; *розвивати* вміння і навички характеризувати персонажів, пояснювати їхні вчинки і мотиви їхньої поведінки; *виховувати* прагнення духовного вдосконалення і пошуку смислу життя.

Обладнання: текст повісті «Сліпий музикант» у перекладі Федора Гавриша, ілюстрації до твору, уривки із кінофільму «Сліпий музикант» (режисер Тетяна Лукашевич, Росія, 1960).

Підготовка учнів до уроку: намалювати образи Петра Попельського і Евеліни.

ХІД УРОКУ

Людина народжена для щастя, як птах
для польоту...

Володимир Короленко

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Літературна гра «Портрет письменника».

На дошці підготовлений силует Володимира Короленка. До нього пропонуються «пазли» — окремі картки, на яких написані місця, де бував митець, ключові дати його життя. Учні мають назвати події із

біографії письменника відповідно до завдання на «пазлах». Правильні відповіді дозволяють відтворити на дошці «портрет».

- Бесіда за змістом першого розділу повісті «Сліпий музикант».
 - Хто із героїв поставлений у центрі оповіді?
 - Чим вирізнявся Петрусь Попельський серед інших дітей?
 - Як до нього ставилися його рідні й близькі?
 - Окресліть коло інтересів і захоплень хлопчика.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

У центрі твору «Сліпий музикант» поставлено сліпого хлопчика Петра Попельського. Його важкий шлях до відкриття світу зумовлює рух сюжету повісті. У творі йдеться про духовне випробування особистості, яка має знайти саму себе, сенс свого існування серед людей.

III. ОГолошення теми, епіграфу уроку.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Робота з підручником. Виразне читання фрагментів із VII глави другого розділу повісті.

2. Робота з текстом VII глави другого розділу повісті.

Чому Ганна Михайлівна придбала дорогий інструмент? Якою було її головна мета?

Чи справдилися сподівання матері?

Чому мати не змогла полонити творчу уяву хлопчика?

Поясніть поведінку дяді Максима («раптом різко застукав об підлогу своєю милицею»).

Йохим мовчки вийшов із приміщення. Які почуття, на вашу думку, переживав Йохим?

А які почуття були в душі Петруся Попельського, для котрого мати зробила такий цінний подарунок?

3. Робота з підручником. Виразне читання фрагментів із XII, XIII глав другого розділу повісті.

4. Творче завдання.

Розкажіть про стосунки Петруся Попельського і Йохима.

Як поставилася до захоплення сліпого сина мати? Розкажіть про це від її імені.

Що протиставлено в другому розділі повісті?

5. Компаративне завдання.

Порівняйте враження Петруся від мистецтва Йохима та його матері.

6. Переказ ключових епізодів із третього-п'ятого розділів.

7. Робота з текстом третього-п'ятого розділів.

Намалюйте словесний портрет шестирічного і дев'ятирічного Петруся. Як відбувалося його фізичне і розумове зростання? Хто сприяв цьому?

Розкажіть про стосунки сліпого і Евеліни.

Хто сприяв розширенню світогляду героя? Як саме?

Які зміни відбулися в душі Петра з часом?

Як ви розумієте слова Евеліни: «...в кожній людині, панове, свій шлях у житті». Чи визначили його Петро і Евеліна? Обґрунтуйте свою думку.

8. Творче завдання.

Розкажіть від імені Евеліни про зростання і пошуки Петруся Попельського (*завдання для дівчаток*).

Розкажіть від імені Петруся Попельського про його стосунки з Евеліною і його ставлення до неї (*завдання для хлопчиків*).

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Перегляд малюнків учнів та складання характеристик персонажів (Евеліни і Петруся Попельського) у вигляді «сенканів». Для характеристик учні мають використати іменники (3), прикметники (4), дієслова (5).

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Прочитати шостий-сьомий розділи повісті «Сліпий музикант» В. Г. Короленка та епілог твору. Дібрати цитати до характеристик образів Петра Попельського і Максима Яценка.

УРОК № 41–42

Тема. *Через Бога до мистецтва (Духовні шукання Петра Попельського. Образ Максима Яценка. Українська природа, народні традиції й образи)*

Мета уроку. *Розкрити* духовну еволюцію Петра Попельського в повісті «Сліпий музикант» В. Г. Короленка; *показати* роль Максима Яценка у становленні головного героя і пошуку ним смислу життя; *розвивати* вміння і навички виразного і ко-

ментованого читання, характеристики образів персонажів і визначення художніх засобів їх створення; *виховувати* ціннісні орієнтації учнів.

Обладнання: текст повісті у перекладі Федора Гавриша; світлини релігійних споруд і краєвидів Західної України, Контрактової площі в Києві (старі фото); репродукції картин «Сліпі» (1568) П. Брейгеля, «Сліпий» (1843) Т. Шевченка.

Підготовка учнів до уроку: група учнів-«краєзнавців» має підготувати інформацію про монастирі (1–2) Західної України, де могли б відбуватися події, змальовані в шостому розділі повісті «Сліпий музикант». У тому числі учні готують повідомлення про Почаївську лавру, куди Петро Попельський ходив разом з іншими сліпими.

ХІД УРОКУ

...є дещо незмінне і вічне, чому потрібно служити. Це непохитні маяки — істина, право, справедливість.

Володимир Короленко

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Бесіда за питаннями вчителя.
 - Розкажіть про дитинство Петра Попельського.
 - Що було незвичайного в образі цього героя?
 - Як Петро Попельський сприймав довколишній світ і людей?
 - Яку роль у становленні героя відіграли його рідні?
 - Розкажіть про стосунки Петра Попельського та Евеліни.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

Велике значення в становленні характеру Петра Попельського мало не тільки мистецтво, а й християнські цінності. Через Бога герой відкриває в собі те, чого він раніше не знав. У важкий період духовних пошуків Петро Попельський разом із сім'єю потрапляє до Н-ського монастиря, де зустрічає двох сліпих братів... Який це був монастир — автор точно не вказує, але ми можемо припустити, що це один із монастирів Західної України. Що ж відкрив для себе герой під час перебування у монастирі? Яким був його подальший шлях до Бога? Чи вплинули духовні пошуки на формування Петра Попельського як митця? Про ці проблеми будемо говорити на уроці.

- Короткі повідомлення учнів про монастирі Західної України (місія, де могли б відбуватися змальовані в повісті події).

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання учнями III глави розділу шостого повісті «Сліпий музикант» (за підручником).

2. Переказ прочитаного тексту.

3. Робота з текстом III глави розділу шостого повісті «Сліпий музикант».

Чому Евеліна непомітно залишилася біля Петра, коли він хотів поговорити з Єгорієм? Дайте оцінку її вчинкові.

Чого найбільше боялася Евеліна?

Поясніть, чому Єгорій став злим і відлюдькуватим.

4. Компаративне завдання.

Порівняйте образи Єгорія і Романа.

Порівняйте образи Єгорія і Петра Попельського.

5. Творче завдання.

Розкажіть від імені Евеліни про її почуття під час розмови Петра з Єгорієм.

Розкажіть від імені Петра Попельського, про що він міг думати дорогою під час повернення з монастиря.

6. Виразне читання IV, VIII глав шостого розділу повісті «Сліпий музикант» (за підручником).

7. Робота з текстом IV, VIII глав шостого розділу повісті «Сліпий музикант»..

Про що розповіла Евеліна дяді Максиму?

Що викликало стурбованість у них?

Прокоментуйте прислів'я, яке вжито дядею Максимом: «А втім, шила, як то кажуть, у мішку не сховаєш... Все ж де-небудь виткнеться...». Що неможливо було приховати від Петра?

Як дядя Максим вирішив рятувати Петра?

8. Проблемна ситуація.

Чому під час розмови біля сліпих жебраків дядя Максим назвав небожа прізвищем «Яценко»?

Яку роль відіграли мандри до Почаївської лаври у становленні Петра Попельського?

9. Робота з творами образотворчого мистецтва.

1568 р. видатний живописець Пітер Брейгель Старший (Нідерланди) намалював картину «Сліпі», яка втілює образ людства, що заблу-

кало в духовній пітьмі і не може знайти свій шлях. Вони спотикаються й падають... Обличчя сліпих потворні, бо вони втілюють не фізичні, а передовсім моральні вади. У Біблії сказано: «Облиште їх, вони — сліпі поводити сліпих; а якщо сліпий веде сліпого, то обидва вони впадуть у яму». Отже, художник стверджує, що людство повинно внутрішньо прозріти і знайти вихід. Про це пише у своїй повісті й Володимир Короленко.

Роздивіться картину П. Брейгеля Старшого «Сліпі» (1568). Які думки й почуття викликало у вас це полотно?

1843 р. Тарас Шевченко намалював образ сліпого бандуриста, який передував однойменній поемі. Український геній розкрив глибоку життєву драму народного митця, але водночас підкреслив у ньому й велику духовну силу, поетичне відчуття краси, яку він несе у світ.

Які почуття викликала у вас картина?

10. Виразне читання сьомого розділу і епілогу повісті «Сліпий музикант» (за підручником).

11. Перегляд старих фото Конtrakтової площі в Києві.

Коментар учителя: «*Контракти*» — київський ярмарок. Звідси утворилася назва Конtrakтова площа.

12. Робота з текстом сьомого розділу і епілогу повісті «Сліпий музикант».

Розкажіть про події, що сталися в житті Петра.

Як вони вплинули на його душевний стан?

Завдяки чому відбулося духовне зцілення Петра Попельського?

У чому головний герой знайшов сенс життя?

Як музика Петра Попельського впливала на людей?

У чому, на вашу думку, була сила його мистецтва?

Як ви зрозуміли слова дядя Максима: «...він прозрів і зуміє нагади щасливим про нещасних?»

13. Робота з рубрикою «Краса слова» (за підручником).

Найкращими описами в повісті Короленка «Сліпий музикант» є описи природи й музики. Для них письменник добирає найкращі барви й відтінки художнього слова. І вони справляють враження прекрасних живописних полотен, які глядачі можуть сприймати по-різному.

Знайдіть у творі пейзажі. Як вони змінюються? Які настрої (*персонажів, автора*) втілено в них? Визначте засоби художньої виразності (епітети, метафори, порівняння, персоніфікації тощо), які використовує митець для відтворення природи.

А ще знайдіть у творі фрагменти, де змальовано звучання музики. Які мелодії відтворено митцем з допомогою слова? Які прийоми допомагають письменникові розкрити вплив музики на людину?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Творче завдання.

Доберіть назви до кожного розділу повісті «Сліпий музикант».

Назвіть частини сюжету твору. Визначте моменти, які можна назвати кульмінаційними.

- Дискусія.

Що таке моральний вибір у житті? Який вибір роблять для себе головні герої твору (Петро, Евеліна, Максим)?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Написати твір на тему «Майбутнє Петра Попельського». Прочитати I–V розділи повісті-казки «Маленький принц».

УРОК № 43

Тема. Політ Сент-Екзюпері у ХХІ ст. (*Антуан де Сент-Екзюпері і його казка «Маленький принц».* Людські взаємини, моральні цінності у творі)

Мета уроку. *Познайомити* учнів із життєвим і творчим шляхом письменника; *розкрити* особливості його світогляду; *підготувати* до сприйняття філософської казки «Маленький принц»; *формувати* вміння самостійного пошуку матеріалу і його узагальнення, навички виразного читання, інсценування, вміння робити власні висновки й спостереження; виховувати активне ставлення до життя.

Обладнання: фотоекспозиція про А. де Сент-Екзюпері «Життя у небі і на землі»; виставка книжок митця; слайди із зображеннями Землі з високого польоту; «стіл письменника», на якому розкладені предмети-символи: модель літака, глобус, троянда, дитячий телефон, капелюх, філіжанка з кавою, ляльковий хлопчик, палац, зірка та ін.

Підготовка учнів до уроку: підготувати розповідь про цікавий факт із життя і творчості Сент-Екзюпері; група учнів-«акторів» готує інсценування «Сент-Екзюпері очима друзів»; один із учнів виконує роль Сент-Екзюпері.

ХІД УРОКУ

Він писав мудрі казки для дітей, які стають дорослими і розпочинають свій політ у майбутнє...

Андре Моруа

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Бесіда за питаннями вчителя.
 - Хто з вас літав у літаках? Розкажіть про свої подорожі літаком.
 - Які думки й почуття охоплювали вас, коли ви бачили згори нашу маленьку Землю?
 - Із якими б словами ви звернулися до людей усієї Землі?
- Слово вчителя.

Відомий французький письменник Антуан де Сент-Екзюпері не тільки писав цікаві художні твори, але й був пілотом. Він по-своєму бачив Землю і проблеми людей, які на ній живуть. Кожна людина Землі повинна знати цього митця, тому що його казка «Маленький принц» та інші твори спрямовані у майбутнє. Вони навчають нас берегти світ, у якому ми живемо.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Прослуховування «Зоряної симфонії» у виконанні ансамблю «Спейс». На екрані демонструються слайди із зображенням Землі з високого польоту.
 - Учень-Сент-Екзюпері (у формі льотчика).

«Як сумно жити!.. Так сумно, що у мене з'являється бажання бігти, летіти хтозна-куди, та головне — від самого себе і стати іншим... Мені так потрібно бути вільним. Я люблю політ і ризик. Але говорити про це — марна справа. Ви не можете уявити собі тієї миті, коли більше не боїшся ані аварії, ані туману, ані високих гір під собою. Мотор може відмовити — нехай! Ти впевнений, що з тобою нічого не трапиться. Я люблю політ... Але люблю вдень, а вночі мені дуже самотньо й шкода самого себе. Після польоту в серці глибокий щем, який так і не змогла вилікувати висота...»

Слово вчителя.

Так писав Антуан де Сент-Екзюпері в одному зі своїх останніх листів. Понад усе він любив життя, яке намагався зробити яскравим і неповторним. Але це було можливо лише в небі. А на Землі панували інші закони. Сент-Екзюпері відчував, що люди поступово віддаляються одне від одного, стають жорстокими, не бачать

красу... Письменник щодня піднімався в небо, щоб відчути пульс життя, подивитися згори на Землю і на людей, усвідомити сенс їхнього існування. Проте, як він зазначав у щоденнику, найважчий політ — це політ над собою. Людина — це безмежний космос, що потребує особливого дослідження. І митець прагнув розгадати таємницю: хто ж ми такі і куди прагнемо?

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. «Сторінки життя і творчості Сент-Екзюпері». Повідомлення учнів, які супроводжуються коментарями вчителя. Кожна «сторінка» має свої символи.

Сторінка перша. Дитячі роки А. де Сент-Екзюпері (символи — палац, ляльковий хлопчик, телефон, лис, троянда)

Повне ім'я митця *Антуан Марі Жан-Батист Роже де Сент-Екзюпері* свідчить про його належність до старовинного дворянського роду, що мешкав в одному з міст Франції — Ліоні. Хоча Сент-Екзюпері рано втратив батька (граф Жан де Сент-Екзюпері), дитячі роки залишили в серці митця добрі спогади. Діти (їх було п'ятеро) жили в справжньому палаці (Сент-Моріс де Реман), де слухали казки матері (Марі де Фонколомб) про королів і принців, а потім самі вигадували про них різні історії. Антуан мав біляве кучеряве волосся, і сам був трохи схожий на маленького принца...

У 9 років Сент-Екзюпері змайстрував велосипед і телефон зі старих бляшанок. Пристрасть до всілякої механіки залишиться із ним на все життя. Пізніше будуть запатентовані кілька десятків його винаходів. А ще він мріяв у дитинстві стати садівником. «Я був народжений, щоб стати садівником», — писав митець. За його словами, садівник — це той, хто вирощує не просто квіти, а красу й гармонію. При тому дуже шкодував, що немає садівників, які б плекали людські душі. Можливо, саме тому він вирішив стати письменником.

Сторінка друга. Професійне становлення (символи — капелюх, літак, філіжанка з кавою)

Після закінчення школи й кол'їжу Сент-Екзюпері поїхав до Парижа, де навчався в Академії мистецтв на відділенні архітектури. 1921 р. став вирішальним у його житті. Він потрапив у призов до французької армії й записався до авіаційного полку. Антуан склав екзамени на керування літаками, з якими була пов'язана його май-

бутня професія. Літав на поштових авіалініях. Випробовував нові літаки, здійснюючи далекі перельоти. Був і військовим льотчиком. 15 разів потрапляв в аварії, але знову й знову піднімався в небо, бо там він відчував себе вільним і щасливим. Його посилали працювати в найвіддаленіші куточки світу. В африканському містечку Кап-Джубі (нині Тарфая — на краю пустелі Сахари, у Марокко) Сент-Екзюпері був начальником аеропорту. Там він написав свій перший твір «*Південний поштовий*» (1929). А 1930 р. йому вручили високу нагороду Франції — орден Почесного Легіону за вагомий внесок у розвиток авіації. Сент-Екзюпері ніколи не припиняв польотів. На нього чекали Південна Америка, Індокитай, Іспанія, Росія, Лівія, Алжир... Звідти він привозив нові враження й сюжети для своїх творів. Незабаром його співвітчизники прочитали «*Нічний політ*» (1931), відзначений французькою премією «Феміна». 1938 р. вийшов друком роман «*Планета людей*», нагороджений Великою премією Французької академії. Якось повертаючись із Нью-Йорку, Сент-Екзюпері потрапив в аварію у Гватемалі, після якої довго не міг одужати.

4 вересня 1939 р., після оголошення війни Франції з боку фашистської Німеччини, Сент-Екзюпері одразу з'явився на місце мобілізації й добився призначення в діючу військову частину. Письменник-патріот здійснював бойові польоти, рятуючи дорогу його серцю Францію. За мужність і героїзм він був нагороджений «Військовим хрестом». Утім, Францію тоді захопили нацистські війська. Сент-Екзюпері не захотів жити в окупованому Парижі й виїхав до Нью-Йорка, де написав свою знамениту повість-казку «*Маленький принц*» (1942).

Сторінка третя. Друзі (символ — глобус із прапорцями)

Повість «Маленький принц» присвячена другу Сент-Екзюпері — *Леонові Верту*. Це єврейський критик, журналіст, письменник, який під час Другої світової війни зазнав переслідувань. Присвята твору саме цій людині — не тільки данина дружбі, а й сміливий виклик автора нацизму і антисемітизму.

У Сент-Екзюпері було багато друзів. Він відзначав на глобусі прапорцями місця, де він зустрів друзів.

2. Інсценізація «Сент-Екзюпері очима друзів».

Жорж Пелісьє: «Колись ми із Сент-Екзюпері посварилися через... молекули! Ми часто сварилися, обговорюючи абстрактні теми. На другий день я знайшов записку біля дверей: «Друже, пробач мені, я скрізь винний...» Поруч був намальований маленький принц із широко розкритими руками, який каже: «Вибач мені!».

Дідьє Дора: «Коли Сент-Екзюпері служив у Кап-Джубі, він викупив з неволі чорношкірого раба, бо сам не терпів насильства, тим більше не міг дивитися, як страждає інша людина».

Рене Деланж: «Одного разу Сент-Екзюпері був цілий день на радіо посту в Касабланці. Він чекав повідомлень від свого друга Гійоме. Через двадцять годин радист прочитав йому: «Потрапили в піщану бурю». Сент-Екзюпері вийшов із радіорубки, взяв автомобіль і поїхав до дружини Гійоме. Щоб вона не хвилювалась, він узяв квитки на вечірній сеанс у кіно, а сам поспішив на аеродром. Через деякий час повернувся до неї і сказав: Анрі повернувся. Він трохи затримався через вітер». Він був дуже чуйним другом».

Леон Верт: «Дружною із Сент-Екзюпері можна було дихати, як повітрям з гірських висот. Без цього повітря не можна було жити...»

3. «Сторінки життя і творчості Сент-Екзюпері» (продовження).

Сторінка четверта. Останній політ (символ — браслет)

Коли 1943 р. була надрукована казка «Маленький принц», пілот знову повернувся до французького війська. Тепер він опановував швидкісний літак «Лайтнінг Р-38». 10 липня 1944 р. Антуан написав своєму товаришу Жану Пелісьє: «Хочеться, щоб ця жахлива війна якнайшвидше закінчилася. У мене так багато справ після війни». Але 31 липня 1944 р. Сент-Екзюпері вилетів з аеродрому Борго на острові Корсика в розвідку і — не повернувся... Тривалий час ніхто не знав, де і як загинув Сент-Екзюпері. Тільки 1998 р. хтось із рибалок поблизу міста Марсель знайшов у морі браслет із написом імені дружини Сент-Екзюпері (Консуело) та адресою видавництва в Нью-Йорку, де виходили книжки митця. 2003 р. у цьому районі Середземного моря було знайдено уламки літака пілота.

4. Віртуальна екскурсія «Музеї Сент-Екзюпері у світі».

У наш час творчість А. де Сент-Екзюпері є співзвучною духовним пошукам різних народів. Тому музеї письменника відкрито в різних куточках світу — у Хаконі (Японія), Капхен (Корея), Ульяновську (Росія) та інших містах. У Ліоні, де минули дитячі роки письменника, щодня на честь митця піднімаються в небо літаки з Міжнародного аеропорту, названого його іменем. У Франції, де минули його дитячі роки (Сент-Моріс де Реман), створено музей і культурний центр. А ще на вшанування пам'яті А. де Сент-Екзюпері та його героя названо астероїди, гірські вершини, зірки.

5. Робота з підручником. Виразне читання учнями молитви Сент-Екзюпері (рубрика «Цікаво знати»).

6. Розповідь учителя про історію створення «Маленького принца».

1935 р. під час перельоту Париж-Сайгон Сент-Екзюпері потрапив в аварію у Лівійській пустелі, що розташована в північно-східній частині Сахари (Африка). Враження від тієї аварії, а також випробування, що випали на долю Європи під час фашистської навали, спонукали письменника замислитися над долею світу й спільною відповідальністю людей за Землю. 1942 р. він писав у своєму щоденнику: «Я турбуюся за моє покоління, яке позбавлене духовного змісту. Отримавши бари, ресторани, автомобілі, гроші, воно веде стадне існування, у ньому немає людяності. Існує лише одна проблема, одна-єдина у світі — повернути людям їхню моральну сутність, духовні турботи». Сент-Екзюпері створював повість-казку в жахливий час — час фашистської навали. Проте він боровся проти насильства словом і «дитячими» малюнками, які до свого твору він створив власноруч.

7. Слово вчителя.

Коли читаєш «Маленького принца», серце огортає сум уже з перших сторінок книжки. Ніхто ніколи не розумів пілота. І в пустелі він опинився зовсім один. Самотнім почувався і Маленький принц, що прийшов із далекої планети. Таке враження, що вони обидва загубились у просторах Усесвіту. Довкола — лише пустеля, що є втіленням духовної порожнечі, відчуження... Але навіть тоді, коли здається, що зовсім немає надії, завжди знайдеться той, хто тебе зрозуміє.

8. Виразне читання учнями I–II розділів твору (за підручником).

9. Робота з текстом.

— Чого прагнув пілот у дитинстві?
— Як ставилися до його мрій і малюнків дорослі?
— Як пілот переживав нерозуміння з боку інших? Наведіть відповідні цитати.

— Що свідчить про те, що пілот і маленький принц є близькими по духу?

— Як автор характеризує казкового героя?
— Визначте основну антитезу твору, що виявилася в перших розділах.

10. Виразне читання учнями IV–V розділів твору (за підручником).

11. Робота з текстом.

Що ви дізналися про планету маленького принца? Як він ставився до неї?

Що втілює образ баобабів?

Чому сумував і чого найбільше боявся пілот?

12. Усне малювання.

Якими ви уявляєте образ маленького принца і пілота?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Підсумкова бесіда.
 - У чому полягає значення прийому зустрічі пілота із казковим маленьким принцом?
 - Які цінності втілено в образі маленького принца?
 - Як ви вважаєте, чи випадково Сент-Екзюпері написав цю казку під час Другої світової війни (1942 р.)?
 - Чи може художня література виступити проти війни?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Прочитати VI–XVI розділи повісті-казки «Маленький принц». Намалювати образи «дорослих» (2–3 за вибором).

УРОК № 44

Тема. «Ці дорослі — такі дивні люди» (*Зображення людства у повісті-казці А. Де Сент-Екзюпері «Маленький принц». Художні образи твору*)

Мета уроку. *Виявити* особливості сюжету і композиції повісті-казки «Маленький принц»; *проаналізувати* зміст VI–XVI розділів; охарактеризувати образи «дорослих» і засоби їх створення у казці; *розвивати* вміння і навички виразного читання, аналізу тексту, характеристики персонажів; *виховувати* моральну позицію учнів, усвідомлення відповідальності за долю світу і людства.

Обладнання: малюнки А. де Сент-Екзюпері до казки, малюнки учнів; фрагменти кінофільму «Маленький принц» (*Франція, 2010*).

Підготовка учнів до уроку: інсценування окремих сцен твору (*зустрічі маленького принца із «дорослими» — королем*).

ХІД УРОКУ

Існує лише одна проблема, одна-єдина у світі — повернути людям духовну сутність, духовні турботи.

Антуан де Сент-Екзюпері

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Вправа «Веселка вражень».

На дошці на фоні веселки написані ключові етапи життя і творчості А. де Сент-Екзюпері. Учні мають дати розгорнуті відповіді на завдання, які зазначені на різних кольорах. (*Можливі завдання: дитячі роки, пригоди Сент-Екзюпері-пілота, боротьба проти фашизму, 1942 рік, 1944 рік тощо.*)

- Бесіда за змістом I–V розділів.

— Які почуття у вас виникли, коли ви вперше прочитали казку «Маленький принц»?

— Розкажіть про зустріч пілота і маленького принца.

— Що ви дізналися про головних героїв твору?

— Чому пілот відчував сум?

— Опишіть планету маленького принца. Як він ставився до неї?

— Які риси характерів героїв виявилися у перших розділах твору?

— Які малюнки автора відображають відчуженість, самотність людини у світі?

- Проблемна ситуація.

Чому саме дитина постає в центрі твору «Маленький принц»?

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

У повісті-казці «Маленький принц» протиставлені два світи — дорослі й діти. Але не за віковими ознаками (адже пілот теж доросла людина, утім, він зберіг дитячу душу), а за їхніми уявленнями та ідеалами. Для дорослих більш важливими є власні справи, влада, багатство, честолюбство. А дитяча душа прагне іншого — взаєморозуміння, дружби, радості, краси. За допомогою антитези (дорослі і діти) розкривається основний конфлікт казки — зіткнення двох систем цінностей: справжніх і фальшивих, духовних і химерних. Надалі ця антитеза поглиблюється. Залишивши свою планету, маленький принц зустрічається з різними «дивними» дорослими, яких він не може зрозуміти. Отже, які ж вони, ці дорослі?.. Про це йдеться на сторінках твору.

III. ОГолошення теми, епіграфу уроку.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Переказ сюжету за розділами VI–IX.

2. Робота з текстом розділів VI–IX

Яку єдину розвагу мав маленький принц?

Які почуття він переживав, коли милувався заходом сонця?

З'ясуйте їх причину.

Опишіть квітку, яку дуже любив маленький принц. Як він ставився до неї?

Чому маленький принц залишив свою планету? Як він готувався до відльоту?

3. Слово вчителя.

Основою композиції повісті-казки «Маленький принц» є прийом мандрівки та діалоги. Зустрічі маленького принца з «дорослими» відтворюють загальну картину існування людства, яке втратило моральні цінності.

4. Виразне читання в особах (або інсценування) розділів X–XI.

5. Робота з текстом X–XI розділів.

— Що видалося дивним маленькому принцові?

— Як ви думаєте, чому образи дорослих не мають імен?

— Які людські вади втілюють образи короля та честолюбця?

6. Творче завдання.

На підставі розділів X, XI, XII, XIII, XIV, XV, установіть, що уособлюють образи дорослих у повісті-казці. Доповніть таблицю цитатами з тексту.

Дивний світ дорослих

№ розділу	Кого зустрів маленький принц	Що уособлює цей образ (вади людей чи суспільства, ідеї)	Ключові цитати, вислови персонажа
X	король		
XI	честолюбець		
XII	пияк		
XIII	бізнесмен		
XIV	ліхтарник		
XV	географ		

7. Виразне читання і переказ розділу XVI.

8. Робота з підручником (рубрика «Краса слова»).

Дорога привела казкового хлопчика на Землю. Визначення планети подано через ті образи, що раніше бачив казковий хлопчик і які здалися йому дивними. «Земля — планета непроста! На ній сто одинадцять королів (уключаючи, звісно, і негритянських), сім тисяч географів, дев'ятсот тисяч бізнесменів, сім із половиною мільйонів пияків, триста одинадцять мільйонів честолюбців, тобто майже два мільярди дорослих людей» (розділ XVI).

Як ви думаєте, чому саме так автор подає уявлення про Землю? Які вади, на його думку, є найпоширенішими на нашій планеті?

Які відчуття пережив маленький принц на Землі? Чому йому там знову стало сумно і самотньо?

9. Проблемна ситуація.

Дайте власний опис Землі, її духовного стану.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Складання опорної схеми.

Дорослі	Діти
гроші	дружба
кар'єра	краса
марнославство	чесність
влада	совість

- Проблемне питання.

До якого світу належить пілот — світу дорослих чи дітей? Аргументуйте свою думку.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Прочитати розділи XX–XXI повісті-казки «Маленький принц».

УРОК № 45

Тема. «Вода буває потрібна і серцю...» (*Філософський зміст повісті-казки «Маленький принц». Особливості жанру твору*)

Мета уроку. *Розкрити морально-філософські проблеми повісті-казки «Маленький принц»; визначити особливості жанру твору; виявити в ньому ознаки притчі, казки і повісті; поглибити уявлення учнів про художні образи; розвивати вміння і навички виразного читання, творчу уяву, зіставлення творів мистецтва; формувати свідоме ставлення до життя.*

Обладнання: малюнки А. де Сент-Екзюпері й малюнки учнів до твору; ілюстрації до повісті-казки «Маленький принц» сучасних художників світу (Н. Гольц, В. Єрко, Кім Мін Жі та ін.).

Підготовка учнів до уроку: інсценізації «Маленький принц і троянди» (за розділом XX), «Маленький принц і лис» (за розділом XXI).

ХІД УРОКУ

Найголовнішого очима не побачиш...

Антуан де Сент-Екзюпері

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Літературна гра «Кращий читач».

Учні поділяються на кілька команд. Вони складають одне для одного питання за біографією А. де Сент-Екзюпері і змістом казки «Маленький принц». Виграє та команда, яка складе найбільше запитань і дасть найбільше правильних відповідей.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

На початку твору пілот і маленький принц зрозуміли мову маляноків, а в кінці — мову сердець. І маленький принц нарешті усвідомив, що він не самотній у Всесвіті — у нього є друг. А пілот з допомогою хлопчика теж пізнав важливі істини: «Вода буває потрібна і серцю», «Найголовнішого очима не побачиш». Наприкінці розділу з'являється образ криниці, що втілює духовний зміст буття: «Було гарно, як на свято. Це була незвичайна вода. Вона народилася від довгої дороги під зірками, від рипіння корби, від зусилля моїх рук, приємна серцеві, як подарунок. Так у дитинстві, коли я був маленьким хлопцем, мені сяяли різдвяні подарунки — вогнями свічок на ялинці, музикою опівнічної меси, лагідними усмішками...» Цей образ увиразнює ідею відродження людяності, необхідності народження духовного світла в душі кожної людини. Як же йшли наші герої до цього світла?

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання в особах (або інсценізація) розділів ХХ–ХХІ (за підручником).

2. Робота з текстом розділів ХХ–ХХІ.

— Перекажіть близько до тексту розділ ХХ.

— Поясніть, чому заплакав маленький принц, опинившись у саду з квітучими трояндами.

— Які істини допоміг усвідомити маленькому принцові лис? Як він зрозумів їх?

3. Компаративне завдання.

Пригадайте народні казки, у яких є образ лиса (лисиці). Які фольклорні риси ввібрав у себе образ лиса в повісті-казці А. де Сент-Екзюпері? Яких нових ознак додав йому письменник? З якою метою?

4. Творче завдання (1–2 за вибором учня).

1) Які думки й мрії залишив на згадку про себе дорослому другові маленький принц? А всім нам?

2) Які уроки дав людству А. де Сент-Екзюпері у творі-притчі?

5. Евристична вправа «Троянда».

Які філософські проблеми порушуються у творі? (Відповіді учнів з допомогою вчителя узагальнюються у вигляді опорної схеми).

6. Коментар учителя.

У повісті А. де Сент-Екзюпері порушив морально-філософські проблеми: що таке суспільство, куди прямує людська цивілізація, як улаштований світ, місце людини в ньому та ін. У творі йдеться про необхідність повернення людям їхньої природної сутності, моральних орієнтирів, а також про пошук виходу з духовної темряви.

Словникова робота

Притча — повчальний алегоричний твір, у якому розповідь підпорядкована моралі, повчальному змісту.

Характерні ознаки притчі:

— розкриття загального (думок, ідей, цінностей, ідеалів) через конкретне;

— філософський зміст (актуальний для всіх часів, важливий для всіх і кожного);

— використання алегорій;

— прихований підтекст епізодів, образів, мотивів (його потрібно розгадати, розкодувати);

— проста, зрозуміла мова, насичена влучними висловами (афоризмами).

7. Робота з таблицею.

Традиції фольклору в повісті-притчі «Маленький принц»

Народна казка	«Маленький принц»
Фантастика (чарівність)	Фантастика має реальне підґрунтя (порушуються реальні проблеми людства, діють сучасні персонажі тощо)
Антитеза, розподіл персонажів на позитивних і негативних	У творі протиставляються «дорослі» і «діти», але письменник прагне розбудити дитячу душу в кожній людині, незалежно від її віку

Народна казка	«Маленький принц»
Мандрівка героя як основа сюжету і композиції	Мандри героя відбуваються не тільки на землі, а в масштабах Усесвіту
Боротьба добра і зла	У творі розкривається боротьба духовного й бездуховного начал у душі людини
Моральні проблеми	Письменник порушує не тільки моральні, а й психологічні проблеми (самотність та її подолання, пошук себе та свого місця у світі, прагнення знайти друга), і філософські проблеми (смысл існування людини і людства)
Алегоричні образи та ситуації	Не тільки окремі образи й ситуації, а й увесь зміст твору є алегорією буття сучасного людства, яке втрачає духовні цінності
Щаслива кінцівка	Фінал повісті відкритий, спрямований на продовження пошуку істини читачами

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Робота з ілюстраціями до твору.

До повісті-казки «Маленький принц» малювали ілюстрації художники різних країн. Ілюстрації малювали Ніка Гольц (Росія), Владислав Єрко (Росія), Кім Мін Жі (Корея).

Роздивіться малюнки. Розкажіть про епізоди, що відображено на них. Розкрийте їх підтекст. Що нового (свої роздуми) додали художники до змісту літературного твору?

- Підсумкова бесіда.

— Що ви дізналися про А. де Сент-Екзюпері як пілота та письменника?

— Поясніть, чому митець зробив головним героєм твору дитину.

— Якими постають «дорослі» у творі?

— Розкрийте підтекст образів: пустеля, астероїд В-612, троянда, баобаби, лис, криниця.

— Які проблеми порушуються в повісті?

— Визначте філософський зміст твору.

— Назвіть ознаки притчі в повісті А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц».

- Творче завдання.

1) Придумайте сюжет розділу про зустріч маленького принца з героями нашого часу. Можливо, з вами... Про що б ви поговорили з ним?

2) Разом зі своїм однокласником (однокласницею) складіть і озвучте діалог із маленьким принцом (12–14 речень).

3) Придумайте сюжет розділу про зустріч маленького принца з принцесою.

- Слово вчителя.

Маленький принц повернувся на свою планету. Але він подарував пілотові на згадку зірки, що сміються. В образі зірок утілено вищий смисл існування, який шукає кожна людина. Маленький принц пообіцяв пілотові, що коли той буде дивитися на небо, він буде бачити веселі мерехтливі вогники.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Намалюйте карту подорожей маленького принца.

УРОК № 46

Тема. Контрольна робота. Різномірневі тести
(тема «Людські стосунки»)

Мета уроку. *Перевірити* знання учнів з теми «Людські стосунки»; навчити виконувати тестові завдання різних типів (відкриті й закриті), встановлювати смислові відповідності, використовувати набуті знання на практиці; *розвивати* вміння і навички письмового зв'язного мовлення; *виховувати* любов до художнього слова.

Обладнання: зошит для контрольного оцінювання (автори О. М. Ніколенко, Р. А. Бекерська).

Підготовка учнів до уроку: повторити за підручником матеріал теми «Людські стосунки».

ХІД УРОКУ

I. ПІДГОТОВКА ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.

Вступне слово вчителя про правила виконання тестових завдань.

II. ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ УЧНЯМИ.

(У «Книжці для вчителя» як зразок наведено один із варіантів контрольної роботи.)

Контрольна робота № 5

I варіант

Завдання 1–6 мають по чотири варіанти відповіді, серед яких лише **ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ**. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

1. Хамелеоном (у переносному значенні) в оповіданні А. Чехова можна назвати

- А Хрюкіна
- Б Прохора
- В Очумелова
- Г Єлдіріна

(0, 5 бала)

2. Письменник, який описував життєві випробування золотошукачів на півночі Канади

- А Володимир Короленко
- Б Антуан де Сент-Екзюпері
- В Джек Лондон
- Г Антон Чехов

(0, 5 бала)

3. Тема «маленької людини» розкрита у творі

- А «Маленький принц»
- Б «Хамелеон»
- В «Жага до життя»
- Г «Сліпий музикант»

(0, 5 бала)

4. Твір, у якому важливу роль відіграє мистецтво — музика, що допомагає головному героєві змінити своє життя

- А «Хатина дядька Тома»
- Б «Товстий і тонкий»
- В «Маленький принц»
- Г «Сліпий музикант»

(0, 5 бала)

5. Хто кому сказав на прощання: «*Ось мій секрет. Він дуже протий: добре бачить тільки серце. Найголовнішого очима не побачиши*».

- А Біл своєму товаришеві («Жага до життя»)
- Б Том Елізі («Хатина дядька Тома»)
- В Дядько Максим Петрові Попельському («Сліпий музикант»)
- Г лис маленькому принцові («Маленький принц»)

(0, 5 бала)

6. Засіб словесного і малярського мистецтва, якому властиві особлива змістова наповненість, важлива композиційна та характерологічна функції; який дозволяє виявити ціле через часткове,

- А іронія
- Б гумор
- В деталь
- Г підтекст

(0, 5 бала)

Завдання 7–9 передбачають установаження відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і зробіть позначки (+) у таблицях відповідей на перетині відповідних колонок і рядків.

7. Установіть відповідність

Письменник

- 1 А. П. Чехов
- 2 Дж. Лондон
- 3 В. Г. Короленко
- 4 А. де Сент-Екзюпері

Факти біографії

- А Він народився у м. Житомирі, жив у м. Рівному, потім переїхав до Росії, понад 20 років жив у Полтаві.
- Б Він був не тільки письменником, а й пілотом, який здійснив під час Другої світової війни чимало бойових вильотів, а також написав філософську повість-притчу.
- В Він був майстром короткого оповідання. У м. Ялті, де він провів останні роки, створено музей на честь митця.
- Г Він народився у с. Великі Сорочинці, у багатьох творах оспівував Україну, її прекрасну природу і традиції.
- Д Він мандрував просторами Півночі у пошуках скарбів, але хоча й не розбагатів, знайшов там сюжети й образи для своїх творів.

(2 бала)

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

8. Установіть відповідність

Твір

- 1 «Хамелеон»
- 2 «Жага до життя»
- 3 «Маленький принц»
- 4 «Сліпий музикант»

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

Художня деталь

- А сірники
- Б сопілка
- В капелюх
- Г шинель
- Д орден

(2 бали)

9. Установіть відповідність

Твір

- 1 «Говстий і тонкий»
- 2 «Маленький принц»
- 3 «Жага до життя»
- 4 «Сліпий музикант»

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

Уривок

- А *Уже тижнів зо два він не лічив днів, знав тільки, що зараз кінець липня або початок серпня, і що, отже, сонце сідає на північному заході.*
- Б *З крамничок витикаються заспані фізіономії, і скоро коло поліниці, ніби з-під землі, збирається натовп.*
- В *Приятелі тричі поцілувалися та поглянули один на одного очима, зволоженими слізьми. Обидва були приємно ошелешені.*
- Г *Кожному, хто чув цю прекрасну пісню в належному виконанні, напевно, запав у пам'ять її старовинний мотив, високий, протяжний, мовби оповитий смутком історичного спогаду.*
- Д *Я зовсім не хочу, щоб мою книжку читали задля розваги. Мені стає так боляче, коли я згадую свого маленького друга й розповідаю про нього... Я намагаюсь розповісти про нього, щоб не забути його. Це сумно, коли забувають друзів. Не кожен має друга.*

(2 бали)

Завдання 10 вимагає розгорнутої відповіді на питання (*обсяг письмової відповіді обмежений кількістю рядків*).

10. Доведіть, що маленький принц уміє бути справжнім другом.
(3 бали)

УРОК № 47

Тема. Урок позакласного читання. Люди і ляльки (*Юрій Олеша і його роман «Три товстуни»*)

Мета уроку. *Поглибити* знання про літературну казку, її сюжет і композицію; *навчити* визначати художню своєрідність твору, висловлювати власне враження і ставлення до зображених подій; *розвивати* творчу уяву, зв'язне мовлення, асоціативне мислення; *виховувати* потребу до самостійного читання, емоційного сприйняття і активного осмислення літературного твору; *виховувати* моральні якості на прикладі позитивних героїв.

Обладнання до уроку: фрагменти з кінофільму «Три товстуни» (Росія, режисер О. Баталов, 1966), мультфільмів «Три товстуни» (Росія, режисери З. Брумберг, В. Брумберг, 1963), «Розлучені» (Росія, режисер М. Серебряков, 1980); ілюстрації до роману М. Добужинського (1928), Л. Владимирського (1981), М. Бичкова (1989).

ХІД УРОКУ

Ніяке серце — ні залізне, ні крижане, ні золоте — не може замінити людині просте, справжнє людське серце.

Юрій Олеша

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Бесіда за питаннями вчителя.
 - Назвіть письменників, життя і творчість яких пов'язані з Україною.
 - Які літературні музеї в Україні ви знаєте? Які відвідали?
 - Творчість яких зарубіжних письменників знайшла відображення у музеях України?

- Слово вчителя.

Юрій Карлович Олеша (1899–1960) народився в Україні, у місті Кіровограді. Дитинство та юність письменника минули в Одесі. Це місто на березі Чорного моря Юрій Олеша вважав кращим у світі. Рідною мовою письменника була польська, нею він почав писати вірші ще у гімназії. Нащадок старовинного шляхетного роду в дорослому житті зазнав багато випробувань бідністю, невизнанням, неподілимим коханням. Але попри всі прикрощі долі, Юрій Олеша, як справжній казкар, вірив, що добро завжди повертається до доброго серця, а зло залишається з тим, хто його породив. Першим твором, який зробив молодого письменника відомим, став роман-казка «Три товстуни». Перше видання твору було проілюстровано художником Мстиславом Добужинським. Успіх книжки і велика любов письменника до театру сприяли тому, щову 1930 році Ю. Олеша написав п'єсу з однойменною назвою. Ця яскрава вистава досі прикрашає сцени театрів багатьох країн світу. За мотивами казки створено мультфільми, кінофільми, балет, оперу. За своє життя Ю. Олеша написав небагато творів, але кожен із них був великою подією в літературі.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Робота з назвою уроку та епіграфом.
 - Поясніть значення слова «серце» в епіграфі уроку.
 - Хто з літературних героїв мав крижане, золоте, залізне серце?
 - Як ви розумієте протиставлення людей і ляльок (у назві уроку)?

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Проблемне питання:
 - Хто є головним героєм твору: Доктор Гаспар, дівчинка Суок, гімнаст Тібул, зброяр Просперо, а може – Три Товстуни (адже так називається твір)?

(У романі-казці кожен із перелічених персонажів є головним героєм певної частини твору – одного дня сюжетних подій. Три Товстуни є антитезою мужнім героям твору).

- Створення календаря подій твору (робота у групах).
 - Події першого з чотирьох днів записав доктор Гаспар Арнері. Інші дні опишіть самостійно. Визначте місце дії і головного героя дня.

День перший	День другий	День третій	День четвертий	
«Ремісники, рудокопи, матроси – весь бідний робочий люд міста повстав проти влади Трьох Товстунів. Гвардійці перемогли. Зброяра Просперо взято в полон, а гімнаст Тібул утік»				ЕПІЛОГ
Місто, Площа Зорі				
Тібул				

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Виразне читання і обговорення епізодів казки (розділ «*Неспокійний день доктора Гаспара Арнері*»). Перегляд фрагментів з мультфільму «Три товстуні» (Росія, режисери З. Брумберг, В. Брумберг, 1963).

– Як мешканці міста ставилися до влади Трьох Товстунів?
 – Розкажіть про втечу гімнаста Тібула Площею Зорі.
 – Хто є розповідачем подій казки? Як він ставиться до читачів? (Автор-розповідач постійно звертається до читачів, радиться із ними, пояснює події).

– Чому читачі дізнаються про події такого важливого дня від доктора Гаспара?

– Які риси характеру доктора Гаспара викликають повагу, а які – посмішку?

– У яких епізодах казки доктор Гаспар виявив справжню мужність і відвагу?

2. «Вікторина доктора Гаспара».

1.	Коли відбулися події першого дня казки?	<i>У червні</i>
2.	Скільки наук знав доктор Гаспар?	<i>Сто</i>
3.	Як звали його економку?	<i>Титонька Ганімед</i>
4.	Куди збирався піти вчений?	<i>До парку Трьох Товстунів</i>
5.	Що побачив доктор Гаспар з міської башти?	<i>Бій повстанців із гвардійцями</i>
6.	Що загубив доктор у цей день?	<i>Окуляри, капелюх, плащ, тростину й підбори</i>
7.	Як доктор сховав гімнаста Тібула?	<i>Перефарбував на чорношкірого</i>
8.	Скільки часу дали вченому, щоб пологодити ляльку наслідника Тутті?	<i>Одну ніч</i>

9.	Як доктор Гаспар потрапив у Палац Трьох Товстунів?	<i>Привіз ляльку-дівчинку</i>
10.	Яку винагороду попросив доктор за полагоджену ляльку?	<i>Відмінити страту повстанців і спалити плахи</i>

3. Виразне читання і обговорення епізодів казки (розділ «Лялька з добрим апетитом»). Перегляд фрагментів з кінофільму «Три товстуни» (*Росія, режисер О. Баталов, 1966*) або інсценування зустрічі Суок і Тутті.

— Як зустрічали ляльку в Палаці?

— Опишіть ляльку Суок, використовуючи порівняння з твору: «*подібно до балерини*», «*рожевою хмаринкою*», «*пливе по широкій тихій воді маленька корзинка з квітами*», «*як падіння пелюсток*».

— Охарактеризуйте Тутті. Чи сподобався він Суок? А вам?

— Якими постають Три Товстуни? Доберіть (із тексту) епітети і метафори до їхніх образів.

— Стисло розкажіть про події розділу «Звіринець».

4. «Вікторина дівчинки Суок».

1.	Які уміння допомогли Суок зіграти роль ляльки?	<i>Циркової акторки</i>
2.	Якого звіра взяв з собою визволений Просперо?	<i>Жовту пантеру</i>
3.	Хто розповів Трьом Товстунам про втечу зброяра?	<i>Пануга</i>
4.	Де знаходився підземний хід у Палаці?	<i>У великій каструлі кондитерської</i>
5.	Скільки кухарчуків працювало у кондитерській?	<i>Двадцять</i>
6.	Хто такий Туб?	<i>Учений</i>
7.	Чому він був покараний?	<i>Відмовився зробити залізне серце хлопчику Тутті</i>
8.	Яку таємницю про Тутті і Суок розкрив учений Туб?	<i>Вони були братом і сестрою</i>
9.	Що означає ім'я Тутті?	<i>Розлучений</i>
10.	Що означає ім'я Суок?	<i>Усе життя</i>

5. Творче завдання.

— Створіть гроно-схему якостей (ознак) людини і ляльки. Розподіліть персонажів твору на людей із серцями й ляльок із апетитом. Намалюйте карикатури на персонажів-ляльок.

Словникова робота

Карикатура — малюнок, що зображує кого-небудь (що-небудь) у навмисне спотвореному, смішному вигляді.

6. Узагальнення вчителя.

Свій твір Юрій Олеша починає сумно: «Часи чарівників минули», але подальша чарівна історія заперечує ці слова. Автор казки «Три Товстуні» створив яскравий, різнокольоровий казковий світ людей і ляльок, розрізнити яких не так просто, адже усі вони літають, танцюють, співають. Юрій Олеша створив справжній Цирк, головні герої якого — актори, ареною (чи сценою) для яких слугують міські вулиці, площі, палаци. Веселі й гнучкі, артисти понад усе цінують вірних друзів, улюблену справу й справедливість. Їхні живі серця повстають проти товстих володарів міста, для яких сенс життя полягає у смачній їжі, грошах і владі. Три Товстуні — це карикатура на людину, це потворні ляльки з розтягнутими шлунками. Письменник навчає, що найкрасивіша лялька не замінить товариства живої дівчинки, а потворних і безсердечних Товстунів слід гнати геть із циркової вистави та із життя.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Користуючись таблицею, визначте риси роману й фантастичної казки у творі Ю. Олеші.

Роман	Фантастична казка
Глибоке розкриття життєвих історій, різноманітних людських доль.	Незвичайність подій і образів.
Велика кількість персонажів.	Дивні перетворення персонажів і всього фантастичного світу.
Ускладненість сюжету.	Стрімкі й неймовірні повороти сюжету; чарівність предметів і явищ.
Зображення тривалого періоду життя героїв.	Зображення окремих епізодів, проміжку часу з життя героїв.
Широке коло проблем.	Обмежене коло проблем.

2. Конкурс «кухарчуків».

Установіть відповідність

Персонажі

Суок

Тутті

Улюблена страва

мармелад

пиріжок з печінкою

Тібул
Гаспар
миша тітоньки Ганімед
Три Товстуни

торт
компот
баранина з луком
яєчня
тістечка

2. Конкурс «Кольори казки».
Установіть відповідність

Персонажі, деталі

Метелики
Суок
Тібула
Варта у Палаці
Ремісники
Торт

Кольори

рожево-золотистий
сіро-зелений
чорний з жовтими пір'їнами
жовті й чорні трикутники
біло-рожевий
оранжевий з чорним

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Придумайте продовження історії Суок і Тутті.

ПОЕТИЧНЕ БАЧЕННЯ СВІТУ

УРОК № 48

Тема. Відображення японських уявлень про красу в поезії Мацуо Басьо. Хайку

Мета уроку. *Дати* уявлення про формування жанру хайку та його основні ознаки; *висвітлити* факти життя і творчості Мацуо Басьо; *навчити* виявляти специфіку японського уявлення про красу в хайку Мацуо Басьо; *розвивати* вміння і навички виразного читання, висловлювати враження від прочитаного, а також емоції й почуття, що виникли від зустрічі з поезією; *виховувати* інтерес і повагу до японської культури.

Обладнання: світлини із зображенням краєвидів Японії; портрет Мацуо Басьо.

Підготовка учнів до уроку: з допомогою Інтернету і довідникової літератури підготувати повідомлення про цікаві факти японської культури.

ХІД УРОКУ

Понад три століття ми прислухаємося до плюскоту жабки Мацуо Басьо...

Микола Лукаш

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Повідомлення учнів на тему «Що ми знаємо про Японію».

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

Життя Японії неможливо уявити без поезії. Одна з найдавніших традицій у цій країні — довіряти свої почуття й думки віршам. Поетичні рядки тут можна знайти скрізь: на картинах, дерев'яних ляльках, рушниках, серветках тощо. Коли цвіте сакура, усі японці стають поетами, приколюють папірці зі своїми віршами прямо до квітучих дерев або голосно декламують. З усіх майстрів японської поезії найвідомішим є Мацуо Басьо, про якого знають навіть найменші мешканці країни.

Мандруючи Японією, можна будь-де зустріти храми, пам'ятники й навіть просто камені, що позначають місця, пов'язані з життям Мацуо Басьо. Вони сповіщають про те, що тут такого-то року побував поет і на цьому місці склав таке-от хайку... Є навіть пам'ятник жабі, що стрибає в ставок.

На старім ставку
Жаба в воду плюснула –
Чули ви таку?
(Переклад Миколи Лукаша)

Уже понад три століття ми прислухаємося до плюскоту цієї маленької жабки... Мацуо Басьо писав про те, що природа завжди жива, а ми, її діти, мусимо бути мудрими до неї і до себе самих.

До речі, японці вважають це хайку жартівливим (*хоча нам, європейцям, так не здається*). Річ у тім, що до Мацуо Басьо жабку і старий ставок описували з допомогою звуків — скрекотання жабки. А в хайку Мацуо Басьо натомість скрекотання — повна тиша, і тільки кола на воді, які залишила по собі жабка... В оригінальному тексті це низка образів: простір ставку, стрибок жабки і — більш нічого... Мить, яка більше не повториться ніколи! Можна посміхнутися, а можна і замислитися...

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання учнями статті про життя і творчість Мацуо Басьо (за підручником).

Словникова робота

Дзен-буддизм — різновид буддизму.

Буддизм — давнє релігійно-філософське вчення, засноване на вірі в Будду й у духовне пробудження; поширене в Японії, Китаї та інших східних країнах.

2. Бесіда за прочитаним текстом.

— Розкажіть про таємницю імені і псевдоніму Мацуо Басьо.

— Ким був його батько?

— Як і де минули дитячі та юнацькі роки митця?

— Розкажіть про мандрівки письменника. У яких містах побував?

— Який жанр він розробляв?

— Розкажіть про останні роки митця.

— Яку роль відіграла філософія дзен у формуванні філософських поглядів Мацуо Басьо?

3. Віртуальна екскурсія до музею Мацуо Басьо в Токіо (з допомогою Інтернету або заздалегідь підготовленої презентації).

4. Слово вчителя.

Як же виник жанр хайку? У давнину в Японії була така традиція: вірш творив не один поет, а декілька. Одну частину вірша (із трьох рядків: 5+7+5 складів) співав чи проговорював перший поет, а наступну (із двох рядків: 7+7 складів) — виголошував другий, потім знову вступав третій, четвертий... Так могло тривати дуже довго. Ця давня гра у віршування називалася «*ренга*». Вона була довгою і складною, тому здебільшого була цікавою як забавка для освічених людей. Пізніше став популярним спрощений варіант «*ренги*», який називався «*хайкай-ренга*» або просто «*хайкай*». Пізніше три поетичні рядки набули самостійного значення. Так виник жанр *хайку*, якому надав довершеності японський поет Мацуо Басьо. Він наблизив хайку до життя простих людей.

Словникова робота

Хайку — традиційний жанр японської поезії; неримований вірш, що складається з трьох рядків: у першому — 5 складів, у другому — 7, у третьому — 5.

Характерні особливості жанру хайку:

- стислість;
- зв'язок життя або станів людини з природою;
- утілення краси природного й повсякденного;
- прийоми малювання словом (миттєві враження, зорові й звукові образи);
- підтекст;
- філософський зміст.

5. Робота з рубрикою підручника «Культура різних народів».

Поезія японців дуже не звична для нас, європейців. У ній немає рими, але має значення ритм (дуже простий), кількість складів і лако-нізм. А ще в Японії існують особливі поняття для позначення того, що ми називаємо красивим. *Сабі* означає красу давнини, те, на чому лежить відбиток часу (тому японці, наприклад, милуються давнім храмом або навіть каменем, який кілька століть пролежав в одному місці й покритися мохом). *Вабі* означає принадливість буденного, звичайного (тому для японців можуть бути красивими будь-яка польова квітка, рідне помешкання чи предмети вжитку і т. д.). А *шібуї* — це краса, у якій поєднуються природність і стримана вишуканість. Японці дуже цінують *неяскраву красу*, тобто не таку, що «кричить» про себе яскравими кольорами чи незвичайними ефектами, а навпаки — немовби приховану всередині, непоказну, але сповнену внутрішньої духовності й гідності. Японська поезія нерідко нагадує малюнок, створений тушшю лише кількома штрихами або на мокрому папері. Така поезія залишає великий простір для роботи уяви читача.

6. Слово вчителя.

Головне джерело поезії в Японії — це любов до природи, милування кожною її миттєвістю, відчуття єдності з будь-якою природною істотою чи явищем. Тому здавна в японській поезії використовуються так звані *сезонні слова*, що відповідають кожній порі року (весна — *соловей, павутиння, квіти вишні (персиків, сливи та ін.), жайворонок, метелик та ін.*; літо — *злива, зозуля, розквітлі півонії, спека, полудневий відпочинок та ін.*; осінь — *місяць, зірки, роса, збір урожаю, червоне кленове листя, хризантеми та ін.*; зима — *сніг, іній, лід, теплий одяг, вогонь та ін.*). У хайку Мацуо Басьо також є «сезонні слова», що розкривають не тільки стан природи, але і внутрішній стан людини.

7. Виразне читання хайку Мацуо Басьо в перекладах Миколи Лукаша (за підручником).

8. Творче завдання.

Знайдіть сезонні слова у хайку письменника. Яку пору року вони засвідчують?

Наведіть приклади вабі, сабі, шібуй у віршах Мацуо Басьо.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Вправа «Вільний мікрофон».

Яке враження справила на мене поезія Мацуо Басьо?

- Підсумкова бесіда.

— Як утворився жанр хайку?

— Доведіть, що хайку Мацуо Басьо мають національну специфіку і розкривають особливості японського світовідчуття (*на прикладі прочитаних творів*).

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Підготувати переказ статті підручника про життя і творчість Мацуо Басьо. Вивчити напам'ять 3–4 хайку (*за вибором учня*).

УРОК № 49

Тема. Зображення станів природи в ліриці Мацуо Басьо. Роль художньої деталі в його хайку. Підтекст

Мета уроку. *Поглибити* уявлення учнів про національну культуру і літературу Японії; *розширити* знання про творчість Мацуо Басьо і особливості індивідуального стилю митця; *познати* учнів з різними перекладами віршів митця; *розвивати* вміння і навички виразного читання, інтерпретації ліричного твору, аналізу образу ліричного героя, виявляти підтекст і художні засоби у хайку; *виховувати* любов до краси.

Обладнання: краєвиди японської природи, суголосні хайку Мацуо Басьо.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Літературне лото.

На картках написані ключові поняття японської культури та їх визначення. Учні мають установити відповідність між ними (хайку, ренга, дзен, буддизм, шібуй, вабі, сабі, сезонні слова та ін.).

- Гра «Ланцюжок розповіді».

Учні по черзі розповідають про Мацуо Басьо у хронологічній послідовності.

- Виразне читання напам'ять хайку Мацуо Басьо та визначення в них особливостей японської культури.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

Японська поезія сповнена натяків, недомовленостей та іносказань. Цей прийом японською мовою називається *юген* (словами сказати мало, а змісту висловити багато). Те, про що європеєць скаже відверто (що він любить і відчуває, чого прагне і т. д.), у японських віршах буде висловлено через *підтекст*, тобто не прямо, а через образи природи, зовнішні деталі тощо. Щоб зрозуміти такі вірші, треба вміти бачити красу в простих речах і природі, цінувати не матеріальне, а багатство внутрішнього життя.

III. ОГолошення теми, епіграфа уроку.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Виразне читання хайку в перекладі Геннадія Туркова (за підручником).

2. Вправа «Асоціації».

Які асоціації виникли у вас під час читання хайку? Створіть ланцюг асоціацій. Запишіть і поясніть їх.

3. Робота з текстом.

Які образи використовуються в прочитаних хайку?

Що, на вашу думку, означають ці образи?

Які роздуми й почуття вони викликають?

Розкрийте підтекст прочитаних хайку Мацуо Басьо?

4. Виразне читання хайку в перекладах Івана Бондаренка (за підручником).

5. Робота з текстом.

Які власні назви використовуються у прочитаних хайку?

Розкрийте пряме і переносне значення цих власних назв.

Яку роль у прочитаних вами хайку виконують образи природи?

6. Усне малювання.

Які картини постали у вашій уяві під час читання? Усно опишіть їх.

7. Творче завдання.

Знайдіть у прочитаних хайку Геннадія Туркова та Івана Бондаренка виразні деталі. Розкрийте їх прихований зміст і роль у тексті.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Підсумкова бесіда.

Дайте визначення хайку. Розкрийте його характерні ознаки на прикладі прочитаних творів.

У чому, на вашу думку, полягає цінність поезії Мацуо Басьо?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Створіть хайку за зразком віршів Мацуо Басьо.

УРОК № 50

Тема. Роберт Бернс. «Моє серце в верховині...». Ідея любові до батьківщини у вірші поета. Антитеза, елементи фольклору

Мета уроку. Висвітлити основні віхи життя і творчості Роберта Бернса, його внесок в культуру Шотландії; розкрити поняття «ліричний герой» і навчити характеризувати його образ у ліричному творі; розвивати вміння і навички виразного читання, розрізнення поетичних засобів, зіставлення оригіналу і перекладу твору; виховувати патріотизм, любов до рідної мови і національних надбань.

Обладнання: краєвиди Шотландії; портрети Роберта Бернса різних років; портрет українського перекладача Миколи Лукаша; мультимедійна презентація про життя і творчість поета.

Підготовка учнів до уроку: з допомогою Інтернету і довідникової літератури підготувати повідомлення про цікаві факти біографії Роберта Бернса; група учнів може взяти участь у підготовці (під керівництвом учителя) літературної композиції, присвяченій поетові.

ХІД УРОКУ

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Вступне слово вчителя.

Щороку 25 січня всі мешканці Шотландії готують святкову вечерю. Шотландці урочисто куштують національні страви, слухають гру на волінках і читають вірші. Два століття поспіль цю вечерю (її називають *Burns Night*) присвячують національному поетові Шотландії — Робертові Бернсу. Люди всією країною відзначають День народження великого патріота, чий заклик: «*Гей, шотландці!*»,

сповнює гордістю серце кожного, хто любить свою вітчизну і пишається її традиціями. Роберт Бернс — це поетичний голос Шотландії, яка майже два тисячоліття відстоювала свою незалежність.

II. ОГолошення теми, епіграфа уроку.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Розповідь учителя про Роберта Бернса.

Роберт Бернс народився і виріс у селі *Аллоуей* біля міста *Ейр* на Півдні графства *Ейршир*. *Вільям Бернс*, батько поета, для своєї великої родини збудував хатинку під солом'яною стріхою, трохи схожу на українську мазанку. Працьовитий і освічений фермер мріяв про заможне життя і гарну освіту для всіх сімох дітей, проте бідність і виснажлива сільська праця відривали дітей від навчання. Батько сам навчив дітей читати, писати і дав їм перші уроки християнської моралі. Мати *Агнес Браун* розповідала дітям шотландські легенди і казки, співала народні пісні. Незважаючи на значні перериви у шкільних заняттях, Роберт опанував французьку мову, латину, математику. Талановитий юнак скрізь знаходив поетичні теми. Твори юного Бернса вразили його співвітчизників щирістю почуттів і ритмами народної творчості. Митець узяв їх з пісень і балад свого народу і подарував усьому світові.

Перша збірка поета «*Вірші на шотландському діалекті*» (Poems in the Scottish Dialect) була видана 1786 року. Твори були написані шотландською народною мовою, яка на той час вважалася діалектом. Роберт Бернс захистив право рідної мови на існування і змусив увесь світ відчутти її красу, багатство і милозвучність.

Словникова робота

Діалект — різновид національної мови, засіб спілкування людей, об'єднаний спільною територією, культурними традиціями, соціальною спільністю тощо.

2. Літературна композиція.

Ведуча

Як Тарас Шевченко — для українців, Адам Міцкевич — для поляків, так Роберт Бернс для шотландців став символом нації, її співцем.

Ведучий

Роберт Бернс — поет, фольклорист, автор численних шедеврів англійською мовою. Але найголовніше — він палкий борець за незалежність шотландського народу.

Виходять хлопець у кілті й дівчина в картатій спідниці-шот-дандці.

Хлопець у кілті

Роберт Бернс — це поетичний голос Шотландії, яка майже два тисячоліття відстоювала свою незалежність.

Дівчина

Багато його творів були переробкою народних пісень або склалися на мелодію народних творів. Поезія Бернса проста, ритмічна й музична, не випадково в перекладах багато віршів звучать, як музика.

Виходить група дівчат.

1 дівчина

Дівчата, а як вам Робі Бернс? За своїми книжками нікого не бачить.

2 дівчина

Та він просто страшенний зануда! Не тільки читає, а все щось пише, пише.

3 дівчина

Але який він красень! Високий, стрункий. Коли він проходить, у мене серце просто вистрибує!

4 дівчина

А я вам скажу, що він просто задавака. Волосся відпустив, оці білі сорочки, як у лорда, а батько і дід із землі не вилазили. А сам що робить. Сьогодні вранці землю орав, сама бачила. Ходив, ходив за плугом, а потім кинув його і сів писати.

1 дівчина

Тихіше, сороки. Робі йде. (*Виходить Роберт Бернс.*) Робі, Робі, поговори з нами. Розкажи щось цікавеньке.

Роберт Бернс

Які ви красиві, дівчата, як маргаритки вранці. Якщо вам цікаво, я прочитаю свій вірш.

3 дівчина

Так, цікаво! Адже він, мабуть, про кохання...

Роберт Бернс

Любовь, как роза, роза красная,
Цветет в моем саду.
Любовь моя — как песенка,
С которой в путь иду.
Сильнее красоты твоей
Моя любовь одна.
Она с тобой, пока моря

Не высохнут до дна.
Не высохнут моря, мой друг,
Не рушится гранит,
Не остановиться песок,
А он, как жизнь, бежит...
Будь щаслива, моя любовь,
Прощай и не грусти.
Вернусь к тебе, хоть целый свет
Пришлось бы мне пройти!

Хлопець у кілті

Перший раз поет закохався в 15 років у Неллі Кілпатрик, милу дівчинку у білому накрохмаленому чепчику. Їй він присвятив перші вірші і написав у щоденнику: «Почалося Кохання і Поезія».

Дівчина

Але справжньою музою поета стала темноока Джин, донька місцевого багатія Армора. Їй 17 років, вона красива, горда, поривчаста. Джин Армор стала долею поета. Із нею він не розлучався до кінця життя...

3. Повідомлення учнів.

Вірші принесли поетові широке визнання, тому його запросили до *Единбурга* — столиці Шотландії. Певний час він намагався поєднувати світське життя, державну службу і літературну творчість. Однак невдовзі Роберт Бернс зрозумів, що для натхнення йому потрібне повітря рідного краю, любов і підтримка сім'ї. Він здійснив кілька подорожей гірською Шотландією і після того оселився на фермі *Еллісленд* з коханою дружиною *Джин* і дітьми. Роберт Бернс з радістю узявся знову за віршування. А ще він, як і його батько, мріяв поєднати здорову працю з духовним розвитком своїх дітей. Але ці плани не здійснилося. Сил і здоров'я у поета було вже мало, він полишив ферму і останні роки прожив у місті *Дамфріс*, де і був похований.

4. Перегляд мультимедійної презентації.

Музей Роберта Бернса в селі Аллоуей

Шотландці в національних костюмах

Перша збірка віршів Роберта Бернса 1786 року

Будинок, де прожив останні роки Роберт Бернс (*м. Дамфріс*)

Пам'ятник Роберту Бернсу (*м. Дамфріс*)

Мавзолей Роберта Бернса на цвинтарі Святого Михайла у м. Дамфріс

5. Робота з рубрикою підручника «Коментарі» (до вірша «Моє серце в верхльвині...»).

Шотландія складається з двох історико-географічних частин: *Хайлендс* (укр. «Верховина») і *Лоулендс* (укр. «Низовина»). Гірська частина — це суворий край з безлюдними долинами. З давніх-давен гори захищали країну від завойовників, давали притулок, їжу і водночас загартовували мужність і волю шотландців. З міцних горців вийшло чимало хоробрих воїнів, видатних дослідників, політиків, винахідників. Хайлендс вкритий лісами та гірськими річками. Поміж схилами розташовані озера, серед яких *Лох-Ломонд*, *Лох-Несс* (шотландською Loch — озеро).

6. Перегляд краєвидів Хайлендса.

7. Виразне читання вірша учнями вірша «Моє серце в верховині...» в оригіналі (за умови володіння учнями іноземною мовою) і в українському перекладі.

Словникова робота

Ліричний герой — головний образ, персонаж ліричного твору (як правило, віршованого), ліричне «я» поета.

На відміну від героїв повістей або романів, автор детально не змальовує ліричного героя, не називає його, а зображує лише його враження, настрої, думки. Ліричний герой може бути наближеним до автора своїми почуттями й роздумами, виявляти авторську точку зору, але отожнювати їх не можна. Якщо у автора є реальна біографія, ми знаємо факти його життя, то в ліричного героя особлива «біографія» — лірична, тобто така, що розкриває передовсім його внутрішній стан. Образ ліричного героя створюється з допомогою спеціальних художніх засобів, а саме: зображення переживань, настроїв, думок; зміни внутрішніх станів; вибір точки зору спостереження за природою, людьми; пейзаж; поетична мова (*епітети, метафори, порівняння, будова речень, повтори тощо*).

8. Робота з текстом.

— Якими ви уявили собі Шотландські гори — Хайлендс?

— Опишіть настрої ліричного героя, втілений у творі. Чи змінювався він протягом розвитку ліричного сюжету?

— Яким вам видається образ ліричного героя?

— Знайдіть контрасти у творі Роберта Бернса. Визначте їх роль у тексті.

Назвіть ознаки народної пісні у вірші Роберта Бернса.

9. Творче завдання (*для тих, хто володіє іноземною мовою*).

Знайдіть у тексті оригіналу описи природи. Виразно прочитайте їх і визначте в них епітети і метафори.

10. Слово вчителя.

Творчість Роберта Бернса високо цінували Тарас Шевченко і Леся Українка. Українською мовою твори поета перекладали Іван Франко, Павло Грабовський, Василь Мисик, Микола Лукаш, Микола Бажан. Українські поети втілювали своє розуміння поезії Бернса у перекладах. Івана Франка приваблювали мотиви національної самосвідомості, патріотизму, Миколу Лукаша — шотландські народні образи, для яких він шукав українські відповідники.

11. Компаративне завдання (*для тих, хто володіє іноземною мовою*).

1. Порівняйте оригінал і український переклад. Як перекладач Микола Лукаш відтворив народність оригіналу? Які українські слова (у тому числі діалектні, поетичні, емоційно забарвлені) він використав?

2. У вірші Р. Бернса багато протиставлень: батьківщина-чужина, гори-низини, світлі-темні фарби. Прочитайте переклади одного з ключових протиставлень вірша «My heart's in the Highlands»-«my heart is not here», яке українською звучить по-різному. Хто з перекладачів, на вашу думку, найкраще відтворив цей вираз?

My heart's in the Highlands, my heart is not here	
Моє серце в верховині, де б не був я сам. <i>Микола Лукаш</i>	Там, там моє серце, в захмарних краях! <i>Василь Мисик</i>
В горах моє серце, а сам я внизу. <i>Самуїл Маршак</i>	И, где бы я ни был, всем сердцем я там. <i>Юрій Князєв</i>

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Робота з рубрикою «Краса слова» (за підручником).
- Підсумкова бесіда.
 - Чому Роберта Бернса називають національним поетом Шотландії?
 - Розкрийте значення пейзажу у вірші «Моє серце в верховині...».
 - Охарактеризуйте ліричного героя поезії Роберта Бернса.
 - Визначте елементи пісні у творі «Моє серце в верховині...»
- Підсумкове слово вчителя.

Поетичний образ серця — це душа, пам'ять, мова ліричного героя, який назавжди залишив цей образ у горах. Ані чужина, ані

смерть не здатні розірвати цей союз. Роберт Бернс створив напро-чуд динамічний образний світ, який змінюється разом із настроями ліричного героя. Ми відчуваємо сум прощання, захоплення кра-сою, гордість за країну, прагнення високого польоту. Серце-душу він порівнює з оленем — символом гірської Шотландії. Микола Лу-каш у перекладі вірша використав образи вітру й сокола, які теж передають відчуття висоти і швидкості. Поміркуйте, де може зна-ходитися ліричний герой, коли на прощання оглядає Верховину?.. Спочатку він бачить гори, вкриті снігами, потім погляд спускається вниз і зосереджується на лісах і ріках, які об'єднують дві частини Шотландії. Точка зору ліричного героя охоплює весь гірський простір у русі, і це ще раз підкреслює безмежність його серця у любо-ві до рідної країни.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Підготувати переказ статті підручника про Роберта Бернса. Вив-чити напам'ять вірш «Моє серце в верховині...».

УРОК № 51

Тема. *«Я хочу бути вільною людиною...» (Генрі Лонгфелло. «Пісня про Гайавату». Відображення в поемі міфів тів-нічноамериканських індіанців. Елементи фольклору у творі)*

Мета уроку. *Розкрити* роль Генрі Лонгфелло для національної аме-риканської літератури; *висвітлити* ключові факти життя і творчості митця, історію створення поеми «Пісня про Гайава-ту»; *виявити* у творі елементи міфології і фольклору; *опра-цювати* сюжет першого розділу поеми «Пісня про Гайавату»; *розвивати* вміння і навички учнів аналізувати художній твір, виявляти в ньому ознаки різних жанрів; виховувати воле-любність і прагнення до миру.

Обладнання: мультимедійна презентація про життя і творчість Ген-рі Лонгфелло; портрет письменника; світлини із зображенням краєвидів США, американських індіанців.

Підготовка учнів до уроку: з допомогою Інтернету знайти інформа-цію про індіанців США, їхню історію, побут, вбрання тощо; підготувати усний журнал на тему «Лонгфелло — письменник, учений, поліглот».

ХІД УРОКУ

Америка і весь світ мають бути вдячні за те, що з глибини віків вилетів такий співучий птах...

Волт Вітмен

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- «Що ми знаємо про корінне населення США — індіанців?»
(повідомлення учнів)

Словникова робота

Індіанці, чи корінні американці, — люди, які першими переселились на територію Північної Америки до її відкриття та освоєння європейцями. Корінні мешканці Північної Америки жили племенами. Вони полювали, ловили рибу, обробляли землю. У XV столітті європейці, висадившись на континенті, підкорили місцеве населення. Індіанці постійно вели війни за своє визволення.

Сайт про індіанців Америки:

- Виразне читання учителем (*або учнем*) «Молитви про Стежку краси» індіанців Північної Америки.

*Щасливо у дощах рясних пройду,
Щасливо у хмарах густих пройду,
Щасливо стежкою краси я пройду,
Щасливо я пройду!*

Все попереду ? прекрасним будь.

Все позаду ? прекрасним будь.

Все, що нижче, ? прекрасним будь.

Все, що вище, ? прекрасним будь.

Все довкола ? прекрасним будь.

Піснею своєю красу пробуджуючи,

У красі завершую.

- Слово вчителя.

Письменник Генрі Лонгфелло глибоко вивчав життя американських індіанці. В одному з листів до матері він писав, що індіанці — «це народ, наділений великодушністю, щирістю, милосердям і чистотою релігійного духу, без будь-яких ознак лицемірства». Етнограф Скулкрафт у листі до Лонгфелло зазначав, що індіанця слід сприймати таким, яким він є насправді: «він — воїн на війні, дикун у помсті, стоїк у випробуваннях, росомаха у спритності й кмітливості, водночас він — зразковий батько і голова сім'ї, патріот своєї батьківщини,

любитель благородних справ, у своїй відданості мисливству добрих і людяний, скорботний біля могили друзів і родичів...». Співвітчизник Генрі Лонгфелло — поет Волт Вітмен писав: «Є в американських аборигенах, у їхніх найхарактерніших рисах, в усій їхній фізичній постаті щось дуже величне, дуже горде, що віддалено нагадує наш цивілізований ідеал...»

- Перегляд світлин із зображеннями краєвидів США та американських індіанців.
- Усне малювання (*учні описують зовнішній вигляд, деталі вбрання індіанців, умови їхнього життя і т. д.*).

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

Генрі Лонгфелло шанують в Америці як співця американської нації, ідей миру і єдності, як письменника, котрий мав, за словами Волта Вітмена, «поетичний погляд на світ». Лонгфелло глибоко вивчав індіанський фольклор, міфи, легенди та історію індіанських племен. У своїй поемі «Пісня про Гайавату» він відтворив історію, міфологію і фольклор індіанців. Водночас цей твір має дуже широкий зміст, важливий для всього світу, бо в ньому утверджуються ідеї миру і духовної єдності народу.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання статті підручника про життя і творчість Генрі Лонгфелло.

2. Виразне читання учнем листа Генрі Лонгфелло.

«Моє покликання — література, кожна моя думка спрямована до неї, душа палає. Не знаю, чи наділила мене природа талантом, але схильність до літератури вона в мене вклала. Я переконаний, що якщо я й стану знаменитим, то тільки завдяки своїм літературним творам. Я не можу відмовитися від думки, що той, хто направляє моль, сприяє процвітанню власної країни і робить людству неоціненну послугу.

Прикро за людство, якщо воно вже не здатне відчувати себе ображеним. Рабовласництво має бути знищене. Без цього не може бути миру, і я щиро молюся за це. Ми охоплені думкою про багатство і пошуки всіляких тілесних розваг, начебто наше тлінне тіло безсмертне і начебто ніяка духовна їжа не потрібна нашому розуму й серцю. Я хочу бути вільною людиною! Створюючи нашу літературу,

ми повинні робити її якомога більш своєрідною, національною і характерною для нас. Ми не будемо обмежувати наших поетів у виборі тем або місць зображення, але коли вони співають під сонцем Америки і малюють рідні краєвиди, нехай їхні картини будуть правдивими, тобто побаченими зсередини, а не в уяві».

3. Усний журнал «Лонгфелло — письменник, учений, поліглот».

Сторінка перша ***Найосвіченіша людина свого часу***

Генрі Лонгфелло був одним із найосвіченіших людей свого часу. Він володів дванадцятьма європейськими мовами, знав давньогрецьку, латину. Був ерудитом у багатьох галузях, особливо у мистецтві. Усе життя збирав книги, глибоко вивчав фольклор різних країн. Завдяки Лонгфелло американські читачі змогли познайомитися з «Божественною комедією» Данте, поезією Європи. Письменник мав вчені ступені в п'яти європейських та американських університетах, був членом російської Академії наук, іспанської Королівської Академії та інших наукових товариств.

Сторінка друга ***Лонгфелло — збирач індіанського фольклору***

Лонгфелло в студентські роки познайомився з фундаментальною працею Хеккельвейдера «Опис історії, побуту і звичаїв індіанських племен Пенсильванії та сусідніх штатів», яка вийшла 1819 р. Великий вплив справив на письменника і шеститомний довідник Генрі Скулкрафта «Історичні та статистичні відомості про минуле, сучасне і майбутнє індіанських племен Сполучених Штатів» (1851–1857). Скулкрафт був найкращим американським етнографом свого часу, багато років жив серед індіанців і чимало зробив для розвитку американської фольклористики. Тому його праця привернула увагу Лонгфелло.

Письменник не тільки знайомився з тогочасною літературою про життя і культуру індіанців, а й зустрічався з представниками індіанських племен. Так, 1849 р. він познайомився з вождем оджибеїв Ках-ге-га-гах-баухом, поетом і проповідником, чудовим співрозмовником і автором автобіографічної книги, що вийшла у Філадельфії в 1847 р. Легенди, які почув від нього Лонгфелло, були згодом використані ним у «Пісні про Гайавату».

Сторінка третя ***«Пісня про Гайавату» як національний епос***

Ще в студентські роки у Лонгфелло виник задум створення великої поеми, яка б розповідала про життя північноамериканських ін-

діанців. Втіленню цього задуму сприяло знайомство автора з історичними працями Хеккельвейдера і Скулкрафта. Він збирає легенди й міфи індіанського народу, вивчає побут корінного населення Америки, виїжджаючи на місця поселення індіанців.

Окрім індіанської міфології, історії та фольклору, митець спирався й на інші джерела, передовсім на літературні традиції Європи, чому сприяло глибоке знання мов і літератури. Величезне враження справила на Лонгфелло ісландська «Едда»; недаремно сам поет називав свою «Пісню про Гайавату» індіанською «Еддою», підкреслюючи цим бажання створити епос, подібний до скандинавського. З цікавістю справжнього поета-романтика Лонгфелло читає в оригіналі балади і саги древніх скальдів. Але найбільший вплив, за його словами, справила на нього «Калевала». У своєму щоденнику він писав: «Я у захваті від фінського епосу «Калевала». Він просто чарівний». Саме тоді остаточно склався план поеми про Гайавату. 22 червня 1854 р. у щоденнику з'являється запис: «Нарешті я склав план поеми про індіанців, план, який здається мені єдино правильним. Він полягає в тому, щоб поєднати їхні прекрасні легенди в єдине ціле. Я продумав і розмір вірша, який, на мій погляд, буде правильним для втілення такої теми — це розмір «Калевали», названий ученими «чотиристопним хореем». Письменник використовував також античну міфологію (в образі Гайавати можна знайти риси Орфея, Геркулеса, Прометея, Діоніса та ін.), слов'янський фольклор (герої «Пісні про Гайавату» дещо нагадують богатирів із російських билин та казок), європейський епос («Пісня про Гайавату» створювалася за зразком «Пісні про Роланда», «Пісні про нібелунгів», «Пісні про мого Сіда», де в центрі була легендаризована біографія головного героя) та ін.

Творче засвоєння літературних традицій та розвиток їх на американському ґрунті дали змогу поетові створити оригінальний твір, що став справжнім національним епосом. У ньому не тільки оспівуються важливі історичні події, а й зображується багатограний і розмаїтий образ американської землі, багатой і щедрої природи. У поемі показано особливості життя та світосприйняття корінного населення Америки — північноамериканських індіанців. А головне — відтворюється сам дух нового континенту, утверджується самобутність його історії та культури. У поемі діють герої, які стали виразниками актуальних для американської нації ідей — добра, миру, єдності, патріотизму, перетворення природи й світу на розумних засадах.

Сторінка четверта **Кращі переклади «Пісні про Гайавату»**

Поява «Пісні про Гайавату» викликала захоплення широкої публіки. Твір привернув увагу діячів культури всього світу. Його одразу стали перекладати кращі поети. Зокрема, французькою «Пісню про Гайавату» перекладав такий великий майстер, як Шарль Бодлер. Найкращим російським перекладом вважається переклад Івана Буніна, котрий надихнув Панаса Мирного зробити українську версію «Пісні про Гайавату». Панас Мирний здійснив свій задум у 1899–1900 рр., але, на жаль, переклад не дійшов у той час до українського читача, бо був надрукований лише в 1971 р., у семитомному виданні творів письменника. 1957 р. в Україні вийшов переклад поеми Лонгфелло, зроблений Костянтином Шмиговським. «Пісню про Гайавату» перекладав у 1912 р. відомий поет-символіст Олександр Олесь, видавши її окремою книжкою 1923 р..

4. Коментар учителя.

В основу поеми «Пісня про Гайавату» Лонгфелло поклав історичні факти. Він звернувся до подій XVI ст., коли була створена Ліга п'яти ірокезьких племен (приблизно 1570 р.), до якої увійшли онейди, могауки, онондаги, сенеки і кайюги, пізніше до них приєдналися і тускарори. Спочатку Ліга була військовим союзом, але пізніше стала формою колективного правління, де здійснювалися принципи первісної демократії. Створення Ліги поклато край чварам і внутрішньому розбрату серед племен. Індіанці стали разом розв'язувати свої проблеми, спільно діяти проти зовнішніх ворогів. На думку американських істориків, Гайавата теж брав активну участь в організації Ліги. Його образ, оповитий серпанком легенд, та інші образи, що стали міфічними для індіанців, Лонгфелло увів у свою поему. Автор переніс дію твору в XVII ст., коли на американському континенті з'явилися європейці, тобто почала формуватися нова держава. Письменник свідомо відступив від реальних фактів з метою поетизації Америки і утвердження тих моральних ідеалів, якими, на його думку, мають керуватися американці.

Словникова робота

Поема – великий твір (як правило, віршований), у якому зображені значні події та яскраві характери персонажів. У поемі органічно поєднуються елементи лірики (вираження внутрішніх переживань, мрій, прагнень) і епосу (зображення зовнішніх подій, фактів).

Характерні ознаки поеми:

– поєднання зовнішніх подій сюжету із глибокими переживаннями;

— створення розлогих образів персонажів, які беруть участь у подіях;

— яскраво виражене авторське начало (автор веде розповідь, дає оцінки та ін.);

— різноманітні описи (переважно суб'єктивні);

— специфічні художні засоби (наскрізна дія, монологи та діалоги, напруженість конфліктів тощо).

5. Виразне читання першої пісні поеми «Люлька Згоди».

6. Робота з текстом.

— Стисло перекажіть текст першого розділу поеми. Виділіть частини сюжету, назвіть їх.

— Для чого скликає Гітчі-Маніто індіанців?

— Які племена згадуються у творі?

— Опишіть індіанців, що прибули на заклик великого Гітчі-Маніто.

— Як називає Гітчі-Маніто індіанців? Поясніть це звертання.

— Наведіть аргументи, якими Гітчі-Маніто переконує індіанців жити в згоді.

— Чи змінилися індіанці після промови Гітчі-Маніто? Доведіть свою думку текстом.

— Яку ідею втілено в образі Люльки Згоди?

7. Робота з рубрикою підручника «Краса слова».

В індіанській міфології ім'я *Гітчі-Маніто* (англ. *Gitche Manito*) (в інших перекладах може бути *Гітчі-Маніту*) означає «Великий Дух», «Владика Життя». Індіанці вірили в те, що він створив світ і править ним. Гітчі-Маніто — це Творець, Батько всіх народів, уособлення добра і мудрості для північноамериканських індіанців. У першому розділі поеми «Пісня про Гайавату» йдеться про реальний факт створення Ліги ірокезьких племен. Автор навмисно надає казкового колориту оповіді, спираючись на індіанські міфи.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

• Робота в групах.

1) Виявити у творі ознаки поеми.

2) Виявити у творі ознаки казки.

3) Виявити у творі ознаки легенди.

Кожна група має дібрати аргументи з тексту першої пісні поеми на підтвердження тих чи тих ознак.

• Підсумкова бесіда.

— Розкрийте значення символу Люльки Миру.

— Доведіть божественне походження Гітчі-Маніто, його міфологічний характер.

- Які ідеї утверджуються у першій пісні «Люлька Миру»?
- Творче завдання (для тих, хто володіє іноземною мовою).
 On the Mountains of the Prairie,
 On the great Red Pipe-stone Quarry,
 Gitche Manito, the mighty,
 He the Master of Life, descending,
 On the red crags of the quarry
 Stood erect, and called the nations,
 Called the tribes of men together.

Виразно прочитайте початок твору англійською мовою. Зверніть увагу на те, що вже в другому рядку згадується слово люлька (*англ.* pipe) – the great Red Pipe-stone Quarry (дослівно українською «величний камінь Червоної Люльки з каменоломні») – це історична місцевість, Камінь Червоної Люльки, національна пам'ятка Америки (штат *Міннесота*). Це місце є священним для всіх індіанців, адже червоний колір, згідно з міфами і легендами, не є випадковим, бо на цій землі загинуло чимало їхніх пращурів. Здавна індіанці різних племен приходили до цього каменя і робили з нього люльки різноманітних видів, які використовували в різних церемоніях.

Сили й могутності образу Гітчі-Маніто додає місцевість, звідки він скликає до об'єднання різні племена. Він так само дужий, як гори, бо він, Маніто, – володар життя, творець усього. В англійській мові до Бога часто звертаються Master. А як названі гори в поданому уривку з оригіналу? Зіставте англійські географічні назви з українським перекладом.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Підготувати переказ першого розділу «Пісня про Гайавату». Прочитати один–два із наступних розділів (*за вибором*). Намалювати малюнки (1–3) до твору.

УРОК № 52

Тема. Образ Гайавати. Ідеї миру, національного єднання, служіння народів

Мета уроку. *Поглибити* уявлення учнів про творчість Генрі Лонгфелло та його поему «Пісня про Гайавату», її зміст і образну систему; *розкрити* фольклорно-міфологічні джерела образу Гайавати; *розвивати* вміння і навички учнів характеризувати літературного героя, визначати художні засоби його

створення; *виховувати* моральні якості учнів, прагнення до національної єдності та миру.

Обладнання: малюнки учнів до твору.

Підготовка учнів до уроку: група учнів-«акторів» готують інсценізації за окремими розділами поеми, у яких йдеться про образ Гайавати.

ХІД УРОКУ

Тільки не загубіть батьківщину...

Генрі Лонгфелло

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Переказ учнями першої пісні поеми «Пісня про Гайавату».
- Перегляд учнівських малюнків, коментарі учнів до них.
- Бесіда за питаннями вчителя.
 - Що вам відомо про життя і творчість Г. Лонгфелло?
 - Назвіть його основні художні твори.
 - Розкрийте внесок Лонгфелло в американську літературу і науку.
 - Сформулюйте його ідейно-естетичну позицію. Про яку літературу він мріяв? Яким було його ставлення до суспільних подій свого часу?
 - Які історичні факти покладені в основу «Пісні про Гайавату»?
 - Які елементи фольклору виявилися у творі?
 - Доведіть, що «Пісня про Гайавату» є поемою.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

Головним героєм поеми «Пісня про Гайавату» став Гайавата. Хто ж він такий? Більшість американських етнографів вважають, що Гайавата був одним із вождів племені онондагів. Його виступи на захист створення Ліги племен зустріли протидію з боку іншого сильного і честолюбного вождя — Атотаро, який хотів підкорити своїй владі сусідні племена. Тому Гайавата став вигнанцем, і його всиновило плем'я могауків. Саме ім'я Гайавати походить від імені одного з вождів цього племені. Найавторитетніший вождь могауків, Деканавида, став активним прихильником Гайавати. Долаючи великі перешкоди, вони утворили спілку спочатку з трьох племен — могауків, онейдів і кайюгів, до яких згодом приєдналися й сенеки. Останнім до Ліги приєдналося рідне плем'я Гайавати — онондаги.

Атотаро залишився в ізоляції, проте він зумів-таки виторгувати для свого племені ряд пільг. У міфах розповідається про те, як Гайавата і Деканавида з допомогою чаклунства виганяють з душі Атотаро злих духів. Тільки після цього він обіцяє їм вічний мир.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Слово вчителя.

У міфах північноамериканських індіанців Гайавата підноситься на надзвичайну висоту. Він — творець світу, першовідкривач багатьох речей, наймогутніший і найсильніший. Людські риси в міфічному Гайаваті поступаються божественним. Лонгфелло у своїй поемі знову робить Гайавату людиною, створюючи не абстрактний, а дуже живий і проникливий образ.

Гайавата стає втіленням не тільки високих божественних істин, а й загальнолюдських ідеалів.

Якщо у міфах Гайавата постає мудрим, сильним і водночас хитрим, мстивим, інколи навіть злим і лицемірним, то в «Пісні про Гайавату» він зовсім позбавлений негативних якостей. Автор свідомо відмовився від них, бо вони не відповідали його задуму створення ідеального героя. Гайавата у творі — захисник народу, миротворець, хоробрий воїн, зразковий сім'янин, спритний мисливець, працьовитий землероб — тобто він втілює всі найкращі риси північноамериканських індіанців. Разом з тим його образ набуває й загально-людського значення.

Ім'я головного героя поеми перекладається по-різному. За однією з версій, це — давнє божество мисливців і риболовів племені онондагів. Другий варіант перекладу імені Гайавата означає «шукач вампуму» (вам пум — прикраси, переважно пояси та намисто з білих мушель, їх надівали вісники миру). Крім того, Гайавата — це ще й пророк, учитель. Оскільки реального Гайавату одразу після смерті стали ототожнювати з Манабозо, індіанським Прометеєм, його ім'я набуває ще й значення «творця життєвих благ», «винахідника ремесел».

2. Робота з таблицею.

Значення імені Гайавата у міфах північноамериканських індіанців	Образ Гайавати в поемі Г. Лонгфелло
Божество мисливців і риболовів племені онондагів	Сильний, хоробрий, розумний — втілення найкращих якостей індіанців

Значення імені Гайавата у міфах північноамериканських індіанців	Образ Гайавати в поемі Г. Лонгфелло
«Шукач вампуму»	Гайавата — вісник миру, проголошує ідею національного єднання
Пророк, учитель	Гайавата — вождь свого народу, мудрий і справедливий, він піклується про свій народ, служить йому вірою і правдою. Гайавата — уособлення народного ідеалу
Творець життєвих благ, винахідник ремесел (Манабозо)	Гайавата втілює тип культурного героя, який опановує світ, перетворюючи його своєю плідною діяльністю

3. Характеристика учнями образу Гайавати на підставі прочитаних розділів поеми.

4. Узагальнення вчителя.

За законами героїчного епосу поема побудована як казкова біографія героя: його божественне походження — зростання — подвиги — одруження — перехід із земного в потойбічний світ (*бо справжній герой безсмертний*).

Гайавата був сином Венони (дочки Нокоміс) і західного вітру Маджеківіса. Забута й зражена вітром Заходу, Венона померла від журби, а Гайавату вигодувала й виховала Нокоміс (до речі, вона сама була колись зіркою, народивши Венону від союзу з Маскедеєм — зеленим лугом). Отже, божественне походження Гайавати уособлює ідею зв'язку різних стихій — землі, неба, повітря, води, серед яких опинилася людина. Згідно з уявленнями північноамериканських індіанців, людина кровно зв'язана з природою. Природа — її праматір, а вона — її вічний учень. Гайавата ще з дитинства вчився розуміти мову птахів і звірів, пізнавав сяйво зірок і прислухався до шелесту лісів. Але людина у міфах індіанців — не безвольна істота. Вона здатна використовувати природу для своїх потреб і навіть приборкувати стихії. Гайавата став вправним мисливцем, знання природи допомогло йому в житті. А епізод перемоги Гайавати над західним вітром Маджеківісом (помста за матір) утверджує торжество людини на землі.

Як романтик, Лонгфелло створив справжній гімн людині, возвеличив її фізичні та моральні якості. Гайавата зображується позитивним героєм. Він сильний, хоробрий, мудрий, справедливий. Але головне те, що його справді робить народним героєм, — відданість своєму народові. Гайавата та його друзі постійно дбають про те, щоб забезпечити людям мирне і щасливе життя.

Гайавата докладає великих зусиль, щоб зробити людей щасливими. Він розкриває індіанцям секрети полювання і землеробства, приручає звірів, пізнає таємниці лікування, відкриває писемність. Як народному героєві, йому сприяє природа і сам великий Гітчі-Маніту. Усе, що робить Гайавата, описується в піднесених тонах. Урочиста й поетична оповідь про героя сповнена великої кількості епітетів, метафор, символів та інших засобів, серед яких особливе місце посідають гіперболи — вони підкреслюють надзвичайні здібності, виняткові риси персонажа.

Гайаваті, окрім божественних і героїчних рис, властиві й суто людські. Він палко закохується в дівчину з чужого племені — Міннегагу (Грайлівка Вода), домагається її взаємності, створює сім'ю. Їхнє кохання зображується дуже романтично, на тлі розквітлої природи, в яскравих барвах. Коли Міннегага померла від голоду під час лихої зими, Гайавата дуже сумував за нею. Незабаром і він пішов слідом за дружиною до Країни Того Світу, до похмурого Поніме (Загробне життя).

Згідно з міфом Гайавата на своєму човні відлітає на небо. Але останні його слова звернені до народу.

Серед гостей Гайавати були в той час «пастир в сутані з товариством і вояцтвом». Лонгфелло зробив фінал свого твору символічним: Гайавата відлітає, але замість себе залишає «слова мудрі», «слова про правду» — Божі заповіді, а також мир і злагоду на землі.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Творче завдання.

Прокоментуйте висловлювання українського письменника Івана Драча про твір Лонгфелло.

У своїй книзі літературно-критичних статей та есе «Духовний меч» (1983) класик сучасної поезії Іван Драч розкрив значення «Пісні про Гайавату» для світової культури: «Оця непересічна книжка — одна з найпривабливіших книжок світової літератури. Вона вже пережила століття, перекладалась багатьма мовами, зачепила своїм неповторним еством мільйони і мільйони читачів. Утвердилась як вічна цінність. В чому ж її сила і привабливість? Чому образ Гайавати виникає в нашій уяві щоразу, коли заходить мова про індіанські народи Америки? Та й не тільки тоді. Виріши на американському ґрунті, увібравши в себе найкращі риси чудових міфів корінних американських племен, образ Гайавати — глибокопоетичний і казково-фантастичний — став промовистим закликом до єднання народів, живим втіленням цього єднання... «Пісня про Гайавату» живе, існує

як вічна цінність світової літератури і промовляє до українського читача так проникливо і щиро, так відверто і захоплено, так неповторно і глибоко... Який привабливий образ Гайавати, що вчить будувати мирне і прекрасне життя, позбавлене ворожнечі і війн!»

- Проблемне запитання.

У чому полягає актуальність поеми «Пісня про Гайавату» та її образів для наших днів?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Вивчити напам'ять уривок із «Пісні про Гайавату» (за вибором учителя).

УРОК № 53

Тема. Листівки з Італії (Джанні Родарі. «Листівки з видами міст». *Широта світу та його сприйняття ліричним героєм вірша. Листівки як символ широти світу і прагнення до його відкриття*)

Мета уроку. *Познайомити* зі сторінками життя й творчості італійського письменника Джанні Родарі; *вчити* вдумливо і виразно читати ліричний твір, характеризувати ліричного героя; *пояснити* особливості розвитку сюжету ліричного твору (як плин почуттів, спогадів, роздумів, образів); *викликати* емоційне сприйняття ліричного твору; *розвивати* творчу уяву; *виховувати* любов до читання лірики.

Обладнання: фотопортрети письменника; виставка книжок Дж. Родарі; мультимедійна презентація «Історія листівки»; листівки з видами Італії, України та інших країн.

ХІД УРОКУ

Художні твори — як давні, так і сучасні — виховують розум, розвивають уяву і дарують дітям ключі від таємниць світу.

Джанні Родарі

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Мультимедійна презентація «Історія поштової листівки» з демонстрацією різних видів листівок (вітальних, документальних, художніх та ін.).

- Чи любите ви отримувати чи колекціонувати листівки?
- Які листівки зберігаються у вашій родині?
- Зображення яких міст України та інших країн ви бачили на листівках?

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

Всесвітнє визнання Джанні Родарі принесла казка «*Цибуліно*» (1951). Діти багатьох країн світу полюбили відважного хлопчика-цибулинку, який провчив цитрусових нероб і дурисвітів та захистив своїх працьовитих родичів і друзів. Полюбився дівчорі й інший герой — володар чарівного голосу з казки «*Джельсоміно в Країні брехунів*» (1959). Твори Джанні Родарі — це казки нового часу, але, як і у фольклорі, у них добро перемагає зло, а читач отримує цінний урок. Уявіть собі істоту на тоненьких ніжках, якого звать «Чому». Вигадка? Так. Але прочитайте мудрі й пізнавальні відповіді письменника: «Чому я — це я?», «Чому море солоне?», «Чому сніг білий?», «Для чого листам потрібні марки?». І ви зрозумієте, чому книжки Джанні Родарі так люблять діти.

- Виразне читання й обговорення статті підручника про життя і творчість Джанні Родарі.

- Що нового ви дізналися про італійського письменника?
- Які твори написав Джанні Родарі?
- Які професії опанував письменник?
- Чому Джанні Родарі радив батькам і дітям читати багато книжок?
- У чому він убачав головну мету читання художньої літератури?

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Виразне читання вірша «Листівки з видами міст».

Словникова робота «На мапі Італії».

Рим — столиця Італії, одне з найстаріших міст світу, яке називають «вічним містом».

Колізей (лат. Colosseum) — найбільший театр Стародавнього Риму, побудований у I ст. н.е. для розважальних видовищ, зокрема гладіаторських боїв.

Капітолій — один із сьомі пагорбів, на яких виник Стародавній Рим. На Капітолій розташовані Капітолійський храм, сенат, форум.

Римський форум — площа у центрі Стародавнього Риму, на якій збирався народ для обговорення важливих суспільних питань.

Мілан — місто на півночі Італії, відоме величним собором з білого мармуру, оперним театром.

Піза — місто Італії, де знаходиться падаюча вежа.

Венеція — місто на північному сході країни, розташоване на островах і каналах Адріатичного моря.

Гондола — човен; один із символів італійського міста на воді — Венеції.

Генуя — портове місто на півночі Італії.

Неаполь — місто на півдні Італії, ушлюблене у піснях і живопису.

Везувій — діючий вулкан поблизу Неаполя.

2. Бесіда за питаннями вчителя.

— Які історичні міста згадає Дж. Родарі у вірші?

— Які настрої викликали у вас види італійських міст?

— У чому ліричний герой убачає красу своєї країни?

— Як ви зрозуміли слова: «Картинки веселі, життя — суворе»?

— Які проблеми «зворотного боку листівок» порушує автор?

3. Робота з підручником. Виразне читання й обговорення коментарів до твору.

— Як у світі називають Рим, Венецію?

— Чим приваблює Італія туристів?

4. Читання вірша в особах.

— Визначте у вірші рядки, які будуть читати дійові особи:

Автор

Турист

Продавець листівок

5. Робота зі схемою «Картинки й життя».

— Розподіліть образи вірша Джанні Родарі на «картинки» і «життя», визначте контрасти між ними:

Картинки	Контраст	Життя
Ось Рим — Колізей, Капітолій і Форум...	Велич пам'яток — несправедливість у суспільстві	Хто діло робить Хто байдикує
Ось Піза з своєю похилою вежею.	Дива архітектури — бідність людей	Хто на роботу йде не снідавши Хто спить лягає не обідавши
Ось Генуя — гавань, палаци блискучі,	Багатство палаців — бездомність городян	Та ще й на камені голому, Бо ніде прихилити голову

6. Узагальнення вчителя.

Ліричний герой — справжній патріот своєї країни. Він пишається її історією, красою соборів, палаців, краєвидів, але у нього болять душа за тих італійців, котрі важко працюють і бідно живуть. Листівки з видами міст, на думку автора, підкреслюють різкий контраст між життям видатних міст і тих людей, що у них мешкають.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Підсумкова бесіда.
 - Доведіть, що твір Дж. Родарі є віршем.
 - Визначте головну думку твору.
 - Які історичні й архітектурні пам'ятки згадуються у творі?
 - Поясніть протиставлення «картинки веселі, життя — суворе».
 - Охарактеризуйте ліричного героя вірша Дж. Родарі.
- Творче завдання.

Листівки з видами міст летять у різні куточки світу, щоб люди знали про інші країни, їх історію й сучасність. Опишіть листівки з видами вашого міста.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Підготуватися до конкурсу виразного читання улюблених віршів зарубіжних поетів.

УРОК № 54

Тема. Урок розвитку мовлення. Виразне читання улюблених віршів зарубіжних поетів (*урок-конкурс*)

Мета уроку. *Учити* емоційно сприймати літературу і передавати власні почуття у виразному читанні й розповіді; *закріпити* правила виразного читання, вміння робити логічні наголоси і паузи; *розвивати* творчу уяву учнів, грамотне й образне усне мовлення; *виховувати* любов до читання і краси художнього слова.

Обладнання: портрети поетів Роберта Бернса, Джанні Родарі, Юліана Тувіма, Самуїла Маршака та ін.; виставка книжок зарубіжних поетів; малюнки дітей, ілюстрації художників до віршів.

ХІД УРОКУ

Джерелом поезії є краса.

Микола Гоголь

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Гра «Літературні пазли».

— Складіть з окремих слів епіграф уроку (*краса, поезія, джерело*).

— Поясніть висловлювання М. Гоголя про поезію.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

• Робота з пам'яткою «*Як виразно прочитати вірш*»

1. Визначте настрій, з яким ви будете читати вірш.

2. У кожному рядку визначте (підкресліть олівцем) ключове слово (або кілька слів), на яке падає логічний наголос, яке формує основну думку твору.

3. Пунктиром позначте слова, читання яких необхідно уповільнити.

4. Позначте олівцем паузи:

а) кома — ледь помітна пауза (позначка — /);

б) двокрапка й тире — помітна пауза (позначка — //);

в) крапка — явна пауза з інтонацією завершеності (позначка — ///).

5. Позначте стрілками тон читання:

а) підвищення тону — стрілка вгору (↑);

б) зниження тону — стрілка вниз (↓);

в) рівний тон — горизонтальна стрілка (→).

6. Інтонаційно спробуйте висловити власне ставлення до того, про що читаєте (співчуття, радість, сум, незадоволення та ін.).

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Конкурс виразного читання.

2. Визначення і нагородження переможців.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Прочитати оповідання Рея Бредбері «Усмішка».

ОБРАЗ МУЙБУТНЬОГО В ЛІТЕРАТУРІ

УРОК № 55

Тема. Рей Дуглас Бредбері. «Посмішка». Тривога за руйнування духовних цінностей в оповіданні «Посмішка». Конфлікт. Поглиблення поняття про фантастику

Мета уроку. *Познайомити* учнів з особистістю та творчим шляхом американського фантаста, Рея Бредбері; *розвивати* навички виразного читання тексту і визначення головної думки прочитаного, а також уміння підтверджувати її прикладами, цитатами з тексту; *формувати* уміння встановлювати сутність конфлікту між героєм і світом (Том і натовп); *поглибити* поняття учнів про фантастику, зокрема показати основні ознаки фантастичної літератури та шлях виявлення їх в оповіданні «Усмішка»; *акцентувати* увагу шестикласників на важливих цінностях життя людини, а також на особливих умовах існування сучасного суспільства (показати основні небезпеки, загрози і способи подолання негативного впливу цивілізації на моральний світ окремої людини).

Обладнання: портрет Рея Бредбері, текст оповідання «Усмішка», робочий зошит, виставка репродукцій картин Леонардо до Вінчі, ілюстрацій до оповідання та малюнків учнів.

ХІД УРОКУ

«Жюль Верн був моїм батьком. Уеллс — мудрим дядечком. Едгар Аллан По доводився мені двоюрідним братом, він як кажан — вічно мешкав у нас на темному горищі. Флеш Гордон та Бак Роджерс — мої брати і товариші. Ось вам і вся моя рідня. Ще додаю, що моєю матір'ю, цілком ймовірно, була Мері Уоллстонкрафт Шеллі, авторка Франкенштейна. Ну, ким я ще міг стати, як не письменником-фантастом із такою сімейкою!»

Рей Бредбері

I. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Вступне слово вчителя.

Прочитаймо уважно епіграф, записаний на дошці. Напевно, непересічною уявляється вам людина, яка саме так описала свою ро-

дину. Звичайно, цей опис — художній, із значними перебільшеннями та символами (пригадуємо, що означає поняття символу). Однак стає зрозуміло, що автор, з яким нам випадає нагода познайомитись, сам постає навдивовижу скромним, пропускаючи попереду значних літературних авторитетів.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

Бесіда за питаннями вчителя.

- Чи знайомі ви з творчістю «літературних батьків» Рея Бредбері?
- Які твори Жуля Верна вам відомі? Чи сподобалася екранізація пригодницького роману «Діти капітана Гранта»?
- Що таке «фантастика»?
- Які твори в українській та світовій літературі мають елементи фантастики?
- Твори яких сучасних письменників розповідають про майбутнє людства?

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Робота з підручником. Виразне читання учнями статті про біографію Рея Бредбері.

2. Робота з наочністю: плакати «Цікаві факти про Рея Бредбері», «Цитати Рея Бредбері».

Завдання: прокоментувати кожен напис на плакаті, доповнюючи творчий портрет Рея Бредбері.

- Рей Бредбері не користувався , а свої тексти набирив старою друкарською машинкою. 2011 року видавництво Simon&Schuster висловило намір видати «Fahrenheit 451» у електронній формі. Після деяких сумнівів та суперечок письменник все-таки дав згоду на це.

- На відміну від багатьох мешканців Сполучених Штатів — Бредбері не водив я. Маючи досконале почуття гумору, про себе іронічно зауважував, що сучасні технічні досягнення викликали у нього.

- Останні роки — після перенесеної хвороби — був прикутий до інвалідного візка.

- Онук Рея Бредбері став актором, чим фантаст дуже пишався. Він жартував, що той проживає життя Рея, роблячи те, чого сам письменник не встиг.

- «Дев'яносто років — це зовсім не так круто, як я думав раніше... Сотня просто звучить солідніше. Уявіть собі заголовки у всіх газетах світу — «Бредбері виповнилося сто років!». Мені відразу видадуть якусь премію: просто за те, що я ще не вмер»

- «Я знаю, що ви чули це тисячу разів. Але це правда — важка праця окуповується. Якщо ви хочете бути класним, ви повинні практикуватись, практикуватись, практикуватись. Якщо ви не любите чогось, то не робіть цього».

- «Люди повинні навчати себе самі — ви можете отримати повну освіту без грошей. У свої 10 років я прочитав всі книги в бібліотеці, і написав тисячі історій».

- «Ви повинні стрибати зі скель кожен раз, і кожен раз будувати собі крила на шляху донизу»

3. Бесіда за питаннями вчителя.

— Якими основними кроками цікава творча біографія Рея Бредбері?

— Назвіть, які твори уславили ім'я американського письменника серед видатних фантастів світової літератури.

— У чому полягає особливість створення романів та повістей Рея Бредбері?

— Назвіть основні теми творів письменника-фантаста.

— Розгляньте фотографії (с. !!! підручника), спробуйте охарактеризувати видатного американського письменника.

4. Проблемне запитання.

Усі твори Рея Бредбері присвячені проблемі майбутнього людства — майбутньому суспільству, майбутньому кожної окремої людини, однак сам він вкрай неохоче сприймав будь-які нові винаходи, нові технічні знахідки своїх сучасників. Як можна зрозуміти й пояснити таку двоїстість особистості письменника?

5. Робота з текстом оповідання «Усмішка» — виразне читання фрагментів твору, коментарі (відповіді на питання).

Епізод 1 (від початку до речення «Сміх покотився вздовж черги»):

1) о котрій годині вишикувалась черга на майдані?

2) у чому особливість міського пейзажу?

3) як виглядають і як поводяться люди?

4) чому дорослі здивувалися від присутності Тома?

Епізод 2 (від «Попереду продавали гарячу каву в надтріснутих чашках» до «... познімали брудні капелюхи»):

1) що символізує образ кави у надтріснутих чашках?

2) як характеризують Тома питання, котрі він задає Грісбі?

3) як доросла людина — Грігсбі — намагається пояснити хлопчикові проблему часу в їхньому місті?

Епізод 3 (від «А навіщо ми тут зібралися в черзі?» до «Так, уявляю»):

- 1) яке питання задав Том Грігсбі?
- 2) чому дорослий чоловік не відразу відповів хлопчикові?
- 3) зачитайте і поясніть відповідь на Томове питання.
- 4) які свята останнього часу пригадав Том?
- 5) які почуття під час розмови виникають у душі хлопчика?

Епізод 4 (від «Настав полудень» до «... щоб вони могли взяти участь у знищенні»):

1) про що відбулася суперечка в черзі — між Грігсбі та чоловіком позаду?

2) у якому стані перебував Том, коли опинився в центрі майдану, наближаючись до картини?

3) що зробив Том перед картиною?

4) чому Том не зробив того, що робили усі інші та заради чого він удосвіта прийшов на міський майдан?

Епізод 5 (від «Том навіть не скрикнув...» до «... міцно стиснута в кулак рука була захована під куртку»):

1) що відбулося на майдані після того, як вершник зробив оголошення?

2) як повівся Том?

3) чому Том намагався якомога швидше втекти від натовпу?

Епізод 6 (від «Коли сонце зайшло за обрій...» до кінця твору):

1) чому, на вашу думку, автор «повернув» Тома додому в той час, коли всі його рідні вже спали?

2) порівняйте настрої Тома відразу після повернення додому із тим станом, який оповив хлопчика від споглядання клаптика картини.

Словникова робота

Конфлікт (художній) — зіткнення в художньому творі протилежних поглядів (позицій, ідей, інтересів, точок зору), що призводить до загострення суперечностей, активних дій, боротьби. Конфлікт буває зовнішнім (зіткнення персонажів між собою або персонажів зі світом загалом) і внутрішнім (складна боротьба різних начал у душі людини). В одному творі можуть поєднуватися різні види конфліктів.

Соціальна фантастика — різновид фантастики, в якому висловлено роздуми (або припущення) щодо теперішньої і подальшої до-

лі суспільства, людської цивілізації, Всесвіту. У деяких творах поєднуються ознаки наукової і соціальної фантастики (наприклад, у творах Герберта Веллса, Рея Бредбері та ін.).

Характерні ознаки соціальної фантастики:

- розкриття гострих конфліктів (зовнішніх і внутрішніх);
- створення фантастичних ситуацій і образів, що актуалізують проблеми сучасного світу;
- увага до духовного стану особистості, суспільного устрою, заasad людської цивілізації;
- перенесення часу в інший вимір (майбутній або минулий; створення особливих часових параметрів);
- фантастичний простір, але він має окремі прикмети реальності (в ньому можна впізнати деякі факти і явища суспільства, соціальні стосунки);
- складність персонажів, їх моральні випробування, внутрішні зміни;
- незавершеність сюжету і характерів персонажів (вони можуть мати подальше продовження);
- поєднання різних засобів художньої оповіді (від імені автора і персонажів, описи, діалоги, монологи тощо);
- переосмислення митцями минулого і теперішнього, прогнози майбутнього.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Проблемна бесіда.

- Визначте тему оповідання «Посмішка».
- Визначте ідею прочитаного твору.
- Прочитайте у тексті оповідання те (ті) речення, у якому (яких) зосереджена основна думка твору. Випишіть її.
- Знайдіть у тексті твору елементи фантастики, виразно прочитайте відповідні фрагменти.
- Визначте основні конфлікти оповідання «Посмішка».

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Скласти письмовий план сюжету оповідання.

УРОК № 56

Тема. Образ Тома, його динаміка. Значення образу Джоконди для розкриття головної ідеї твору. Образ майбутнього в літературі та інших видах мистецтва. Українські письменники-фантасти, їхні твори для дітей

Мета уроку. *Поглибити* уявлення про особливості художнього світу Рея Бредбері, образів-персонажів оповідання «Усмішка»; *розвивати* навички характеристики образів головних героїв фантастичних оповідань; *формувати* уміння встановлювати сутність конфлікту між героєм і світом (Том і натовп), характеризувати образ майбутнього в оповіданні; *заохотити* учнів до висловлення своєї думки щодо майбутнього людства, ролі літератури й мистецтва в майбутньому; *познайомити* учнів з творчістю українських письменників-фантастів; *розвивати* самостійне критичне мислення учнів; *формувати* естетичний смак; *розвивати* культуру мовлення.

Обладнання: портрет Рея Бредбері, текст оповідання «Усмішка», робочий зошит, виставка репродукцій картин Леонардо до Вінчі, ілюстрацій до оповідання та малюнків учнів.

ХІД УРОКУ

Увесь світ спав у сяйві місяця.
А на долоні хлопчика лежала Усмішка.
Рей Бредбері

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Перевірка домашнього завдання (обговорення складених самостійно планів сюжету оповідання), визначення кульмінації твору.
- Проблемне питання.
 - Доведіть, що оповідання «Посмішка» належить до творів соціальної фантастики.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

Робота з підручником.

— Виразно прочитати розділ «Таємниця Джоконди».

Бесіда за питаннями вчителя.

— Чому, на вашу думку, Рей Бредбері зробив саме «Мону Лізу» центральним мистецьким образом твору?

— Як Том сприйняв побачене на полотні? Прочитайте фрагменти оповідання, в яких описаний настрій хлопчика.

Презентація «Мистецький геній Леонардо да Вінчі».

III. ОГолошення теми, епіграфу уроку.

- Слово вчителя.

Оповідання Рея Бредбері — це зображення майбутнього, про яке не можна мріяти. Майбутнє зі зруйнованими будівлями, засміченими вулицями, знищеними автомобілями, розграбованими підприємствами, а головне — з розлученими, зневаженими людьми нікому не потрібне. Кожен мріє про гарне, заможне, радісне Завтра. Люди очікують для себе та своїх близьких досконалої, але не зруйнованої цивілізації. Для Рея Бредбері символом майбутнього, напевно, став своєрідний «дует» — Том і Усмішка Джоконди.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Робота з текстом оповідання.

Виявити фрагменти тексту, які описують чи характеризують Тома; прокоментувати їх.

Цитата	Коментар
«Хлопчик стояв одразу за двома чоловіками... Малий тупцював на місці, дмухав на свої червоні, у саднах, руки ...»	Томове щоденне життя було нелегким, він втомлювався від фізичної праці
«Просто дивно — дитина і так рано тут, а не в ліжку!»	Том виявив неабиякий інтерес до картини, що була виставлена на міському майдані
«Кажуть, що вона посміхається...»; «А ще кажуть, це олія на полотні»; «Йй, кажуть, аж чотириста років»	Том якомога більше довідався про картину, про час її створення, виявив кмітливість та наполегливість
«Скільки ще чекати, щоб побачити її? — стомлено запитав Том».	Хлопчик боровся із втомою для досягнення своєї мети
«А навіщо ми тут зібралися в черзі? — спитав знову Том. — Чому ми мусимо пловати?»	Том не міг зрозуміти сенсу перебування людей на майдані, особливо дивувався з того, що в картину неодмінно слід плюнути
«Немає нікого й нічого, що б ми не зне-навиділи»	Хлопчик усвідомлював, що в місті, зруйнованому цивілізацією, панує повсюдно ненависть — саме це почуття об'єднує людей

Цитата	Коментар
«Том застиг перед картиною, дивлячись на неї... У нього пересохло в роті»	Естетична насолода хлопчика відчувалася ним фізично
«Але, — повільно мовив Том, — вона прекрасна»	Том не міг впоратися зі своїми емоціями, з переживанням прекрасного, яке слід було зневажити
«Як її звати, сер? — тихо спитав Том»	
«Сліпо наслідуючи інших, він простягнув руку, схопив клаптик лисніючого полотна, смикнув і впав, і, отримавши кілька ударів, викотився з натовпу»	Том повівся відповідно до настрою натовпу, якому навіть фізично не міг протистояти
«Лише Том стояв, завмерши, серед оскаженілих людей»	Іншість Тома виявилася у тому, що він не зумів перейнятися загальним настроєм ненависті, нищення, руйнації
«Не промовивши нічого, заплакавши, Том побіг. За місто..., не обертаючись...»	Том захотів утекти якомога далі від оскаженілого міста, плачучи від безсилля
«А на долоні хлопчика лежала Усмішка»	Томові дістався найцінніший фрагмент картини, той фрагмент, до якого прикипає погляд кожного, хто дивиться на Мону Лізу.
«За годину вона ще стояла перед його очима»	Враження від контакту з прекрасним назавжди залишиться в серці хлопчика

2. Бесіда за питаннями вчителя.

- Опишіть зовнішність Тома, як ви її уявляєте.
- Які риси характеру Тома виявилися в черзі до «Мони Лізи»?
- Спробуйте описати настрій (емоції, переживання, відчуття) Тома в момент, коли він стояв навпроти картини.
- Чому, на вашу думку, Том не плюнув у картину?
- Чи можемо ми твердити про особливий контакт Тома із зображенням на картині?
 - Охарактеризуйте діалог Тома із Моною Лізою.
 - Як змінився світ Тома після того, як у ньому оселилася Усмішка?

3. Проблемне завдання.

Позаду Грігсбі стояв чоловік, який мав особливу думку про майбутнє: «Ось побачите: колись прийде людина з уявою та підлатає її. Запам'ятайте мої слова. Хтось, у кого буде серце», а також: «Людина,

чия душа відкрита до прекрасного, вона поверне нам хоча б частку цивілізації, хоча б стільки, щоб нам вистачило мирно жити».

Поміркуйте:

1) Як саме слід «підлатати» цивілізацію, щоб можна було жити мирно?

2) Чи можемо вбачати у Томові саме ту людину «з серцем» та «з уявою», котра зможе змінити майбутнє знищеного міста?

3) Яку роль у розбудові нового майбутнього може відіграти Посмішка?

4) Як розвивається конфлікт Тома із натовпом? Хто, на вашу думку, переміг у цьому конфлікті?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Презентація «Образ майбутнього у мистецтві».

Матеріали до розповіді про уявлення людей про майбутнє, про різні способи втілення різних мрій, різного бачення далекого майбутнього людства.

У літературі впродовж усієї історії її становлення, розвитку письменники намагалися уявити та зобразити майбутнє. Не втрачають актуальності твори Жуля Верна, Герберта Веллса, Рея Бредбері, Роберта Шеклі, Айзека Азімова. Однак якщо романи Жуля Верна описували перемоги людського розуму, щоразу нові винаходи (літальні апарати, підводні човни, мандрівки на повітряних кулях, невідомі технічні пристрої тощо), то пізніші літературні бачення майбутнього вже менш оптимістичні. Твори письменників ХХ ст. проникнуті засторогою, занепокоєнням через нестримний розвиток техніки, а отже — через неминучу загрозу для людського існування.

Архітектура живе мріями про неймовірні форми та лінії. Наприклад, втіленням найсміливіших мрій стали: Катедральний собор (м. Бразилія), Оперний театр (м. Сідней, Австралія), Національний музей антропології (м. Мехіко, Мексика), Олімпійський центр (Токіо, Японія) та ін.

Серед усіх видів мистецтва чи не найбільше яскравих зображень майбутнього знаходимо в кінематографі. Першим режисером, який застосував технічні трюки і монтаж для розвитку кіно, тобто зумів зобразити фантастичне майбутнє, був француз Жорж Мельєс. Він створив такі фільми, як «Подорож на Місяць», «Подорож через неможливе». Самобутній талант російського режисера Андрія Тарковського дав світові надзвичайно цікаві картини майбутнього у фільмах «Дзеркало», «Солярис», «Сталкер». Широку популярність здобув

свого часу фільм «Гостя з майбутнього», в якому головна героїня одночасно рятує майбутнє від космічних піратів і демонструє унікальні фізичні та розумові здібності, якими володітимуть усі діти майбутнього. Сучасні глядачі добре обізнані з майбутнім завдяки таким фільмам, як «Загублені у космосі», «Петля часу», «Неонове місто», «Після нашої ери», «Поле бою — Земля», «Ефект метелика», «Дванадцять мавп» та багато інших. Попри різні роки створення, різні країни, різні авторські задуми, всі фільми про майбутнє об'єднує спільна ідея — людина повинна зробити усе можливе (а часто, і неможливе) для збереження свого дому, своєї планети, щоб утвердити правдиві та незмінні людські чесноти (вірність, любов, мужність, самовідданість, самопожертву) і цінності (родину, дім, спокій, злагода).

- Презентація «Українські письменники-фантасти — дітям».

Сучасна українська література представлена оригінальною творчістю письменників-фантастів. Водночас багато митців адресують свої твори читачам-дітям. Ось деякі з авторів:

Андрій Курков — автор книг «Пригоди пустомеликів» (2007), «Школа котовітреплавання» (2007), «Нічний молочник» (2007).

Всеволод Нестайко — знаменитий український прозаїк, творець цікавих художніх образів. Пише повісті, оповідання, казки для дітей. Його перу, зокрема, належать збірки оповідань «Шурка і Шурко» (1956), «Це було в Києві» (1957), повістей «В Країні Сонячних Зайчиків» (1959), «Пригоди Робінзона Кукурузо» (1964), «Таємниця трьох невідомих» (1970), «Тореадори з Васюківки» (1973; однойменний телефільм 1968 р. за цим твором одержав «Гран-прі» на Міжнародному кінофестивалі в Мюнхені і 1969 р. — головну премію на Міжнародному кінофестивалі в Алегзандрії, Австралія), «Одиниця з обманом» (1976, однойменний фільм за цим твором одержав 1984 р. премію на Всесоюзному кінофестивалі в Києві та 1985р. — на Міжнародному кінофестивалі в Габрово), «Пригоди Грицька Половинки» (1978), «Пригоди журавлика» (1979), «Незвичайні пригоди у лісовій школі» (1981; премія ім. Лесі Українки, 1982), «Чудеса в Гарбузянах» (1984), «П'ятірка з хвостиком» (1985), «Скринька з секретом» (1987), збірки казок «Незнайомка з Країни Сонячних Зайчиків» (1988), збірки детективів «Таємничий голос за спиною» (1990), п'єс «Марсіанський жених» (1968), «Робінзон Кукурузо» (1970), «Вітька Магеллан» (1975), «Пересадка серця» (1983), збірки п'єс «Слідство триває» (1989), «Чарівні окуляри» (2006) тощо. Книжку «Тореадори з Васюківки» 1979 року рішенням Міжнародної Ради з дитячої та юнацької літератури занесено до «Особливого Почесного списку Г. К. Андерсена».

Книги Всеволода Нестайка перекладені двадцятьма мовами, в тому числі англійською, німецькою, французькою, іспанською, арабською, бенгалі, угорською, румунською, болгарською, словацькою та ін. Російською мовою його книги виходили тринадцять разів.

Особливе слово в сучасній українській літературі сказав Юрій Винничук — автор надзвичайно цікавих книг: «Легенди Львова» (6 видань, 1999–2003), «Кнайпи Львова» (2000, 2001), «Таємниці львівської кави» (2001), фітологічної енциклопедії «Книга бестій» (2003). Він став упорядником антологій української фантастики XIX ст. «Огнений змій» (1989), української літературної казки XIX ст. «Срібна книга казок» (1993), серії книг «Юрій Винничук презентує» (з 2002, 8 книжок), «Казкова скарбниця» (з 2002; 3 книжки). Твори Юрія Винничука перекладалися у багатьох країнах світу. За казками знято 2 мультфільми.

Досить цікаві за змістом, глибокі за проблематикою та різноманітністю персонажів читачам-дітям запропонували свої твори такі українські автори, як Марина і Сергій Дяченки, Марія Матіос, Лада Лузіна, Люко Дашвар, Андрій Кокотюха, Оксана Забужко.

- Підсумкове слово вчителя.

Тема майбутнього, до якої звернувся Рей Бредбері, одночасно цікава та важлива. Письменник показав, що навіть одна людина може протистояти натовпові, який охоплений злістю, ненавистю, прагненням руйнувати і нищити все навколо. Автор використав надзвичайно контрастні кольори, протилежні настрої, адже хотів переконати кожного читача у його праві на щасливе, радісне майбутнє — те майбутнє, у якому чільне місце належатиме «Моні Лізі» з її загадковою, але оптимістичною посмішкою.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Скласти письмовий твір-роздум на тему: «Моє місто через 20 років. Сьогодні я починаю над ним працювати...» (*обсяг — 15–20 речень*).

УРОК № 57

Тема. Роберт Шеклі. «Запах думок». Утвердження сили людської думки у творі. Духовне й фізичне випробування Кліві. Поглиблення поняття про фантастику

Мета уроку. *Познайомити* учнів із творчістю письменника-фантаста Роберта Шеклі; *розвивати* навички виразного читання

тексту і визначення головної думки прочитаного, підтвердження її прикладами, цитатами з тексту; *формувати* уміння називати основні ознаки фантастичної літератури та виявляти їх у прочитаних творах; *розвивати* навички характеристики образу головного героя фантастичного оповідання; продовжити роботу над навичками зв'язного мовлення та переказування прочитаного, складання планів (*сюжету та образної характеристики*).

Обладнання: портрет Роберта Шеклі; робочий зошит, виставка ілюстрацій до оповідання та малюнків учнів.

Підготовка учнів до уроку: Прочитати оповідання Роберта Шеклі «Запах думок».

ХІД УРОКУ

Головне в житті — те, що ти вирішив вважати головним.

Роберт Шеклі

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Перевірка домашнього завдання (*учні читають власні твори-роздуми про майбутнє*).
- Бесіда за питаннями вчителя.
 - Назвіть ознаки соціальної фантастики.
 - Які елементи соціальної фантастики наявні в оповіданні «Усмішка» Рея Бредбері?
 - Чи можна назвати написані вами твори прикладом соціальної фантастики?
 - Визначте ознаки соціальної фантастики у творі свого товариша (*робота в парах*).

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

Роберт Шеклі є представником *наукової фантастики*. У його творах зображуються швидкісні космічні кораблі, які долають міжпланетні відстані, найсучасніші роботи, що здатні замінити працю людей, неймовірні прилади, які значно полегшують життя. Але митець пише не тільки про перспективи розвитку наукової думки і технічного прогресу. Він прагне пізнати внутрішні можливості су-

часної людини, її здатність до саморозвитку і відкритість до нових знань. У своїх фантастичних творах Роберт Шеклі також досліджує моральну готовність людства до контактів з іншими планетами, а ці контакти, як вважає письменник, вже зовсім скоро стануть реальністю. В одному з інтерв'ю він сказав: «Наша Земля не єдина у Всесвіті. З далеких галактик, крізь сузір'я, на нас, можливо, дивляться інші космічні мешканці. А ми?.. Що робимо ми для того, щоб зберегти нашу планету і бути гідними спілкування з вищим розумом? Яким досвідом і цінностями ми зможемо поділитися?..»

(Можє бути використана презентація — фотографії Роберта Шеклі, фото обкладинок книг).

III. ОГолошення теми, епіграфа уроку.

- Слово вчителя.

Новий літературний твір — продовження цікавої теми у літературі, теми, якій було присвячене вже відоме вам оповідання «Усмішка». Це тема майбутнього, того завтрашнього дня, яке людство буде сьогодні. Водночас нам належить здійснити цікаву мандрівку, в якій головною дійовою особою виступає не настільки людина, в якій головна людина думки. Ми всі знаємо і кожен неодноразово переконався у неймовірній силі наших мрій, наших заповітних бажань — усі вони збуваються. Чийсь мрії стають реальністю раніше, чийсь — пізніше; хтось докладає обмаль зусиль, комусь доводиться довго і складно простувати до своєї мрії. Однак кожна думка має дивовижну силу і, якщо навчитися чути свої думки та керувати ними, можна досягнути усіх поставлених цілей у житті.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Робота з підручником. Виразне читання розділу про письменника.
2. Бесіда за питаннями вчителя.
 - У чому полягає головна відмінність фантастики Роберта Шеклі від інших фантастичних творів?
 - Прочитайте два епіграфи (*записаний на дошці та перед статтею підручника про автора*) і поміркуйте про те, чи мав рацію Роберт Шеклі, вважаючи розум найбільшою цінністю людини.
3. Робота з текстом оповідання: у творі знайти і виразно прочитати фрагменти,

- в якому описана причина посадки корабля Ліроя Кліві на невідомій планеті;
- в якому йдеться про перші хвилини після аварії (*звернути увагу на психічний стан головного героя*);
- в якому описане відкриття Ліроя про те, як барс сприймає навколишній світ;
- в яких відтворені думки Ліроя Кліві та негайна відповідь на них з боку мешканців невідомої планети;
- в якому Лірою намагається зрозуміти, яким чином зміст його думок впливає на поведінку хижаків;
- в якому Ліроєві вдалося спантеличити вовчу зграю;
- в якому описаний спосіб обману барса, хоча сподівання на порятунок здавалося цілком марним;
- в якому передається нове відкриття Ліроя — герой усвідомив себе телепатом.

4. Робота з текстом.

- Визначте тему оповідання «Запах думок».
- Сформулюйте ідею (головну думку) твору, для її підтвердження оберіть цитату із тексту оповідання.
- Чому, на вашу думку, в момент найвищого вияву сили людського розуму (коли Лірою відчув себе переможцем) герой знепритомнів і був врятований не завдяки своїм думкам, а з допомогою інших людей?
- Яку роль для розуміння ідеї оповідання відіграє опис степової пожежі, про яку Ліроєві розповів поштмейстер?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

• Творче завдання.

- 1) Виписати назви тварин, які переслідували головного героя.
- 2) Знайти описи, завдяки яким читач може визначити, в якій частині доби відбувається дія.
- 3) Виписати з тексту слова чи словосполучення, якими описується настрої Ліроя Кліві.
- 4) Знайти у тексті елементи фантастики, визначити їх роль.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Записати в зошиті план сюжету твору.

УРОК № 58

Тема. Роздуми автора про майбутнє людини та людства. Гуманістичний зміст оповідання — віра в перемогу людського розуму. Том і Кліві: схожість і відмінності. Образи майбутнього в літературі та інших видах мистецтва

Мета уроку. *Поглибити* уявлення учнів про фантастику і творчість Роберта Шеклі; *розвивати* навички виразного коментованого читання тексту і визначення головної думки прочитаного, підтвердження її прикладами, цитатами з тексту; *формувати* уміння називати основні ознаки фантастичної літератури та виявляти їх у прочитаних творах; *розвивати* навички характеристики образу головного героя фантастичного оповідання; *встановлення* сутності конфлікту між героєм і світом (Кліві і неземна цивілізація); *розвивати* навички характеристики образу майбутнього у творах письменника; вдосконалювати навички зіставлення персонажів фантастичних творів (Том і Кліві); *розширити* знання про твори сучасного мистецтва на тему майбутнього (кіно, живопис, музика тощо), розвивати навички зіставлення їх із творами Р. Бредбері й Р.Шеклі; *висловлення* своєї думки щодо майбутнього людства, ролі літератури й мистецтва в майбутньому.

Обладнання: портрет Роберта Шеклі; робочий зошит, виставка ілюстрацій до оповідання та малюнків учнів.

Підготовка учнів до уроку: намалювати ілюстрації до твору Роберта Шеклі.

ХІД УРОКУ

Хіба людина — не цар природи, вона ж бо, як ніхто, здатна пристосуватися будь-кого переважити інтелектом!

Роберт Шеклі

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Перевірка домашнього завдання — бесіда за складеним планом сюжету твору.

— Як у творі подається експозиція? Чому інші люди присутні лише як голос на досить великій відстані?

— Який епізод становить зав'язку сюжету? Чому, на вашу думку, саме з цього моменту починає розвиватися конфлікт?

- Які персонажі зустрічаються героєві упродовж розвитку дії?
- Який момент у сюжеті виконує кульмінаційну роль?
- Яким чином автор вирішив основний конфлікт твору? Чому, знову-таки, лише наприкінці твору з'являються інші персонажі-люди?

- Проблемне питання.

Сформулювати суть основного конфлікту оповідання.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя про основні проблеми фантастичної літератури.
- Бесіда за питаннями вчителя.
- Назвіть ознаки фантастичної літератури.
- Які особливості вирізняють соціальну фантастику?
- Доведіть, що оповідання Рея Бредбері «Посмішка» має риси соціальної фантастики.
- Чим особлива фантастика Роберта Шеклі, втілена, зокрема, в оповіданні «Запах думок»?

III. ОГолошення теми, епіграфу уроку.

- Слово вчителя.

З-поміж багатьох завдань художньої літератури одне має особливого важливого значення — формування, розвиток, виховання людини як відповідальної за свої вчинки, уважної до свого близького й далекого оточення, спостережливої та передбачливої. Письменники-фантасти ХХ ст. — Рей Бредбері та Роберт Шеклі — стали очевидцями стрімкого технічного прогресу, щоразу нових винаходів для утвердження могутності людини над природою. Кожен із них гостро відчував загрози та небезпеки, на які наражатиметься людина, опинившись у вирі технічного прогресу. Очевидно, саме першість Америки в багатьох революційних у царині техніки відкриттів вселила тривогу в душі талановитих митців. Бредбері та Шеклі відчували загрозу від техніки, що може вийти з-під контролю людини і чинити руйнацію. Обидва поклалися на мудрість людини, яка зуміє зупинити небезпечну техніку чи силою думки змінити навколишній світ. Невипадково, Роберт Шеклі настільки яскраво та переконливо показав, на що здатний інтелект у найбільш складних ситуаціях (*див.: епіграф до уроку*).

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Робота над порівняльною характеристикою головних героїв оповідань Рея Бредбері та Роберта Шеклі.

— Висловити суть конфлікту, в якому опинився головний герой (*Том на майдані зруйнованого міста; Лірой на рівнині невідомої планети*).

— Описати середовище, в якому розгортаються описані події (*поведінка та настрої людей довкола Тома; зміни у поведінці звірів, котрі оточували Ліроя*).

— Яке головне рішення приймав кожен герой (*Том перед картиною «Мони Лізи»; Лірой перед вовчою зграєю*).

— Як описана природа в кожному творі (*зачитати фрагменти*)?

— У чому виявляється віра кожного автора у щасливе майбутнє людства? Прочитайте відповідні фрагменти у кожному творі.

— Назвіть риси характеру Тома та Ліроя, завдяки яким кожен зумів побороти загрозу чи вирішити конфлікт.

2. Творче завдання — робота в групах (*«Діалог Тома та Ліроя Кліві при зустрічі»*).

Завдання:

1) підготувати розповідь від імені головного героя оповідання (*група 1 — від імені Тома; група 2 — від імені Ліроя*), скласти короткий план, виголосити текст «ланцюжком»;

2) після кожної розповіді провести діалог, у якому має бути сформульовано по три питання кожного героя один одному.

Висновок: відповідь на проблемне питання — чи були можливості для іншого розвитку кожного сюжету, чи могли по-іншому бути вирішені головні конфлікти творів? Як саме?

3. Творча лабораторія — робота в групах над проектом «Том і Лірой: спільна пригода».

Завдання: придумати сюжет нової історії, у якій беруть участь вже відомі літературні герої — Том (*«людина з великим серцем», «людина з уявою»*) і Лірой (*котрий повірив у всемогутність людського розуму*); скласти план історії, представити її у формі епізодів (*«монтаж» фільму чи презентації*).

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Слово вчителя.

У США надто серйозно ставляться до розвитку фантастики в літературі та інших видах мистецтва, адже творча уява здатна дати імпульс науково-технічному прогресу. У зв'язку з цим у багатьох гуманітарних закладах Америки готують письменників-фантастів.

У місті Сіетл створено Музей наукової фантастики. Серед молоді постійно проводяться конкурси на кращий науково-фантастичний проєкт. Отже, фантастика — це не тільки розвага, а один зі шляхів розбудови досконалого суспільства. Не одне покоління американських астронавтів виросло на творах Рея Бредбері і Роберта Шеклі.

- Проблемне питання.

Чого можуть навчити людей теперішнього і майбутнього твори Рея Бредбері і Роберта Шеклі?

- Робота з рубрикою «Краса слова» (за підручником).

У творі Роберта Шеклі утверджується сила людського розуму і вміння керувати своїми думками, що рятує життя героєві. Щоб розкрити процес мисленнєвої діяльності, письменник вдається до різних типів оповіді — від першої особи (*від імені Ліроя Кліві*) і від третьої особи (*від імені автора*). Знайдіть і виразно прочитайте ті уривки твору, в яких розповідається про думки героя. А які почуття переживав герой у ті моменти?

- Підсумкова бесіда.

— Визначте основну тему та ідею оповідання «Запах думок» Роберта Шеклі.

— Назвіть риси наукової фантастики, проілюструйте їх прикладами з твору.

— Охарактеризуйте образ Ліроя Кліві.

— Доведіть актуальність твору Роберта Шеклі для нашої доби.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Продумайте, які мрії могли з'явитися у Тома та Ліроя Кліві після пережитих пригод. Запишіть їх, зазначаючи, чи можуть вони здійснитися і за яких умов.

УРОК № 59

Тема. *Контрольна робота. Різномірні тести (теми «Поетичне бачення світу», «Образ майбутнього в літературі»).*

Мета уроку. Перевірити знання учнів з тем «Поетичне бачення світу», «Образ майбутнього в літературі»; навчити виконувати тестові завдання різних типів (*відкриті й закриті*), встановлювати смислові відповідності, використовувати набуті знання на практиці; розвивати вміння і навички письмового зв'язного мовлення; виховувати любов до художнього слова.

Обладнання: зошит для контрольного оцінювання (автори О. М. Ніколенко, Р.А. Бекерська).

Підготовка учнів до уроку: повторити за підручником матеріал тем «Поетичне бачення світу», «Образ майбутнього в літературі».

ХІД УРОКУ

I. ПІДГОТОВКА ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.

Вступне слово вчителя про правила виконання тестових завдань.

II. ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ УЧНЯМИ.

(У «Книжці для вчителя» як зразок наведено один із варіантів контрольної роботи.)

Контрольна робота № 6

I варіант

Завдання 1–6 мають по чотири варіанти відповіді, серед яких лише **ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ**. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

1. Басьо — це
А псевдонім
Б ім'я
В прізвище
Г прізвисько

(0, 5 бала)

2. У творчості якого письменника використані епітети: «чужина чужа», «осіння мжа», «самотній ворон», «осінній вечір»?

- А Генрі Логфелло
Б Роберт Бернс
В Джанні Родарі
Г Мацуо Басьо

(0, 5 бала)

3. Міфи індіанців втілено у творі

- А «Моє серце в верховині...»
Б «Пісня про Гайавату»
В «Листівки з видами міст»
Г «На голій гілці...»

(0, 5 бала)

4. О п'ятій годині ранку мешканці зруйнованого міста в оповіданні «Усмішка» Р. Бредбері вишикувалися в чергу до

- А їдальні
- Б вокзалу
- В фабрики
- Г картини

(0,5 бала)

5. Лірою Кліві в оповіданні «Запах думок» Р. Шеклі за фахом був

- А пілотом
- Б лікарем
- В поштарем
- Г військовим

(0,5 бала)

6. Лірою Кліві зумів дочекатися допомоги завдяки:

- А силі свого інтелекту
- Б силі сучасної зброї
- В силі свого кохання
- Г силі свого літака

(0,5 бала)

Завдання 7–9 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і зробіть позначки (+) у таблицях відповідей на перетині відповідних колонок і рядків.

7. Установіть відповідність

Визначення

- 1 Натяк, іносказання (словами сказати мало, а змісту висловити багато)
- 2 Краса давнини, те, на чому лежить відбиток часу.
- 3 Принадливість буденного, звичайного.
- 4 Неяскрава краса, поєднання природності і стриманої вишуканості.

Термін

- А хайку
- Б шібуї
- В юген
- Г сабі
- Д вабі

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

(2 бала)

8. Установіть відповідність

Автор

- 1 Роберт Шеклі
- 2 Роберт Бернс
- 3 Мацуо Басьо
- 4 Генрі Лонгфелло

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

Художні образи

- А** банан, жабка, квітуча слива, самотній ворон
- Б** верхovina, серце, вітер, батьківщина
- В** червоні скелі, долина, люлька згоди, влади-ка життя
- Г** гавань, палаци, затока, собори
- Д** вовк, барс, білка, вогонь

(2 бали)

9. Установіть відповідність

Художній прийом

- 1 метафора
- 2 персоніфікація
- 3 анафора
- 4 протиставлення
- 5 порівняння

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

Уривок

- А** ...голос,
Як потік, що з гір несеться,
Як потік, що пада в прірву,
Пролунав для всіх народів.
- Б** Перед вродою квітів
соромно стало місяцю —
сховався за хмаркою.
- В** Моє серце в верхovinі і душа моя...
- Г** Хай сам подивлюся,
Хай сам я побачу...
Хай сам я узнаю...
- Д** Хто діло робить,
Х то байдикує...

(2 бали)

Завдання 10 вимагає розгорнутої відповіді на питання (*обсяг письмової відповіді обмежений кількістю рядків*).

10. Напишіть звернення до дітей Землі, у якому переконайте їх у необхідності читати фантастичні твори Р. Бредбері та Р. Шеклі (на 1 сторінку) (3 бали)

УРОК № 60

Тема. Урок позакласного читання. Олександр Романович Беляєв і його фантастичний роман «Людина-амфібія»

Мета уроку. *Поглибити* знання про соціальну і наукову фантастику; *учити* визначати художню своєрідність твору, його сюжет і композицію; *висловлювати* власне враження і ставлення до зображених подій; *розвивати* творчу уяву, зв'язне мовлення, асоціативне мислення; *виховувати* потребу до самостійного читання, емоційного сприйняття й активного осмислення літературного твору; *виховувати* моральні якості учнів.

Обладнання до уроку: портрети письменника; виставка його книжок; фрагменти з кінофільму «Людина-амфібія» (*режисери В. Чеботарьов і Г. Казанський, Росія, 1961*)

ХІД УРОКУ

Герої фантастики — це гіпотези людської краси.

Кір Буличов

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ І УМІНЬ.

Перегляд початку (з хвилини 00.00.07 до хвилини 00.00.20) фільму «Людина-амфібія» (*режисери В. Чеботарьов і Г. Казанський, Росія, 1961*)

— Як автори фільму відтворили атмосферу загадковості, утаємничення на початку фільму, коли ще не розпочалася дія?

(чарівна музика, морські глибини як тло для титрів, повільний рух глибоководних риб, рослин)

— Як ви гадаєте, хто стане героєм фільму?

— Чого ви очікуєте від фільму?

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя про письменника-фантаста.

Олександр Романович Беляєв (1884—1942) прожив незвичайне життя у буремні часи революцій і світових війн. У своїх творах письменник утілював нездійснені мрії свого покоління, сміливі фантазії, романтичні почуття. Олександра Беляєва називають Жулем Верном ХХ ст. за великий талант передбачення технічних можли-

востей науки. Унікальність фантастики Олександра Беляєва полягає в зображенні романтичних історій, які наближають вигадані світи до сердець читачів.

Олександр Беляєв народився у Смоленську, у родині священика. За бажанням батька Олександр навчався у духовній семінарії, по закінченні якої вступив до Ярославського юридичного ліцею. Юнак самостійно заробляв на навчання — давав приватні уроки, малював декорації для театру, грав в оркестрі цирку. За декілька років Олександр Беляєв став відомим юристом в Ярославлі, зібрав велику бібліотеку, подорожував світом. Але налагоджене життя зруйнувала хвороба, якою швидко прогресувала і перетворила успішного юриста на нерухомого інваліда. Мати перевезла сина до м. Ялти, де в лікарні він почав писати вірші й оповідання. Сюжет першого фантастичного твору «*Голова професора Доуеля*» (1925) народився під час тяжкої хвороби письменника. Твори молодого письменника («*Острів загблих кораблів*» (1926), «*Остання людина з Атлантиди*» (1926), «*Людина-амфібія*» (1928), «*Вічний хліб*» (1928), «*Чудове око*» (1935)) почали друкувати у популярних журналах. Згодом Олександр Беляєв здобув славу засновника російської наукової фантастики. Митця цікавила проблема людських можливостей: функціонування мозку, його зв'язок із тілом і душею, можливості жити під водою, у повітрі, космосі...

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

Словникова робота

Соціальна фантастика — різновид фантастики, у якому висловлено роздуми (або припущення) щодо теперішньої та подальшої долі суспільства, людської цивілізації, Усесвіту. У деяких творах поєднуються ознаки наукової та соціальної фантастики (наприклад у творах Г. Веллса, Р. Бредбері та ін.).

1. Робота з таблицею.

Соціальна фантастика	Наукова фантастика
розкриття гострих конфліктів (зовнішніх і внутрішніх);	
створення фантастичних ситуацій і образів, що актуалізують проблеми сучасного світу;	
увага до духовного стану особистості, суспільного устрою, засад людської цивілізації;	увага до наукових відкриттів, технічних пояснень, технологічних передбачень

Соціальна фантастика	Наукова фантастика
перенесення часу в інший вимір (майбутній або минулий; створення особливих часових параметрів);	
фантастичний простір, але він має окремі прикмети реальності (у ньому можна впізнати деякі факти та явища суспільства, соціальні відносини);	
переосмислення митцями минулого та теперішнього, прогнози майбутнього.	
незавершеність сюжету та характерів персонажів (вони можуть мати подальше продовження);	

2. Літературознавче дослідження.

— Визначте, до якого різновиду фантастики належить твір Олександра Беляєва «Людина-амфібія». Доведіть свою думку прикладами з тексту.

— Чи є у творі ознаки пригодницької літератури?

(*Полювання на людину-амфібію, викрадення, злочин, утеча, переслідування*)

— Зробіть висновок про своєрідність фантастики Олександра Беляєва.

3. Виразне читання і обговорення ключових епізодів твору.

— Як відбувається знайомство читача з людиною-амфібією?

— Чому люди почали полювання на «морського диявола»?

— Який план розробили Зуріта і Балтазар?

— Як індіанець Крісто заслужив довіру доктора Сальватора?

— Що Крісто побачив у маєтку доктора-Бога?

— Розкажіть про стосунки Іхтіандра і доктора Сальватора.

— Як почувався юнак в океані?

— Як Іхтіандр сприймав людей, місто?

— Розкажіть про зустріч героя із Гуттієрою.

— Чому Іхтіандр відчував себе самотнім?

— Визначте зовнішній і внутрішній конфлікт героя.

4. Проблемна ситуація.

— Що згубило людину-амфібію?

5. Перегляд і обговорення епізодів фільму (*Іхтіандр і доктор Сальватор; Іхтіандр і Гуттієра*)

— Порівняйте епізоди фільму з твором. Оцініть гру акторів, майстерність оператора, режисера, композитора.

— Доведіть, що автори фільму посилили елементи соціальної фантастики, тоді як автор твору головним зробив наукові експерименти лікаря Сальватора.

6. Повідомлення учнів про історію фільму (місця зйомок, робота акторів, спортсменів, операторів, костюмерів).

7. Творче завдання.

– Порівняйте описи океану й міста у сприйнятті Іхтіандра.

Океан		Місто
	звуки	
	запахи	
	мешканці	
	самопочуття	
	загальна оцінка	

8. Доберіть цитати з твору, які підтверджують унікальність Іхтіандра.

Освіченість	
Аналітичне мислення	
Необізнаність із життям людей	
Загострені слух, зір, спостережливість	
Уміння бачити красу, насолоджуватися нею	

9. Проблемне запитання.

Чи зробили Іхтіандра щасливим його унікальні можливості?

10. Створення характеристик-сенканів головних героїв твору за схемою.

м'я героя	1 іменник
Риси характеру	2 прикметники
Вчинки героя	3 дієслова
Оцінка героя	1 речення
Моє ставлення	1 іменник

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

• Літературна командна гра «Ловці перлів».

Назва яхти, з якої ловили перли («Медуза»).

Найкращий ловець перлів серед героїв твору (*Балтазар – батько Гуттієри*).

Час, який ловець перлів може провести під водою (*До 100 секунд*).

Місце утворення перлин (*Черепашки деяких моллюсків*).

Річ Гуттієри, яку Іхтіандр дістав із морського дна (*Намісто*).
Подарунок людини-амфібії, який Гуттієра відмовилася прийняти
(*Величезна перлина*).

Так рибалки називали людину-амфібію («*Морський диявол*»).

Друг Іхтіандра в океані (*Дельфін*).

Із ким воював Іхтіандр за підводну печеру? (*Сімейство спрутів*).

Кого з героїв твору можна порівняти з коштовною перлиною?
(*Іхтіандр*)

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Придумати розгорнуту назву роману: «Людина-амфібія, або...»

СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА ЗРОСТАННЯ І ВЗАЄМИНИ ЗІ СВІТОМ

УРОК № 61

Тема. Астрід Анна Емілія Ліндгрен «Міо, мій Міо». Основні відомості про життя і творчість письменниці, популярність її творів у різних країнах. Моральні цінності у творах А. Ліндгрен.

Мета уроку. *Познайомити* учнів з особистістю видатної шведської письменниці, з її творами для дітей; *розвивати* навички розповідання про основні події сюжету твору, виокремлюючи в ньому кульмінаційні моменти; *розвивати* уміння визначати актуальні проблеми у творах письменниці, пов'язані із зростанням дитини, її взаєминами із колективом, світом дорослих; *формувати* уміння висловлювати і пояснювати свою точку зору щодо вчинків персонажів, їхніх стосунків; *розвивати* навички визначення жанрових ознак (казки, повісті, роману) прочитаного твору; *виховувати* інтерес до культурних надбань різних народів, моральні якості учнів.

Обладнання: портрет Астрід Ліндгрен, текст повісті «Міо, мій Міо», робочий зошит, виставка ілюстрацій до творів письменниці та малюнків учнів; наочність; мультимедійна презентація про творчість авторки; запис фільму (*фрагментів фільму*) «Пеппі Довгапанчоха» (Росія, 1984, режисер Маргарита Мікаелян), запис фільму (*фрагментів фільму*) «Малюк і Карлсон, який живе на даху» (Росія, 1971, режисери В. Плучек, М. Мікаелян).

Підготовка учнів до уроку: прочитати повість «Міо, мій Міо».

ХІД УРОКУ

Нам усім відомо, що діти, яких б'ють і з якими жорстоко обходяться, і самі будуть бити та жорстоко ставитися до своїх дітей, і тому це зачароване коло мусить бути розірване.

З промови Астрід Ліндгрен на врученні Премії миру (1978)

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Бесіда за питаннями вчителя.

- Що таке фантастика?
- Чим відрізняється фантастична література від реалістичної?
- Назвіть прочитані вами фантастичні твори (*а також назвіть імені їх авторів*).
- Які ознаки вирізняють казку?
- Які письменники, автори літературних казок вам відомі?
- Назвіть їхні твори, персонажів.
- Які казкові повісті вам запам'яталися (*з програми 5-го класу чи української літератури*)?

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

Робота з ТЗН (перегляд фрагментів фільмів), бесіда за побаченим.

- Фрагмент фільму «Пеппі Довгапанчоха» (з 1-ої серії) — від початку до хвилини 10.00
 - Як описаний приїзд Пеппі до міста?
 - Як у фільмі зображене місто, представники яких професій поступово з'являються перед глядачем?
 - Чому постать дівчинки спричинила переполох серед мешканців?
 - Що дізнаємося про Пеппі з її пісні-розповіді про себе, а далі — з розмови із двома новими друзями?
 - Де поселяється нова мешканка міста?
 - Хто стає найближчими сусідами й друзями Пеппі?
 - Як змінюється настрої у місті з появою в ньому Пеппі Довгої панчохи?
- Фрагмент фільму «Малюк і Карлсон, який живе на даху» — від початку до хвилини 08.00.

- Яке враження у вас складається від опису міста?
- Опишіть поведінку Малюка по дорозі додому.
- Яку заповітну мрію має хлопчик?
- Опишіть домівку Малюка.
- Чим займається Малюк, який його настрої?
- Яка пригода раптом стається з Малюком?
- Опишіть дивного гостя, котрий наче впав на підвіконня Малюкового вікна?
- Як поводиться Карлсон у кімнаті Малюка?
- Як змінюється настрої хлопчика?
- Проблемне запитання.
 - Що, на вашу думку, є спільним для Пеппі Довгоїпанчохи та Малюка?
 - Чому або вони різко змінюють навколишній світ, або поряд із ними раптом з'являються дивні персонажі?

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

Отож, сьогодні ми маємо нагоду познайомитися з особливою авторкою, котра своє життя, свій письменницький талант, свої найзаповітніші мрії присвятила дітям. Щойно ми побачила двох колоритних персонажів — Пеппі та Малюка, які попри численні відмінності у характері, мають надзвичайно важливу рису: ці діти самотні, вони мріють про вірних друзів, шукають їх. І якщо Пеппі сама звеселяє ціле місто, змушує дорослих подивитися на світ іншими очима, то Малюк здобуває чудового товариша — бешкетника і витівника, Карлсона. А створила цих персонажів видатна шведська письменниця — Астрід Ліндгрєн. З її творчістю, а також з надзвичайно цікавою та захопливою повістю-казкою познайомимось ближче.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Робота з підручником. Виразне читання статті про життя і творчість Астрід Ліндгрєн.
2. Бєсїда за питаннями вчителя.
 - Які твори для дітей написала Астрїд Лїндгрєн?
 - Яка головна тема об'єднує усі оповідання, казки, повісті, котрі письменниця адресувала юним читачам?
 - Назвіть важливі відзнаки, які отримала Астрїд Лїндгрєн за досягнення у літературі для дітей.
3. Виразне читання учнями фрагменту повісті «Міо, мій Міо»: від початку до слів «*Тепер, після всього, я часто розмірковую, хто ж*

була та тітка Лундін. Адже того жовтневого дня торік усе почалося з неї».

4. Беседа за питаннями вчителя.

Скільки часу минуло з моменту зникнення Буссе?

Що ми довідуємося про хлопчика?

Що розповідає Буссе про родину, у якій він жив?

Чи були у хлопчика друзі? Хто?

5. Виразне читання учнями фрагменту повісті: від «Того дня тітка Едля кілька разів сказала мені, яке це лихо, що я опинився в її домі» до «*Ти той, кого так довго шукає наш король!*»

6. Беседа за питаннями вчителя.

Що дала тітка Лундін Буссе?

Що було написано на картці, котру хлопчик мав вкинути до скриньки?

Опишіть настрої Буссе, коли він сидів на лавці в парку.

Яка знахідка дочекалася Буссе під лавкою?

Чому Буссе відкоркував пляшку?

Як можемо здогадатися, що знахідка невідповідно опинилася у Буссе?

7. Підсумкове слово вчителя.

Як можемо пересвідчитися, самотній маленький хлопчик стоїть на порозі неймовірної, захопливої, можливо, небезпечної мандрівки. Кожен із нас може стати для Буссе товаришем у його пригодах. Для цього слід уважно прочитати повість-казку.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

• Виразне читання статті підручника «Художність в оцінці творів мистецтва».

Словникова робота

У широкому смислі художність — це властивість мистецтва, яка відрізняє його від інших форм відображення життя (наприклад, від науки). У цьому значенні художність пов'язана зі специфікою образного бачення світу.

У вузькому смислі художність — це вартість (якість) мистецького твору (в тому числі літературного), що визначає його суспільну та естетичну (тобто з погляду краси, художньої довершеності) значущість.

Основними критеріями художності є такі:

важливість (для країни, народу, людства) порушених у ньому тем і проблем;

зв'язок твору із життям людей, актуальність твору для його часу, суспільства, інших поколінь;

значущість ідеалів, які утверджує митець (моральних, національних, загальнолюдських і в тому числі ідеалу краси);

єдність змісту і форми;

яскравість і довершеність художніх образів;

багатозначність твору, що здатен породжувати різні смисли, викликати роботу творчої уяви, спонукати читача до діалогу з текстом;

майстерність письменника в галузі мови;

творчий розвиток традицій і художні новації митця;

вплив твору на читача (емоційний, естетичний, інтелектуальний, виховний тощо);

життя твору в часі.

- Творче завдання.

Доведіть, що твори Астрід Ліндгрєн є високохудожніми.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

У зошиті або на окремому аркуші намалювати карту подорожі Буссе у Країну Далеку.

УРОК № 62

Тема. **Образи головних героїв повісті-казки «Міо, мій Міо». Перемога добра над злом. Поглиблення понять про повість (*психологічна повість, повість-казка*), роман (*фантастичний роман*)**

Мета уроку. *Поглибити* уявлення учнів про різновиди повісті і роману, а також про специфіку творчості Астрід Ліндгрєн; *розвивати* навички виявлення рис характерів героїв у життєвих випробуваннях; *працювати* над осмисленням понять «добро» і «зло», «життя» і «смерть», «любов» і «ненависть», «милосердя» і «байдужість» у процесі інтерпретації художніх образів, епізодів прочитаного твору; *формувати* уміння розмірковувати про вибір життєвої позиції, про моральні цінності; *розвивати* навички порівняння образів дітей і підлітків у прочитаному творі, а також уміння розповідати про свої улюблені твори сучасних письменників, виявляючи в них актуальний зміст; *поглиблювати* розуміння значення категорії «художність» для оцінки творів масового мистецтва.

Обладнання: портрет Астрід Ліндгрєн, текст повісті «Міо, мій Міо», робочий зошит, виставка ілюстрацій до творів письменниці та малюнків учнів.

ХІД УРОКУ

Я люблю пташиний спів, люблю музику своїх срібних тополь, але най-дужче люблю слухати, як сміється в садку мій син.

Зі слів тата-короля («Міо, мій Міо»)

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Переказ змісту повісті-казки «Міо, мій Міо» за підготовленими картами подорожі.

Творча робота. Обладнання галереї «Країна Далека» з намальованих карт.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Короткий переказ змісту розділу «Художність в оцінці творів мистецтва»;
- Усне повідомлення на тему «Художність повісті-казки «Міо, мій Міо».
- Повторення визначень: психологічна повість, повість-казка, фантастичний роман, фентезі.
- Бєсїда за питаннями вчителя.
 - Які прочитані твори ви можете охарактеризувати, як психологічні повісті? Аргументуйте свою думку.
 - Наведіть приклади повісті-казки з української та світової літератури; чи можемо ми відшукати у творах особливості національної культури, звичаїв, традицій?
 - Чи цікаві вам твори, що представляють такий різновид фантастики, як фентезі? Наведіть приклади зі світової літератури.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Слово вчителя.

Життєве кредо Астрїд Лїндгрєн можемо прочитати у словах, сказаних татом-королем Країни Далекої, словах, які здалися Бусє дивними і які сьогодні слугують епїграфом нашого уроку. Справдї,

дуже складно відшукати щось більш цінне, більш потрібне і радісне, ніж дитячий сміх. Адже кожна дитина сміється від радості, щастя, задоволення, успіху — лише найкращі враження та думки можуть викликати щирий сміх. Тому всі засоби художності Астрід Ліндгрєн спрямовує на зображення саме такого світу, котрий дозволяв би кожній дитині сміятися.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Робота з текстом повісті. Виразне читання та коментар окремих фрагментів.

Нарешті дух простяг руку й показав удалину на щось зелене. І оно ніби плавало на чистій блакитній воді, освітлене сонцем.

— Це Країна Далека, — мовив він.

Ми почали знижуватися до тієї зеленої плями. Виявилося, що то острів, який плавав у морі. Повітря над ним було напоєне пахощами тисяч троянд та лілей, у ньому бриніла дивовижна музика, краща за будь-яку музику на світі.

На морському березі височів великий білий замок, і ми опустилися біля нього.

Вздовж берега хтось ішов. І це був мій тато-король. Я впізнав його, як тільки побачив. Я знав, що це мій тато. Він простяг руки, і я кинувся йому в обійми. Він довго не відпускав мене від себе. Ми тоді нічого не казали один одному. Я лише обіймав його за шию і мовчав.

Ох, як би я хотів, щоб тітка Едля могла побачити мого тата-короля! Який він був гарний, як мерехтіло золотом та діамантами його вбрання! З вигляду він був схожий на Бенкового тата, тільки вродливіший. Шкода, що тітка Едля не бачила його. Тоді вона б сама зрозуміла, що мій тато не поганець.

Проте тітка Едля правду казала, що моя мама померла, коли я народився. А дурні керівники притулку не подумали повідомити моему татові, де я опинився. Він шукав мене цілих дев'ять років, і я такий радий, що нарешті знайшовся.

Я вже давно живу в Країні Далекій. Дні мої всі як один веселі й радісні. І кожного вечора тато-король приходиться до моєї кімнати, ми будемо разом моделі літаків і розмовляємо.

Я расту, і мені тут добре. Мій тато-король щомісяця робить карби на одвірку в кухні, щоб побачити, наскільки я виріс.

— Міо, мій Міо, як ти знов вигнався, — каже він, коли ми міряємо мій зріст.

— Міо, мій Міо, — каже він, і голос у нього ласкавий і ніжний. Виявляється, я зовсім не Буссе.

— Я шукав тебе цілих дев'ять років, — каже мій тато-король. — Я не раз довго не міг заснути і все проказував: «Міо, мій Міо». Бо я знав, що тебе так звати.

Отож-бо. Буссе — не справжнє моє ім'я, як і все моє життя на Упландській вулиці. А тепер воно справжнє.

Я дуже люблю свого тата-короля, і він мене також дуже любить.

- Я хотів би, щоб Бенко знав про все це. Мабуть, я візьму й напишу йому, тоді вкладу листа в пляшку. А пляшку закоркую і пущу в море, що омиває Країну Далеку. Коли Бенко зі своїми татом і мамою приїде до їхнього літнього будиночка у Ваксгольмі, то, може, пляшка припливе туди саме тоді, як він купатиметься. Ото було б гарно! Було б просто чудово, якби Бенко довідався про всі дивовижі, що сталися зі мною. Він міг би подзвонити черговим поліцейним дільниць і розповісти, що Бу Вільгельм Ульсон, якого насправді звати Міо, живе під надійною опікою в Країні Далекій, і йому дуже добре у свого тата-короля.

Відповісти на питання: як складається життя Буссе у рідній країні? Чим викликана його постійна радість?

— Це мої срібні тополі, — сказав мій тато-король. Він вів мене за руку. Тітка Едля й дядько Сікстен ніколи не вели мене за руку. І взагалі ніхто ніколи ще не водив мене за руку. Того мені дуже подобалося так іти, хоч я й був уже завеликий, щоб триматися за татову руку.

Високий мур оточував садок. Мій тато-король відімкнув невеличку хвіртку, і ми зайшли до середини.

Колись давно я поїхав був із Бенком до їхнього літнього будиночка у Ваксгольмі. Ми тоді сиділи на прискалку й вудили рибу, саме як заходило сонце. Небо взялося загравою, а вода стала зовсім нерухома. Якраз цвіла шипшина, і її повно росло відразу за прискалком. А десь далеко, по той бік затоки, голосно кувала зозуля. Я тоді подумав, що більшої краси немає на світі. Звичайно, не про зозулю, бо я її не бачив, але від її кування все інше здавалося ще кращим, ніж було, коли вона мовчала. Я був не такий дурний, щоб казати про це Бенкові, та про себе подумав: «Більшої краси немає на світі».

Але тоді я ще не бачив трояндового садка свого тата-короля. Не бачив його квіток, усіх тих прекрасних троянд, що мінилися, наче хвилі в річці, і білих лілей, які похитувалися від подмуху вітру. Не бачив ще його срібнолистих тополь, які погналися вгору так високо, що в них на вершечках горіли зірки, коли наставав вечір. Я ще не

бачив його чудових білих пташок, що літали в садку, й не чув нічого схожого на їхній щебет і на музику срібного листя тополь. Ніхто не чув і не бачив нічого кращого за те, що я чув і бачив у садку свого тата-короля. Я стояв непорушно, не відпускаючи його руки, бо хотів відчувати, що він поряд. Сам би я не мав сили дивитися на таку красу. А мій тато-король погладив мене по щоці і спитав:

— Міо, мій Міо, тобі подобається цей садок?

Я не мав сили відповісти, бо мене опанував ніби якийсь смуток, хоч я зовсім не був сумний, а навпаки.

Я вже хотів сказати своєму татові-королю, щоб він не думав, ніби мені сумно. Але не встиг, бо він сам мовив:

— Добре, що ти веселий. Будь такий і надалі, Міо, мій Міо.

Відповісти на питання: чому Міо (Буссе) щоразу порівнює свої враження із тими, які залишилися після спілкування з Бенком?

Другого ранку, тільки-но я зайшов у трояндовий садок, назустріч мені кинувся білий кінь. Я зроду не бачив, щоб кінь так гарно біг. Його золота грива маяла на вітрі, а золоті копита блищали в сонячному промінні. Він вистрибом мчав просто до мене, та ще й голосно іржав. Я ніколи не чув, щоб так іржали коні. Я трохи злякався і придулювся до свого тата-короля. Але він схопив дужою рукою коня за золоту гриву, і той відразу став, а тоді засунув свій м'якенький писк мені в кишеню, щоб пошукати, чи немає там цукру. Так самісінько, Як засовував Калле-Джигун. І в кишені справді була грудочка цукру, я сховав її туди за давньою звичкою. І кінь знайшов її і схрумкав.

— Міо, мій Міо, — сказав мій тато-король — оце твій кінь, а зва-ти його Міраміс.

О, мій Міраміс, я полюбив його з першої хвилини! Та він і був найкращий кінь на світі, не те що сердешний Калле-Джигун, старий і завжди стомлений. Принаймні я не бачив, щоб вони були чимось подібні один до одного. Не бачив, поки Міраміс не підвів голови й не глянув на мене. Тоді я роздивився, що в нього такі самі очі, як у Калле-Джигуна. Віддані, безмежно віддані очі, як у всіх коней.

Я ніколи не їздив верхи. Та мій тато-король підняв мене й посадовив на Міраміса.

— Не знаю, чи я зважусь поїхати на ньому, — сказав я.

— Міо, мій Міо, — мовив мій тато-король. — Хіба в тебе не муж-не серце?

Тоді я взяв Міраміса за вуздечку й помчав садком. Я мчав попід тополями так, що срібне листя застрявало в моєму чубові. Я мчав

усе швидше й швидше, і Міраміс перестрибував через найвищі трояндові кущі. Перестрибував легенько, спритно, тільки раз зачепивсь За живопліт, і за нами дощем сипнули трояндові пелюстки.

Відповісти на питання: як сприйняв Міо появу нового товариша?

Землі Заморської і Землі Загірної я ще не бачив. Та одного дня, коли я йшов зі своїм татом-королем до трояндового садка, то запитав його, чи можна мені переїхати через міст Вранішньої Зорі. Тато-король зупинився, взяв моє обличчя в долоні й поважно, ласкаво глянув мені у вічі.

— Міо, мій Міо, — сказав він. — У моєму королівстві ти можеш їздити, куди хочеш. Можеш гратися на Острові Зелених Лук або поїхати до Землі Заморської чи Землі Загірної, коли захочеш. Можеш податися на схід або на захід, на північ або на південь, куди лише здужає тебе довести Міраміс. Але знай, є ще країна, що зветься Земля Чужинецька.

— А хто там живе? — спитав я.

— Лицар Като, — відповів мій тато-король, і по його обличчю ніби майнула темна тінь. — Жорстокий лицар Като.

Коли він вимовив його ім'я, по трояндовому садку ніби промчав лихий вихор. Білі пташки поквапились до своїх гнізд. Жалібник голосно закричав і замахав великими чорними крильми. Багато трояндових квіток миттю зів'яло.

— Міо, мій Міо, — сказав мій тато-король, — ти для мене найдорожчий, і мені стає важко на серці, коли я думаю про лицаря Като.

І тієї миті в срібних тополях загуло, ніби від бурі. Багато листя з них попадало, і коли воно летіло додолу, здавалося, ніби хтось плакав. Я відчув, що боюся лицаря Като, страшенно боюся.

— Якщо вам стає важко на серці, тату, то більше не думайте про нього, — мовив я.

— Ти правду кажеш, — відповів він. — Поки що можна не думати про лицаря Като. Поки ти ще граєш на сопілці і споруджуєш курені в трояндовому садку.

Ми подалися шукати Юм-Юма.

Мій тато-король мав багато обов'язків, адже його королівство було велике, а однаково завжди знаходив час на мене. Ніколи не казав: «Дай мені спокій, я тепер не маю часу!» Йому добре було зі мною. Щоранку він брав мене з собою до трояндового садка, показував мені там пташині гнізда, заглядав у наш курінь, учив мене їздити верхи на Мірамісі й балакав про все зі мною і з Юм-Юмом. Мені якраз дуже подобалося, що він балакав і з Юм-Юмом. Так са-

місінько, як Бенків тато балакав зі мною, і Бенко тоді був дуже задоволений, наче думав: «Він усе-таки мій тато, але мені подобається, що він балакає з тобою». Те саме відчував я, коли мій тато-король розмовляв із Юм-Юмом.

Відповіді на питання:

- 1) Що дізнався Міо про Землю Чужинецьку?
 - 2) Чому батько не захотів одразу розповісти про лицаря Като?
 - 3) Що ми дізнаємося про ставлення тата-короля до його сина?
2. Переказ прочитаного (вибірковий переказ):
 - 1) Переказ епізоду про поїздку Міо до Пущі;
 - 2) Переказ епізоду про мандрівку Міо та Юм-Юма до Країни Чужинецької.

3. Бесіда за питаннями вчителя.

— Які риси характеру дітей виявилися у переказаних епізодах?

— Чому, на вашу думку, Міо не міг уникнути випробувань у Країні Чужинецькій?

4. Робота над образною характеристикою головних героїв повісті-казки.

Завдання: знайти у тексті твору і прочитати цитати, якими авторка характеризує головних героїв твору.

Робота відбувається у малих групах:

- група 1 — «образ Міо»,
- група 2 — «образ тата-короля»,
- група 3 — «образ Юм-Юма»,
- група 4 — «образ лицаря Като».

5. Літературна гра «Асоціації» (виявити асоціації за названим словом (словами), вказати епізод твору):

Упландська вулиця, 13

Тітка Лундін

Парк Тегнера

«Тисяча й одна ніч»

Калле-Джигун

Міст Вранішньої Зорі

Колодязь, що шепоче увечері

Пуща

Жалібник

Замок лицаря Като

Зброяр

Ланцюги лицаря Като

Кам'яне серце і залізний пазур

Мілімані

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Творче завдання.
довести, що у творі «Міо, мій Міо» поєдналися ознаки психологічної повісті, повісті-казки та деякі елементи фентезі.
- Підсумкова бесіда.
 - Назвіть персонажів повісті-казки Астрід Ліндгрєн «Міо, мій Міо».
 - Визначте тему та ідею твору.
 - Поміркуйте над розв'язкою сюжету – чому, на вашу думку, саме таким є фінал повісті?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Написати твір-роздум за висловом Міо: «Я так боюся кам'яного серця, мені здається, що воно муляє в грудях і ятрить їх» (*обсяг — 1 сторінка*).

УРОК № 63

Тема. Крістіне Нестлінгер. «Конрад, або Дитина з бляшанки». **Незвичайність образу Конрада, риси його характеру**

Мета уроку. *Познайомити* учнів з творчістю видатної австрійської письменниці; *розвивати* навички виразного читання та розповідання про основні події сюжету твору, виокремлення в ньому кульмінаційних моментів; *розвивати* уміння визначати актуальні проблеми у повісті, пов'язаній зі зростанням дитини, її взаєминами із колективом, світом дорослих; вдосконалювати навички висловлення і пояснення своєї точки зору щодо вчинків персонажів, їхніх стосунків; *розвивати* уміння визначати жанрові ознаки (казки, повісті, роману) в прочитаному творі; *виховувати* особистісні якості учнів, відчуття власної індивідуальності.

Обладнання: портрет Крістіне Нестлінгер, текст повісті «Конрад, або Дитина з бляшанки», робочий зошит, виставка ілюстрацій до творів письменниці та малюнків учнів; наочність; мультимедійна презентація про творчість авторки.

Підготовка учнів до уроку: прочитати повість і подивитися фільм «Конрад, або Дитина з бляшанки» (*режисер Клаудія Шрьодер, ФРН, 1983*).

ХІД УРОКУ

... з нашими виробами дуже легко поводитися й легко доглядати їх, тим більше, що в нашому технічно досконалому кінцевому продукті немає природних вад.

З листа-інструкції для батьків Конрада

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Обговорення творів-роздумів за повістю-казкою «Міо, мій Міо».

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

Багато творів сучасної літератури присвячені темі дитинства, зображенню щоденного життя дітей і підлітків. Дорослішання пов'язане з численними проблемами, деякі з них можна вирішити самотужки, для деяких необхідна допомога дорослих. Однак існує також така важлива проблема, як стосунки дітей із самими дорослими. Два світи, як ми вже мали змогу пересвідчитися, часто існують наче окремо один від одного, кожен зі своїми справами, клопотами. Отож, письменники звертаються до проблеми — як можна краще зблизити ці два світи, як їм знайти порозуміння, як краще дітям та дорослим пізнати один одного.

Епіграф нашого уроку підказує, що сьогодні ми познайомимося з незвичайною дитиною — а саме, з дитиною, котра не має не лише жодних природних вад, але жодних недоліків виховання.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Робота з підручником. Прочитати статтю про творчість Крістін Неслінгер, виписати у зошит назви творів письменниці.

2. Презентація «Творчість Крістін Неслінгер» (на слайдах — фотографії письменниці, фотографії обкладинок книг та їх перекладів, кадри з

3. Робота з текстом повісті: виразне читання фрагментів, коментар у формі бесіди.

Епізод 1 — несподівана пошта: від *«Той, хто так гучно й довго дзвонив, стоячи за дверима, не був носієм грошових переказів. Виявилось, що то носій посилок»* до *«Скоро він став схожий не на карлика, а на звичайну дитину»*. Відповісти на питання:

Чому пані Бартолотті не здивувалася, коли побачила на порозі свого дому носія посилок?

Що радили пані Бартолотті два різних голоси, котрі звучали у різних вухах?

Якого голосу дослухалася господиня?

Які почуття охопили жінку, коли вона побачила те, що знаходилося всередині бляшанки?

Яким чином Конрад перетворився на звичайного хлопчика?

Епізод 2 — знайомство: від *«Перед нею тепер стояв хлопчик, якому можна було дати років сім»* до *«І тоді пані Бартолотті помітила, що хлопчик їй справді сподобався»*.

Відповісти на питання:

Які документи супроводжували Конрада?

Чим особливий був зміст листа, що був доданий до решти документів хлопчика?

Чому пані Бартолотті не була впевнена, що не вона є справжнім адресатом пакунка від фірми?

Який настрій викликала поява хлопчика у пані Бартолотті?

Епізод 3 — дивна, але повчальна розмова: від *«Коли пані Бартолотті повернулася додому, Конрад уже не спав. Він стояв біля вікна у вітальні, загорнувшись у простирало, й дивився на вулицю»* до *«О господи! — тихо промурмотіла пані Бартолотті, ще дуже спантеличена»*.

Відповісти на питання:

Коли, на переконання Конрада, батьки можуть цілувати своїх дітей?

Як сприйняв хлопчик одяг та інші речі, які для нього придбала пані Бартолотті?

Як пані Бартолотті поставилася до бажання Конрада ставити питання про, здавалося б, звичні речі?

Яке місце у квартирі господиня відвела для Конрада?

Епізод 4 — Конрад у школі: виразне читання від: *«Добре тобі було в школі? — запитала пані Бартолотті»* до *«Мені ще дуже важко розрізняти, що означає говорити по-дитячому, а що означає говорити нечестно. Мені ще треба добре вивчити цю різницю»*.

Відповісти на питання:

Чи зауважили ви, що зі школи вийшов інший Конрад порівняно із тим, котрий увійшов? У чому саме відмінність?

Епізод 5 — іменини Кіті Рузікі: від *«Пані Бартолотті вже не бачила його, але чула, як він подзвонив у двері до Рузік»* до *«Багато було поганого, — відповів Конрад, — але й багато дуже гарного!»*

Відповісти на питання:

Як поводитися діти, запрошені в гості?

Чому, на вашу думку, Конрад не дав здачі кривдникові та не розв'язав бійки?

Яку гру придумали Конрад і Кіті?

Епізод 6 — Конрад у школі: виразне читання від «*Отже, в понеділок, у середу і в п'ятницю Конрадові доводилось повертатися зі школи самому*» до «*Конрад не знав, як поводитися з нормальними дітьми, і справді робив багато помилок*».

Відповісти на питання:

Які помилки робив Конрад?

Чому діти не любили хлопчика?

Епізод 7 — зміни почалися: від «*Конрад хотів ще щось пояснити їй про корені, але в двері подзвонили. Три довгі дзвінки. Виявилось, що то поштар. Він приніс рекомендованого листа*» до «*Не може бути, щоб цей хлопець вийшов із мого підприємства*».

Відповісти на питання:

Яке рішення прийняли пані Бартолотті з Кіті, аби залишити Конрада і не повертати виробникам?

Чому директор фабрики відмовився упізнавати в Конрадові свій виріб?

Епізод 8 — Конрад залишається: виразне читання фрагменту від «*Конрад сидів на ящику сухого молока для немовлят. Він був блідий і стомлений*» до *кінця твору*.

Відповісти на питання:

Як ви можете пояснити, що на одне питання Конрад почув три різних відповіді?

4. Складання плану сюжету повісті:

експозиція — опис квартири пані Бартолотті;

зав'язка — пані Бартолотті отримує пакунок;

розвиток дії — Конрад вчиться бути звичайною дитиною;

кульмінація — демонстративна поведінка Конрада перед справжніми батьками-замовниками;

розв'язка — залишилось питання: яким бути Конраду?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Робота в групах: складання характеристики Конрада.

Завдання — підібрати відповідні цитати із твору:

- 1) Група 1: для складання портрету хлопчика;
- 2) Група 2: риси характеру Конрада;

3) Група 3: вчинки, які розкривають характер хлопчика;

4) Група 4: ставлення Конрада до інших персонажів;

5) Група 5: ставлення інших персонажів до Конрада.

• Підсумки роботи в групах: складання колективної характеристики Конрада.

• Висновок — відповідь на проблемні запитання:

— Чи вдалося Конрадові стати звичайною дитиною?

— Який Конрад вам подобається більше: виготовлений на фабриці чи той, котрий став таким, які інші? Чому?

— Переглянувши фільм, порівняйте образ Конрада — літературну та кінематографічну версії. Чи таким ви уявляєте Конрада, яким він постає у фільмі німецького режисера?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Порівняти образ Конрада «до» і «після» зміни; визначити, як до нього ставляться різні персонажі; дібрати відповідні цитати з тексту.

УРОК № 64

Тема. Крістіне Нестлінгер. «Конрад, або Дитина з бляшанки». Конрад і його становлення у світі

Мета уроку. *Поглибити* уявлення учнів про художність у літературі, а також про особливості творчості Крістіне Нестлінгер; *розвивати* навички характеристики літературних героїв у життєвих випробуваннях; *формувати* уміння осмисленого міркування щодо понять «добро» і «зло», «життя» і «смерть», «любов» і «ненависть», «милосердя» і «байдужість» у процесі інтерпретації художніх образів, епізодів прочитаного творів, а також про вибір життєвої позиції, моральні цінності; *розвивати* навички порівняння образів дітей і підлітків у прочитаних протягом року творах, називати своїх улюблених персонажів і висловлювати власне ставлення до них.

Обладнання: портрет Крістіне Нестлінгер, текст повісті «Конрад, або Дитина з бляшанки», робочий зошит, виставка ілюстрацій до творів письменниці та малюнків учнів; мультимедійна презентація.

ХІД УРОКУ

Ми, виробничники, зичимо Вам великого щастя й великої втіхи від вашого нащадка.

Хай він завжди дає вам радість і справджує ті сподівання, які ви покладали на нього...

З листа-інструкції для батьків Конрада

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Перевірка домашнього завдання.

Характеристика образу Конрада учнями із використанням відповідних цитат із тексту.

- Проблемна ситуація.

Кожна із трьох близьких для Конрада людей висловила своє побажання, яким повинен бути хлопчик. Отож, як варто зрозуміти відповідь на питання «Я відтепер завжди маю бути такий?» :

— «Боронь боже! — вигукнув пан Егон».

— «Боронь боже! — вигукнула пані Бартолотті».

— «Кіті поклала руки йому на плечі і сказала: — Ох, Конраде, побачимо, який ти будеш».

- Бесіда за питаннями вчителя.

— Визначте тему повісті «Конрад, або Дитина з бляшанки».

— Сформулюйте головну думку твору.

— Назвіть головних героїв повісті.

— Який епізод слід вважати кульмінаційним у розвитку сюжету? Чому?

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

Кожна дитина народжується відповідно до певних спадкових особливостей, продовжуючи рід своїх предків за всіма лініями (матері, батька, дідусів, бабусь тощо). Тобто кожна родина створює свого «Конрада» на зразок фабрики з повісті Крістіне Нестлінгер, щиро вірячи, що ця дитина не матиме жодних вад. Саме на оточення, у котрому зростає дитина, покладається відповідальність за те, чи справді не з'являться вади, недоліки чи помилки у поведінці. Познайомившись із Конрадом у незвичний, казково-фантастичний спосіб, ми побачили ідеального хлопчика: розвиненого відповідно до свого семирічного віку, який знає саме те, що йому належить знати, ставить запитання лише ті, які може ставити чужа дитина і таке інше. Цей

хлопчик складений із правильних фраз, правильних вчинків, правильних емоцій та почуттів. Водночас Конрад часто губиться, позаяк у переліку правил, за якими він сконструйований, передбачені не всі життєві ситуації та випадки, коли слід приймати швидкі та розважливі рішення.

Виробники Конрада виконали свою частину роботи — придумали, виростили, випустили у світ маленького хлопчика, гарантували якість своєї роботи, тобто наголосили, що їхній виріб не має жодних недоліків. Водночас при передаванні хлопчика його названим батькам виробники віддають і відповідальність за подальшу долю Конрада. Виконавши замовлення на створення «радісного, ласкавого і здібного нащадка», фірма цілком слушно звертається до батьків: «Тепер зробіть те, що залежить від вас!»

III. ОГолошення теми, епіграфу уроку.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Робота в групах. Завдання — підготувати презентацію образу одного з героїв повісті, де окрема цитата має бути поміщена у слайд.

Група 1 — «Образ Конрада до початку перевиховання під впливом Кіті»

Група 2 — «Образ перевихованого Конрада»

Група 3 — «Образ пані Бартолотті»

Група 4 — «Образ пана Егона»

Група 5 — «Образ Кіті Рузіки»

Для виконання завдання учні мають скористатися матеріалами, які готували в межах випереджувального завдання до уроку.

2. Представлення презентацій.

3. Бесіда за питаннями вчителя.

— Чому, на вашу думку, саме у квартирі пані Бартолотті міг раптом з'явитися ідеальний хлопчик?

— Чи поводитьься пані Бартолотті як ідеальна мама? Назвіть риси, які мала б мати найкраща мама.

— Охарактеризуйте поведінку пана Егона, коли виникла потреба для Конрада мати батька.

— Які «справжні батьківські» вчинки та рішення пана Егона описані у творі (назвіть або зачитуйте).

— Чи випадково Конрад потоваришував з Кіті Рузікою?

— Які корисні життєві уроки подала дівчинка Конрадові (назвіть або зачитуйте).

- Чому діти у школі відверто не сприймали і не любили Конрада?
- Яка причина спонукала найближче оточення змінити Конрада?
- Що відбулося із хлопчиком у процесі «перевиховання»?
- Чому представники фабрики відмовилися впізнавати у Конрадові свій виріб?
- Яким, на вашу думку, буде Конрад у майбутньому, коли стане дорослим?

4. Творча робота.

Створити на аркуші паперу коротке побажання Конрадові до дня народження, адже йому невдовзі виповниться вісім років. Заповнені побажання прикріпити на дошку, яка повинна стати одною великою вітальною листівкою.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Підсумкова бесіда.

- Пригадайте прочитані твори про дітей, назвіть їх, а також їх авторів (Оскар Уайльд «Зоряний хлопчик», Марк Твен «Пригоди Тома Соєра», Елеанор Портер «Поліанна», Роальд Дал «Чарлі і шоколадна фабрика», Жуль Верн «Г'ятнадцятирічний капітан», Антуан де Сент-Екзюпері «Маленький принц», Рей Бредбері «Посмішка», Астрід Ліндгрен «Міо, мій Міо»).

- Визначте спільні для всіх персонажів-дітей риси, що допомогли їм подолати труднощі, небезпеки, перемогли у безнадійних ситуаціях.

- Яке зображення двох світів — світу дітей і світу дорослих — переважає у прочитаних творах (конфлікт, дружба, взаємодопомога, взаєморозуміння тощо)? Наведіть приклади для підтвердження своєї думки.

- Інтерактивна вправа.

Написати одне слово для характеристики сучасної дитини чи підлітка, тієї особи, яку хотілося б мати вірним другом. На дошці намальований контурно силует (хлопчика чи дівчинки), кожен учень прикріплює своє слово до силуету. У підсумку прочитаємо найбільш повну характеристику сучасної дитини (підлітка), яким її (його) бачить сучасний шестикласник.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Записати в зошит по одному питанню, яке Конрад для власного розуміння, яким бути і як поводитися, задає: Зоряному хлопчикові, Тому Соєру, Поліанні, Чарлі, Діку Сенду, Маленькому принцу, Томові, Буссе (Міо).

УРОК № 65

Тема. Урок розвитку зв'язного мовлення. Складання кіносценарію за мотивами літературного твору

Мета уроку. *Познайомити* учнів з екранізаціями літературних творів, пояснити відмінності кіномистецтва від літературної творчості; *розглянути* роль режисера і сценариста в екранізації літературного твору, порівняти її з функціями автора; *навчити* створювати кіносценарій за літературним текстом, добираючи епізоди, кадри, плани зображення, діалоги; *розвивати* творче мислення, художню уяву, зв'язне мовлення учнів; *викликати* інтерес до творчої роботи.

Обладнання: уривки з кінофільму «Острів скарбів» (реж. В. Воробйов, Росія, 1982), «Острів скарбів» (реж. С. Беррон, Велика Британія, 2012 р.), мультфільму «Острів скарбів» (реж. Д. Черкаський, Київнауцфільм, Україна, 1988); ілюстрації й ляльки-персонажі з казки Міхаеля Енде «Джим Гудзик і машиніст Лука».

ХІД УРОКУ

Існує три головні частини фільму: сценарій, сценарій і ще раз сценарій.

Стивен Спілберг

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Слово вчителя.

— Чи знаєте ви, як створюється фільм? Хто бере участь у його народженні (*Режисер, оператор, сценарист, актори, звукооператор, композитор*)

Роман Роберта Льюїса Стівенсона надихнув багатьох митців на створення художніх і анімаційних фільмів. У світовому кінематографі створено більше 15 кіноверсій твору. Зараз ми подивимось початок фільмів, створених режисерами різних країн — Росії, Великої Британії і України.

— Пригадайте, як починається роман Стівенсона.

— Зверніть увагу під час перегляду, який настрій створюють автори фільму.

— Чим відрізняються переглянуті епізоди?

• Перегляд (протягом 2-х хвилин початку) кінофрагментів: «Острів скарбів» (реж. В. Воробйов, Росія, 1982 р.), «Острів скарбів»

(реж. С. Беррон, Велика Британія, 2012 р.), мультфільму «Острів скарбів» (реж. Д. Черкаський, Київнауцфільм, Україна, 1988 р.).

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

До авторського колективу фільмів належать сценарист, який пише сценарій, і режисер, який утілює задум у гру акторів, зйомку епізодів, музикальний супровід. Початок фільмів, які ми подивилися, створюють потрібний настрій у глядача: веселий — у мультфільмі, романтичний — у російському фільмі, таємничий — в англійському. Отже, сценарист і режисер, екранізуючи літературний твір не завжди йдуть шляхом автора, вони змінюють жанр, додають героїв, скорочують або додають епізоди. Кожен митець користується власними засобами виразності й умовністю певного виду мистецтва відповідного до свого розумінням твору. Сценарій відрізняється від літературного твору поділом на кадри, які розраховані лише на глядацький зір і слух.

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

Словникова робота

Сценарій (італ. scenario, від лат. scaena — сцена) — літературний твір, який слугує основою для створення фільму, визначає його ідейно-художній зміст, образи, розгортання подій.

Кіносценарій (грецьк. кінео — рухаю, італ. scenario,) — літературний драматичний твір, за яким створюється кінофільм.

Режисер (від латин. rege — керую) — постановник спектаклю, кінофільму, естрадно-концертної програми. За допомогою власного творчого задуму режисер створює новий твір мистецтва, об'єднуючи роботу усіх учасників — акторів, художників, композитора, оператора.

Оператор — спеціаліст, що здійснює кінозйомку.

Звукооператор — спеціаліст, що оформлює звучання фільму.

Кадр — окрема сцена або епізод із кінофільму.

Загальний план — зображення героїв у весь зріст; загальне зображення місця дії.

Крупний план — зображення героя кінофільму або окремої деталі на висоті екрану.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Бесіда за змістом казки Міхаеля Енде «Джим Гудзик і машиніст Лукас».

- Який світ створив письменник?
- Які персонажі у ньому мешкають?
- Наведіть приклади комічного у казковому світі Міхаеля Енде.
- Які ідеї утілено у творі?

2. Підготовка до написання кіносценарію за казкою Міхаеля Енде.

- Оберіть розділи твору, що увійдуть до фільму.
- Визначте тему, ідею, головні образи розділу, його місце у композиції.
- Поділіть розділ на епізоди (кадри).
- Визначте головні образи – зорові й звукові.
- Поділіть зоровий ряд на загальний і крупний плани.
- Напишіть сценарій епізоду, виокремлюючи кадри, зоровий і звуковий плани зображення за схемою:

Епізод твору	Кадри	Зоровий ряд		Звуковий ряд
		Крупний план	Загальний план	
1. Джим і Лукас у школі країни Недоладії	1. Пошуки дітей		Джим і Лукас ідуть коридором школи	Цокання кам'яного годинника
		Кам'яний годинник	Темні кам'яні стіни, кам'яні меблі	Противний верескливий голос; дитячі голоси
		Джим і Лукас виразно переглядаються		Цокання кам'яного годинника
			Біжать коридором до дверей;	Гучні кроки
	2. Урок Дракони-хи	Джим дивиться у щілинку дверей		
		Діти різних національностей сидять за кам'яними партами		
		Залізний ланцюг, яким діти прикуті до парт		

Епізод твору	Кадри	Зоровий ряд		Звуковий ряд
		Крупний план	Загальний план	
		Дівчинка з двома чорними кісками й ніжним личком – принцеса Лі Ши		Східна мелодія
		Витягнута морда Драконихи (пані Кутняк) з густою щетиною й бородавками, маленькими колючими очками.		Противний верескливий голос

3. Творче завдання (*робота в групах*).

Намалюйте ілюстрації до визначених кадрів, дотримуючись плану зображення (загальний чи крупний).

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Ділова гра «Кінофабрика» (робота в групах).

Група № 1. *Сценаристи*. Визначити композицію кінофільму, епізоди для екранізації, кадри.

Група № 2. *Художники-декоратори*. Створити й намалювати оформлення кадрів — декорації (інтер'єр помешкання, пейзаж);

Група № 3. *Художники-костюмери*. Створити ескізи одягу, деталей костюмів для героїв кінострічки;

Група № 4. *Актори*. Визначити характери героїв, засоби їх розкриття (жести, міміка, інтонації, рухи).

- Написання кіносценарію у формі оповідання (зв'язного тексту) за окремим епізодом твору М. Енде «Джим Гудзик і машиніст Лукас».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Підготуватися до презентації сценаріїв на уроках узагальнення і систематизації навчального матеріалу.

УРОК № 66

Тема. Контрольна робота. Різномірні тести (*тема «Сучасна література. Зростання і взаємини зі світом»*).

Мета уроку. *Перевірити* знання учнів з теми «Сучасна література. Зростання і взаємини зі світом»; *навчити* виконувати тестові завдання різних типів (відкриті й закриті), встановлювати смислові відповідності, використовувати набуті знання на практиці; *розвивати* вміння і навички письмового зв'язного мовлення; виховувати любов до художнього слова.

Обладнання: зошит для контрольного оцінювання (*автори О. М. Ніколенко, Р.А. Бекерська*).

Підготовка учнів до уроку: повторити за підручником матеріал теми «Сучасна література. Зростання і взаємини зі світом».

ХІД УРОКУ

I. ПІДГОТОВКА ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.

Вступне слово вчителя про правила виконання тестових завдань.

II. ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ УЧНЯМИ.

(У «Книжці для вчителя» як зразок наведено один із варіантів контрольної роботи.)

Контрольна робота № 7

I варіант

Астрід Ліндгрєн

«Міо, мій Міо», «Брати Лев'яче Серце»

Завдання 1–6 мають по чотири варіанти відповіді, серед яких лише **ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ**. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

1. Прізвище двох братів-справжніх друзів у творі А. Ліндгрєн
А Лев
Б Вовк
В Звір
Г Тигр

(0,5 бала)

2. Чому старший брат Юнатан швидше, аніж його брат опинився в Нангїялі?

- А через автомобільну аварію
- Б через раптову хворобу
- В через необачність
- Г через пожежу

(0,5 бала)

3. Головний герой повісті «Міо, мій Міо» перші дев'ять років свого життя провів

- А у бабуся з дідусем неподалік від Стокгольма
- Б в будинку свого батька у Стокгольмі
- В у прийомній родині у Стокгольмі
- Г у невеличкій хатині на галявині казкового лісу

(0,5 бала)

4. Як Карл ставився до свого старшого брата, доки обидва не перебралися до Нангїялі?

- А пишався та дуже любив
- Б боявся, бо Юнатан був дуже сильним
- В заздрив, бо Юнатан був здоровим
- Г сердився, бо всі довкола хвалили Юнатана

(0,5 бала)

5. Чим завершується сюжет повісті «Міо, мій Міо»?

- А Міо повернувся на Упландську вулицю, 13
- Б Міо залишився назавжди у Країні Чужинецькій
- В Міо з рідним батьком поселився у Стокгольмі
- Г Міо залишився з батьком-королем у Країні Далекій

(0,5 бала)

6. Чому Юнатан дуже детально і терпеливо розповідав Карлові про Нангїялу?

- А щоб розважити хворого хлопчика
- Б щоб відволікти увагу Карла від його страждань
- В щоб виконати прохання мами
- Г щоб молодший брат перестав боятися смерті

(0,5 бала)

Завдання 7–9 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позна-

чений БУКВОЮ, і зробіть позначки (+) у таблицях відповідей на перетині відповідних колонок і рядків.

7. Установіть відповідність

- Твір*
- 1 «Міо, мій Міо»
 - 2 «Малюк і Карлсон, який живе на даху»
 - 3 «Пеппі Довгапанчоха»
 - 4 «Брати Лев'яче серце»

- Символ*
- А дах
 - Б золоте яблуко
 - В чорна гора
 - Г світло
 - Д вілла «Курка»

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

(2 бали)

8. Установіть відповідність

- Характеристика персонажа*
- 1 Він старший за свого брата, дуже гарний, схожий на королевича; розкриває своєму меншому братові різні секрети, а під час битви зі злом отримав смертельні опіки.
 - 2 Він захопив Шипшинову долину, йому підкоряється дракон Катла.
 - 3 Українською його прізвисько перекладається як «сухарик». Він прикутий до ліжка через невиліковну хворобу, боїться смерті, темряви і самотності.
 - 4 Він жив у Стокгольмі із названими батьками, але мріяв про тата-короля...

- Персонаж*
- А Буссе
 - Б Карл
 - В Юнатан
 - Г Тенгіл
 - Д Бенк

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

(2 бали)

9. Установіть відповідність

- Образ*
- 1 Нангіліма
 - 2 Вишнева Долина
 - 3 Шипшинова Долина
 - 4 Країна Далека

- Уривок*
- А *Крізь білий цвіт на дереві прози- рало зелене листя, а трава була вся зелена. І по тому біло-зеле- ному килимі в'юнилася річка, немов срібна стяжка... Нарешті*

Нарешті стежка привела нас до Рицарського двору із зеленою табличкою на хвіртці...

- Б** *Я підступив до краю і глянув униз. Уже стемніло, видно було не дуже добре. Та однаково провалля було таке глибоке, що в мене запаморочилось у голові...*
- В** *А проте не було жодної хати й жодного двору, де б люди не ховали й не кували зброї для боротьби, що колись нарешті мала початися...*
- Г** *Нарешті дух простяг руку й показав удалину на щось зелене. Воно ніби плавало на чистій блакитній воді, освітлене сонцем.*
- Д** *Якраз цвіла шипшина, і її повно росло відразу за прискалком. А десь далеко, по той бік затоки, голосно кувала зозуля. Я тоді подумав, що більшої краси немає на світі... Я був не такий дурний, щоб сказати про це Бенкові, та про себе подумав: «Більшої краси немає на світі!» Але тоді я ще не бачив трояндowego садка свого тата-короля...*

(2 бали)

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

Завдання 10 вимагає розгорнутої відповіді на питання (**обсяг письмової відповіді обмежений кількістю рядків**).

10. Напишіть твір на тему «До яких роздумів мене спонукали твори А. Ліндгрена?» (1 сторінка).

III. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Підготуватися до уроків узагальнення і систематизації навчального матеріалу, опанованого протягом навчального року.

ПІДСУМКИ

УРОКИ № 67–68

Тема. Узагальнення і систематизація навчального матеріалу

Мета уроків. *Перевірити*, узагальнити й систематизувати знання учнів, набуті протягом навчального року; *розвивати* вміння й навички аналізувати художній текст, розкривати ідейно-художній зміст творів, їх сюжетно-композиційні особливості, своєрідність окремих жанрів, характеризувати образи персонажів, виявляти засоби художньої виразності, зіставляти оригінали й переклади (на окремих рівнях — тематики, проблематики, образної системи, сюжетів тощо); *виховувати* любов до книжки, моральні якості учнів.

Крім традиційних засобів перевірки знань (бесіда, тестування, контрольний твір та ін.), учитель може використати ігрові інтерактивні форми, які пропонуються далі.

Літературна гра «Парад літературних героїв»

Учень або учениця мають розповісти про пригоди літературного героя (або героїні) від його (її) імені (за вибором). Доречно використати елементи вбрання персонажа.

Літературна гра «Кому належать ці речі?»

Учні мають визначити, кому із літературних героїв належать запропоновані вчителем «речі», а також розкрити їх символічний зміст у прочитаних творах.

Речі: троянда, музичні інструменти, черевички, капелюх, усмішка Джоконди та ін.

Літературна гра «У чарівному світі фантастики»

Учні мають переказати один із фантастичних епізодів прочитаних творів (*М. Гоголя, Ч. Дікенса, А. де Сент-Екзюпері, Р. Бредбері, Р. Шеклі та ін.*) і розкрити роль чарівних елементів у створенні образів персонажів, утіленні авторської ідеї тощо. Епізоди, які мають переказати учні, написані на різнокольорих картках, із яких учні мають вибрати одну.

Літературна гра «Теоретичний турнір»

Учням пропонуються назви літературознавчих термінів, вивчених протягом навчального року. Учні мають дати їх визначення і показати вияв у прочитаних художніх творах.

Літературна гра «Україна і світ»

Учням пропонуються відомості про зв'язки письменників із Україною. Учні мають визначити, яких митців стосуються названі факти.

Літературна гра «Переклади й перекладачі»

Учитель зачитує цитати із різних творів. Учні мають назвати ці твори та імена українських перекладачів.

Літературна гра «Для тих, хто володіє іноземною мовою»
(якщо учитель і учні мають необхідні знання)

Учитель пропонує учням уривки із прочитаних протягом року творів іноземною мовою (англійською, німецькою, французькою, російською). Учні мають визначити в них використані засоби художньої виразності, знайти слова і вислови, які характеризують персонажів тощо.

Літературна гра «Національний колорит»

На прикладі прочитаних художніх творів (Мацуо Басьо, Івана Крилова, Генрі Лонгфелло, Джанні Родарі, Чарльза Діккенса та ін.) розкрити їх національний колорит, довести приналежність до тієї чи іншої національної культури.

Літературна гра «Упізнай митця»

Учням пропонується впізнати письменника за фактами з його життя, портретами, фотографіями, сторінками з офіційних сайтів, ілюстраціями до творів.

Турнір героїв («Герої й боги», «Капітани й розбійники», «Діти й дорослі»)

Команди самостійно готують питання про героїв, які протиставлені в літературних творах однієї жанрової або тематичної групи. Оцінюються влучність питання й правильність відповіді.

Поетичний лабіринт

Учні складають вірші на задані вчителем теми, рими, образи («Хайку про весну», «Гей, шотландці!», «Привіт з Італії»). Створені поезії оформлюються в книжку з малюнками авторів.

Літературна майстерня «Домашній театр»

Створення героїв-ляльок для рольових ігор. Підготовка вистав (театр тіней, ляльковий театр), діафільмів, мультфільмів (ігрових та мальованих) за улюбленим літературним твором.

Конкурс «Літературна красуня»

Учениці мають презентувати літературну героїню (Галатея, Бабка, Оксана, Евеліна та ін.), а учні довести або заперечити їх красу.

Літературна подорож

Учитель або учні проводять заочну екскурсію шляхами письменника або літературних героїв, попередньо створивши орієнтовну карту подорожі («*Польоти Екзюпері й Шмітта*», «*Шляхами літературних шхун*» та ін.).

Літературна гра «Доміно»

Учитель пропонує запитання і завдання, побудовані на протилежних рисах характерів літературних героїв, теоретичних понять, жанрів.

Зевс — Прометей; Вовк — Ягня; міф-казка.

Фанфіки

Учні мають уявити подальшу долю літературного героя, описати його зустрічі з персонажами інших творів (*Тома з оповідання Р. Бредбері й Тома Соїєра Марка Твена; Лиса з байки Езопа й лиса з казки А. де Сент-Екзюпері*).

Промова «На честь книжки!»

Учні мають виступити із промовою на честь улюбленої книжки, підкресливши її актуальність і значущість для сучасності.

УРОКИ № 69–70

Резервний час учитель використовує на власний розсуд: може додати години з резервного часу до обов'язкових тем за програмою, підготувати уроки позакласного читання.

ЗМІСТ

Вступ

Календарно-тематичне планування

